

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

LIX заседание, вторникъ, 29 май 1901 г.

(Отворено въ 2¼ ч. слѣдъ пладнѣ подѣ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя г. И. Гешовъ.)

Прѣдсѣдателътъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря. Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Д-ръ А. Ходжевъ: (Прочита списъка. Отсѣтствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: С. Арсениевъ, М. Абаджиевъ, А. Бояджийски, К. Величковъ, Д-ръ П. Гудевъ, Д. Десевъ, Сп. Ивановъ, Л. Лазаровъ, Д-ръ К. Милановъ, Т. Петровъ, Д-ръ К. Серафимовъ, И. Сунгуларски, И. Спасовъ, С. Стойновъ, Д-ръ П. Табуриновъ, Х. Филиповъ, Н. Христовъ, Д. Бановъ, К. Яневъ, Е. Хасановъ и Д. Цанковъ.

Прѣдсѣдателътъ: Отъ 139 души народни прѣдставители отсѣтствуватъ 21.

На основание чл. 42 отъ вътрѣшния правилникъ, разрѣшихъ отпущкъ по болестъ отъ 6 дена на г. Д-ръ Серафимова, Казанлъшки народенъ прѣдставитель, отъ 6 дена на г. Бояджийски и отъ 8 дена на Ломския народенъ прѣдставитель г. Арсениевъ.

Постѣпили сѣ два законопроекта: единиятъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение за прѣобръщане държавното рисувадно училище въ София въ художествено-индустриално училище и вториятъ отъ Министерството на Финансите за отмѣненіе закона за допълнение къмъ закона за отчетността по бюджета, утвърденъ съ указъ отъ 8 януарий 1897 г. подъ № 2. И двата тия законопроекта ще бѣдатъ турени на дневния редъ на първо четене въ едно отъ идущитѣ засѣдания.

Пристѣпваме къмъ дневния редъ, който състои въ слѣдующето:

I. Докладъ отъ бюджетарната комисиия по бюджетопроекта за разходитѣ по Министерството на Правосъдието;

II. Продължение второто четене на законопроекта за избирателния законъ;

III. Първо четене: 1) прѣдложенията отъ г. г. народнитѣ прѣдставители: а) отъ С. Поповъ за измѣненіе и допълненіе

закона за празничнитѣ дни и б) отъ Г. Шиваровъ и др. за измѣненіе чл. чл. 151 и 163 отъ търговския законъ; 2) законопроектитѣ: а) за измѣненіе чл. чл. 3 и 4 отъ закона за инспекцията на класнитѣ и основни училища; б) отъ г. А. Филиповъ за допълненіе закона за насърченіе мѣстната индустрия и в) отъ г. Я. Забуновъ за привилегията на земледѣлческитѣ каси, и 3) рѣшеніето за приемане на държавна служба австрийския подданикъ Максимилианъ Францъ;

IV. Отговори отъ г. Министра на Финанситѣ и отъ г. Министра на Войната на запитванията на народния прѣдставитель г. С. Димитровъ, и

V. Второ четене прѣдложенията отъ народнитѣ г. г. прѣдставители: а) отъ А. Франга за прибавленіе нова алинея къмъ чл. 208 отъ закона за сѣдоустройството и б) отъ П. Кръстевъ за измѣненіе чл. 4 отъ закона за общинскитѣ налози.

Има думата г. докладчикътъ по бюджетопроекта.

Н. Антикаровъ: Нѣма надлежния Министъръ, нѣма и докладчика!

Прѣдсѣдателътъ: Съгласни ли сте, г-да, да пристѣпимъ къмъ втория прѣдметъ отъ дневния редъ, тъй като г. Министърътъ на Правосъдието и г. докладчикътъ ги нѣма тукъ? (Гласове: Съгласни!) Г-нъ Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи е тукъ; ако сте съгласни, да почнемъ съ продължение второто четене на законопроекта за избирателния законъ. (Гласове: Съгласни сме!)

Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Г-да прѣдставители! Както помните, вчера се спрѣхме на § 35, който параграфъ остана въ комисията да се поправи, съ съгласието на г. Министра. Днесъ се събрахме въ комисията по Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи, и тоя параграфъ се

поправи въ форма, на която пристанаха и г. Министерът на Вътрешните Работи, и г. Министерът на Войната, които присъствуваша тамъ. Ще ви го прочета тъй, както се редактира окончателно. (Чете.)

„Чл. 96 приема слѣдната редакция: Вътрешната полиция на избирателното събрание принадлежи на прѣдсѣдателя на бюрото. Той бди върху реда и тишината на избора. За тази цѣль, още прѣди самия изборенъ день, ако единъ или нѣколко отъ кандидатитѣ заявятъ, прѣдсѣдателятъ на бюрото поиска непосредствено отъ блъжайшето военно началство едно отдѣление войска, което заедно съ полицията му служатъ както за запазване реда и правилността на избора въ самото изборно мѣсто, така и за обезпечение избирателната свобода въ района на цѣлата избирателна секция.“

Както виждате, г-да, тая редакция примирява почти всички мнѣния, които се изказаха вчера тукъ.

Прѣдсѣдателятъ: Има ли нѣкой да иска думата? (Гласове: Нѣма!)

Туриамъ на гласуване члена въ редакцията, както се прочете отъ г. докладчика, и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Събранието приема.

Д. Марковъ: Г-да прѣдставители! Въ проекта, който г. Министерътъ внесе за измѣнение и допълнение на нѣкои отъ статитѣ на избирателния законъ, не е прѣдвидено това, което азъ ще моля почитаемото Събрание да приеме. И естествено е, че почитаемота комисия по Министерството на Вътрешните Работи не е могла да се занимае съ единъ въпросъ, който не е билъ прѣдвиденъ. Касае се за измѣнението на чл. 91 отъ избирателния законъ. Въ миналитѣ сесии, даже и сега, почитаемото Събрание даде тълкувание, че може това, което азъ ще искамъ да се тури въ текста като положително законоположение, да се тълкува тъй, както би трѣбвало да се разбира. Сега, за да ви кажа въ какво се състои туй прѣдложение, моля да прочетемъ тоя членъ, за да видимъ какво казва. Чл. 91 гласи слѣдующето: „Кметътъ на всѣка община присъствувалъ, докѣтѣ гласуватъ всички явивши се избиратели отъ общината му. Като се случи да е членъ на бюрото, замѣства го помощникътъ му.“ Добръ, ама вие знаете какъ наврѣмени недобросѣвѣстность изпъква отъ партийна ненавистъ, която сжществува, и допуситѣ слѣдующето. Една извѣстна община е противъ извѣстенъ кандидатъ, за който въ селото кметътъ съзира, че има гласове, и прави тая недобросѣвѣстность: или да се разболѣе, или да се съгласи съ своя помощникъ да не отидатъ на избора. Явява се прѣдсѣдателятъ на бюрото и вика: Да дойде с. Ябланица да гласоподава. — Нѣма кмета, г-нъ прѣдсѣдателяю. — Нѣма ли помощника? — Нѣма. — Да дойде слѣдующата община да гласоподава. И кметътъ не се явява, и помощникътъ му не се явява, и по тоя начинъ единъ недобросѣвѣстенъ кметъ може да лиши една община отъ гласоподаване. Слѣдователно, азъ моля, или въ видъ на нова бѣлѣжка, или въ видъ на нова алинея къмъ чл. 91 да се каже тъй: „Но ако въ деня на гласоподаването не се яви кметътъ или помощникътъ му, по каква да е друга причина — освѣнъ причината, че е членъ въ бюрото, — по покана отъ прѣдсѣдателя, замѣства го единъ

отъ избирателитѣ на общината, която пристѣпва къмъ гласоподаване.“ (Гласове: Прието!) Съ това ще гарантираме да не може да се прави недобросѣвѣстность отъ страна на кметоветѣ да си играятъ съ насъ. Моля, прочее, г. докладчика отъ страна на комисията да приеме това, ако го намира за добро. Да се напише сега въ видъ на бѣлѣжка. Нѣма нужда да отива въ комисията.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Мнѣнието на г. Маркова е много щастливо, защото азъ самъ изпитахъ въ послѣднитѣ избори неудобството на тоя членъ. Но азъ считамъ, че прѣдложението му — единъ избирателъ да бѣде повиканъ — е неудобно. Не е ли по-хубаво да се тури „единъ членъ отъ общинския съвѣтъ“? (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Може да се не явятъ!) Не е възможно всички общински съвѣтници да отсъствуватъ, когато въ всѣки общински съвѣтъ има по 10—15 души съвѣтници. (Гласове: Може! — Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Ако избирателътъ бѣде неграмотенъ?) Тукъ не е въпросътъ за грамотность, а въпросътъ е, че трѣбва да има единъ отъ състава на общината, който да познава избирателитѣ — тая е цѣльта на закона. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Всѣки избирателъ ги познава!) Всѣки избирателъ ги познава, но може да попадне единъ избирателъ отъ извѣстна партия, да се вдигне шумъ и да стане смущение. Не е възможно поне единъ отъ общинскитѣ съвѣтници да не присъствуватъ на избора. Ето защо, ако се тури „единъ отъ общинскитѣ съвѣтници“, вмѣсто „единъ избирателъ“, ще бѣде по-добръ.

Н. Антикаровъ: Тогазъ да се тури „съвѣтникъ или избирателъ“.

Г. Недѣлковъ: Г-да прѣдставители! Прѣдложението, което прави г. Марковъ, е много важно. Азъ даже въ първата комисия, която изработи тия измѣнения и допълнения на закона, прѣдлагахъ да се направи една такава забѣлѣжка. Но мисля, че, както го прѣдлага г. Марковъ, не е удобно. Той казва единъ отъ избирателитѣ да се опълномочи; струва ми се, че това е малко опасно. Добръ е да се гуди една забѣлѣжка, съ която се застава кметътъ или помощникътъ, или единъ отъ членоветѣ на общинския съвѣтъ, опълномощенъ отъ кмета, да бѣде заставенъ да присъствуватъ, додѣто трае гласоподаването. Щомъ има една такава забѣлѣжка, кметътъ ще бѣде заставенъ да присъствуватъ, понеже ще има наказание; ако не изгълни това, наказание ще има. Да се гуди, както г. Марковъ иска, нѣкой отъ избирателитѣ, струва ми се, че не ще да е добръ: може той да е партизанинъ и може да допусне туй, което по-напрѣдъ се е случвало — да гласоподаватъ нѣкой по два пѣти. Азъ прѣдлагамъ да се направи една забѣлѣжка, но въ всѣки случай да не бѣде избирателъ, а да бѣде членъ отъ общинския съвѣтъ; азъ прѣдлагамъ да се гуди една забѣлѣжка „общински съвѣтникъ“, а не „избирателъ“.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Бѣлѣжката, която прави г. Марковъ, азъ я приемамъ въ тоя смисълъ, въ който той каза. Точно какъ е редакцията не знаа, но ще видимъ. Отсъствието на

кмета или помощника му въ повечето случаи става умишлено: за да спратъ, именно, или да направятъ сбънка при гласоподаването на своитѣ избиратели. Ако кметътъ или помощникътъ му знаятъ, че може и безъ тѣхъ, то бждѣте увѣрени, че ще се намѣрятъ винаги при гласоподаването и всѣкога ще присѣствуватъ. Да се тури едно ограничение, да бжде единъ отъ общинскитѣ съвѣтници, то е една отворена врата да се остави, и не се знае дали ще се намѣри единъ общински съвѣтникъ или не. Подобрѣ да се остави на добрата воля на прѣдсѣдателя на бюрото да избира когото иска отъ избирателитѣ.

Прѣдсѣдательтъ: Г-нъ Марковъ прави прѣдложение, което има слѣдующата редакция. (Чете). „Ако и тоя послѣдния отсѣтствува, то, по покана на прѣдсѣдателя, замѣства го единъ отъ грамотнитѣ избиратели, имѣющъ правото на избираемъ.“

Н. Козаревъ: Г-да народни прѣдствители! Азъ ще кажа нѣколко думи по възражението на г. Недѣлкова. Опасността, която той съглежда, ако се приеме прѣдложението на г. Маркова, да се допусне прѣдсѣдательтъ да покани единъ отъ избирателитѣ, който да замѣсти кмета или помощника, че това щѣло да бжде опасно, е невъзможна; защото никой избирателъ не може да бжде допуснатъ да гласоподава безъ избирателна карта. Така щото, по-голяма опасностъ има, ако кметътъ, който раздава картитѣ даде на нѣкои избиратели чужди карти да гласоподаватъ съ тѣхъ, отколкото единъ незаинтересованъ избирателъ да присѣтствува, който ще може да контролира, ако кметътъ е далъ чужди карти на нѣкои избиратели да гласоподаватъ, ще направи бѣлѣжка за това нѣщо и нѣма да се допуснатъ ония избиратели, които искатъ да гласоподаватъ съ чужди карти. Ето защо азъ мисля, че трѣбва да се приеме всецѣло прѣдложението на г. Маркова.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Азъ моля г. Маркова да се съгласи да прибавимъ двѣ думи въ неговото прѣдложение, а именно: избирателтъ, който ще си избере прѣдсѣдательтъ на бюрото да принадлежи на сѣщата община. (Гласове: Разбира се!) Не се подразбира!

Д. Марковъ: Естествено, азъ съмъ съгласенъ.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Тогазъ алинеята ще стане тъй: „Ако и тоя послѣдния отсѣтствува, то, по покана на прѣдсѣдателя, замѣства го единъ отъ грамотнитѣ избиратели на сѣщата община, имѣющъ правото на избираемъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване тая алинея и моля ония, които сж за нея, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 36 остава тъй както е въ проекта: (Чете.)

„§ 36. Въ края на чл. 97, който става 101, се прибавя: освѣнъ по искането на прѣдсѣдателя на бюрото...“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 37 се измѣнява така: (Чете.)

„Чл. чл. 98—113 ставатъ 102—117, като въ първия отъ тия членове се изхвърля думата „административни“, а въ чл. 101, който сега става 105, слѣдъ думитѣ „лицата, които не сж записани въ списъка на общината, която гласува“ се прибавятъ и думитѣ „както и ония, които вече сж гласували.“

Комисията тъй измѣни този членъ и моли Събранието да го приеме.

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ тъй, както е измѣненъ отъ комисията, и моля тия, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 38 остава както е въ проекта: (Чете.)

„§ 38. Въ чл. 114, който става 118, послѣдна алинея, думитѣ „окръжна постоянна комисия“, споменати два пѣти, се замѣняватъ съ „окръженъ сѣдъ“, а при думата, въ първа алинея „се съставя“ прибавя се „веднага.“

Туй е за избора за градски и окръжни съвѣти, чиято проверка се прѣдава на окръжния сѣдъ, вмѣсто на постоянната комисия.

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 38 и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 39 се измѣнява както слѣдва: (Чете.)

„Чл. 115, който става 119, се измѣнява така: „Като се получатъ изборнитѣ дневници и книжа отъ всичкитѣ избирателни секции на окръжието, окръжния сѣдъ, най-късно 5 дена слѣдъ деня на избора, въ общо разпоредително засѣдание, разглежда изборнитѣ дневници, събира гласовѣтѣ, получени по всичкитѣ избирателни секции на околията отъ всѣкого одного отъ кандидатитѣ, и прогласява избрани за народни прѣдставители ония отъ тѣхъ, които сж получили най-много гласове въ околията. Прѣписъ отъ това опрѣдѣление се изпраща веднага окръжному управителю, който обявява за знание по всичкитѣ общини на окръжието, кои сж прогласени за народни прѣдставители, и едновременно съобщава писмено на тия послѣднитѣ за избирането имъ.“

Г-нъ Министърътъ се съгласи съ тая редакция.

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 39 тъй, както е приетъ отъ комисията и както се прочете отъ г. докладчика. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: §§ 40, 41, 42, 43, 44, 45 и 46 оставатъ както сж въ проекта, а въ проекта тия параграфи гласятъ: (Чете.)

„§ 40. Въ чл. 116, който става 120, думитѣ „тегли се“ замѣнятъ се съ „сѣдѣтъ тегли.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 40, както е приетъ отъ комисията, и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

И. Вобековъ: Азъ искамъ да направя едно предложение по чл. 106 отъ избирателния законъ. (Гласове: Не му е врѣмето сега!) Именно, то се пада въ този чл. 45! (Гласове: Сега е врѣмътъ за чл. 40!)

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 41. Чл. чл. 117—119 ставатъ 121—123.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 41. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 42. Къмъ чл. 120, който става 124, се прибавя нова алинея: „Слѣдъ като Народното Събрание провѣри изборитѣ, бюлетинитѣ и избирателнитѣ карти, оставени въ сѣдѣ, се унищожаватъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 42 и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 43. Чл. чл. 121—128 ставатъ 125—132.“

И. Вобековъ: Г-да народни прѣдставители! Въ единъ по-прѣдишенъ параграфъ, когато ставаше дума за лицата, които се лишаватъ отъ правото да бжатъ избираеми за народни прѣдставители, лишихме отъ това право лица, които занимаватъ известни общински длѣжности, прѣдвидъ на това, че двѣ длѣжности не могли да се изпълняватъ едновременно добросъвестно и акуратно. На сжщото това основание и съ още по-голѣмъ аргументъ, азъ ще прѣдстави на почитаемото Народно Събрание да се съгласи, щото въ чл. 126, дѣто е прѣдвидено кои лица не могатъ да бждатъ избираеми за окръжни съвѣтници, да се вѣдсти: кметоветѣ и помощницитѣ да не могатъ да бждатъ избираеми за окръжни съвѣтници. Това трѣбва да приемемъ на туй просто основание, че почти всичкитѣ членове на окръжнитѣ съвѣти, или по-голѣмата частъ, ако не всичкитѣ, сж кметове или помощници на кметове, и, като такива, тия кметове иматъ голѣмо влияние надъ работитѣ въ комисията. Комисията е учреждението, което има най-близкия и най-сериозния контролъ на правилния ходъ на тѣзи изборни учреждениа. И ако допуснемъ ние контрола надъ комисията да бжде по-голѣмата частъ отъ тия кметове, това е равносилно да нѣмаме никакъвъ контролъ, защото едни на други ще си правятъ отстъпки. Кметоветѣ, като членове на окръжния съвѣтъ, ще правятъ отстъпки на членоветѣ отъ постоянната комисия, които може да вършатъ всевъзможни беззакония и всевъзможни нередовности; отъ друга страна пъкъ, членоветѣ на постоянната комисия, като се подкрѣпятъ отъ такива кметове, тѣ ще позволяватъ на своитѣ другари да правятъ произволи и по такъвъ начинъ не може да се постигне цѣльта, който се гони съ закона за окръжнитѣ съвѣти. Ето защо азъ моля почитаемото Народно Събрание да приеме измѣнението на този членъ въ такава смисълъ. Къмъ чл. 126 отъ стария избирателенъ законъ да се прибави п. 5 съ слѣдующето съдържание: „Кметоветѣ и тѣхнитѣ помощници да не могатъ да бждатъ избирани за

окръжни съвѣтници.“ (Прѣдсѣдательтъ: Като пунктъ 5?) Да. И забѣлжка има: „Тѣзи, обаче, кметове и тѣхни помощници, които желаятъ да бждатъ избрани, постѣпватъ съгласно чл. 48 отъ стария и чл. 45 отъ новия избирателенъ законъ“, т. е. да си дадатъ прѣдварително оставката отъ кметството.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Вмѣсто „тѣзи“, трѣбва „онѣзи“.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Азъ мисля, г-да прѣдставители, че тая прѣправка на г. Бобекова ни се налага, щомъ приехме сжщото нѣщо относително народнитѣ прѣдставители, защото съображенията сж сжщитѣ и въ първия случай. Ето защо азъ бихъ молилъ Народното Събрание, макаръ че не съмъ се съвѣтвалъ съ другаритѣ, да се приеме тая прѣправка на г. Бобекова, ако и г. Министърътъ е съгласенъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ я приемамъ.

Прѣдсѣдательтъ: Има и друга забѣлжка къмъ този членъ, та да не би да стане грѣшка.

И. Вобековъ: Пунктъ 5 и забѣлжка къмъ сжщия пунктъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Ще има забѣлжка първа и забѣлжка втора. Пунктъ 5 ще гласи само: „Кметоветѣ и тѣхнитѣ помощници“, а ще бжде забѣлжка втора отдѣлна: „Онѣзи кметове и тѣхни помощници“ и пр.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Азъ мисля, че може да се тури въ сжщата алинея, и да се каже: „Ония отъ тѣхъ, които“ и т. н.

Министъръ М. Сарафовъ: Това не може да стане. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Защо?) Защото пунктъ 5, както е редигиранъ, не допуска това. Пунктъ 5 ще бжде отдѣленъ, а отдолу ще се тури забѣлжка втора: „Лицата, означени въ п. 5“ и пр.

В. Къжачовъ: Нѣма защо да се тури забѣлжка, защото тая забѣлжка е къмъ п. 4, а оная ще бжде къмъ п. 5. Така щото, нѣма нужда отъ втора забѣлжка.

Министъръ М. Сарафовъ: Добръ!

Докладчикъ Д. Ризовъ: И тѣй, г-да, къмъ чл. 126 се прибавя новъ пунктъ 5, слѣдъ забѣлжката на пунктъ 4, който гласи тѣй: (Чете.)

„Кметоветѣ и тѣхнитѣ помощници.

Забѣлжка: Онѣзи кметове и тѣхни помощници, които желаятъ да бждатъ избрани, постѣпватъ съгласно чл. 48 (стария чл. 45) отъ избирателния законъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване прѣдложението на г. Бобекова и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 44 гласи: (Чете.)

„Чл. 129, който става 133, се измѣня така: Бюрото, което ръководи изборитѣ за окръжнитѣ съвѣти, има

сжия състав и се образува по сжия начинъ, както и онова за народнитѣ прѣдставители.“

Прѣсѣдательтъ: Турямъ на гласуване и тоя параграфъ и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 45 гласи: (Чете.)

„Чл. 130 става 134.“

Прѣсѣдательтъ: Събранието приема ли този параграфъ? (Гласове: Према!)

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 46 гласи: (Чете.)

„Въ чл. 131, който става 135, думитѣ „особена комисия“, повторени два нкти, се замѣняватъ съ „окръженъ съдъ.“

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ бихъ молилъ г. докладчика, при такива членове, дѣто се прибавятъ нѣкои думи, да обяснява тѣхното значение.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Г-да! Това се отнася пакъ до провѣрването на изборитѣ, че то ще става не отъ особена комисиия, а отъ окръжния съдъ.

Прѣсѣдательтъ: Моля ония, които приематъ § 46, да вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 47 остава както е въ проекта, само думата „постановление“ се замѣня съ думата „опрѣдѣление“. Това замѣнихме, г-да прѣдставители, защото комисиията по Вжтрѣшнитѣ Работи има единъ юристъ, г. Венедиктъ Поповъ, който е и старъ магистратъ, който намира, че окръжнитѣ съдилища въобще не издаватъ постановления, а опрѣдѣления. То е специаленъ терминъ.

§ 47 по Министерския проектъ има слѣдната редакция: (Чете.)

„Чл. 132, който става 136, се измѣня така: Окрѣжниятъ съдъ извършва провѣрката и прогласяването въ течение на двѣ недѣли отъ деня на избора. Въ съставеното за тая цѣль постановление се означаватъ имената на прогласенитѣ, а сжщо и на още толкова други отъ ония, които по числото на полученитѣ гласове идатъ слѣдъ прогласенитѣ, като при това се забѣлзва кой колко гласа е получилъ. Въ случай че се рѣши касирането на избора, излагатъ се мотивитѣ.“

Прѣсѣдательтъ: Турямъ на гласуване § 47 и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 48, който по проекта гласи: „чл. чл. 133—138 ставатъ 137—142“, остава както е въ проекта, само думата „постановление“ въ чл. 133, който става 137, се замѣня съ думата „опрѣдѣление“ — по сжчитѣ причини, които сега изложихъ.

Прѣсѣдательтъ: Турямъ на гласуване и тоя параграфъ, който е измѣненъ малко отъ комисиията, и

моля ония, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: § 49 остава както е въ проекта, а въ проекта този параграфъ гласи: (Чете.)

„Въ чл. 139, който става 143, думитѣ „по реда, указанъ въ чл. 129“, се замѣняватъ съ „отъ окръжния съдъ въ публично заседание, 10 дена прѣди деня на избора.“

Прѣсѣдательтъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ и моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 50. Въ чл. чл. 140 и 141, които ставатъ 144 и 145, се внасятъ слѣднитѣ допълнения и измѣнения.“

Г-да прѣдставители! Тукъ се касае въпросътъ за пропорционалното прѣдставителство, което въведохме въ комисиията само за градскитѣ общини съ съгласието на г. Министра. Понеже всички знаемъ, че градскитѣ общини станаха партизански гнѣзда и, както г. Министър-Прѣсѣдательтъ забѣлжи завчера, че тамъ най-много сж крали и злоупотрѣбавали въ България, то, за да се отървемъ отъ това зло, въведе се принципътъ на пропорционалността, за да се прѣдставляватъ вжтрѣ и меншествата. Въ сжщностъ, пакъ ще става съ компромиси, което нѣкои считатъ за безнравствено, а само че сега ще става съ законъ. Този § има слѣдующето съдържание: (Чете.)

„Въ чл. 144 (стариятъ 140) се прибавя слѣдната нова алинея: Кандидатнитѣ листи за градскитѣ общински съвети сж задължителни и неизмѣняеми. Никакво зачеркване на имена не се допуца. Бюлетинитѣ, съдържащи зачеркнати имена, се считатъ за недѣйствителни.“

Както виждате, г-да прѣдставители, въ този членъ се фиксиратъ кандидатскитѣ листи за градскитѣ избори, защото безъ такова фиксиране, безъ такова опрѣдѣление, ако тѣ ставатъ измѣнчиви, тогава принципътъ на пропорционалността много мжчно може да се приложи.

Азъ ще ви чета членъ по членъ, за да може да се вотира въ отдѣлно.

„А чл. 145 (стариятъ 141) се измѣнява така:

„Въ градскитѣ общини събирането на гласовѣтъ по секциитѣ и прогласяването на избранитѣ става по слѣдующия редъ:

„Събиратъ се подаденитѣ гласове за всички кандидатни листи и общата имъ сума се дѣли на изискваното отъ закона число съветници. Полученото отъ това дѣление частно се взима за дѣлителъ, на който се дѣлятъ поотдѣлно числата на полученитѣ гласове отъ всѣка кандидатна листа. Добититѣ по тоя начинъ частни означаватъ броя на съветниците, които се падатъ на всѣка кандидатна листа.“

Примѣръ. Прѣдстои да се избиратъ 16 общински съветници. Има 5 кандидатни листи: първата отъ тѣхъ е получила 1.200 гласа; втората — 800, третата — 600, четвъртата — 400 и петата — 200 гласа; общата сума на гласовѣтъ, подадени за всичкитѣ листи, ще бже 3.200. Тази обща сума трѣбва да се раздѣли на числото на съветниците, което е 16. Полученото отъ това дѣление частно, 200, ще бже дѣлителътъ, на който

„Ако при последното това дѣление се получатъ частни съ остатъци и изискваното отъ закона число свѣтници не се дотъкми, изостаналитѣ свѣтници се разпрѣдѣлятъ между ония кандидатни листи, които сж получили най-голѣми остатъци.“²⁾

„Въ случай на равни остатъци, въпросътъ се рѣшава съ жрѣбие.“

„За избрани свѣтници се прогласяватъ първитѣ имена по редъ отъ всѣка кандидатна листа. Ако ли едно и сжщо лице се окаже избрано въ двѣ и повече листи, то изборътъ му се счита за дѣйствителенъ само въ кандидатната листа, която е получила най-малко гласове.“

„Провѣрката, контестирането и утвърдението или касирането на градскитѣ избори става по реда, указанъ въ чл. чл. 135, 136 и 137 (старитѣ 131, 132 и 133).“

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Първиятъ въпросъ, който се поражда тукъ е: кои заселени мѣста у насъ сж градове и кои села? То е единъ много сериозенъ въпросъ, ако рѣшимъ даже да въведемъ пропорционалната система въ градоветѣ, дали трѣбва да я въведемъ въ всички градове или не. Ето какво ще кажа азъ. Ние никакъвъ законъ нѣмаме за дѣлението на градове и села. Споредъ французкитѣ закони, щомъ една община има повече отъ 2.000 жители, счита се за градъ. Тя би била у насъ една система много дѣтинска. Нашето село Кнежа има повече отъ 6.000 души жители, а е съ свѣршено селски характеръ, а Бѣлоградчикъ пъкъ има 1.500 души, но по характера си е градецъ. Прочутиятъ Хаджи-Елесь, за който се прѣбирахме толкузъ, тоже нѣма 2.000 души жители. Не само с. Кнежа, а повече отъ 50 села имаме, които броятъ повече отъ 3.000 души жители. Какъ ще рѣшите този въпросъ? Като говорите

щъ се раздѣлятъ поотдѣлно полученитѣ гласове отъ всѣка кандидатна листа. Туй дѣление ще ни даде слѣдующия резултатъ:

Първата листа	1.200 : 200 = 6
Втората "	800 : 200 = 4
Третата "	600 : 200 = 3
Четвъртата "	400 : 200 = 2
Петата "	200 : 200 = 1

И така: първата листа ще има право на 6 свѣтници, втората — на 4, третата — на 3, четвъртата — на 2 и петата — на 1.

²⁾ Примѣръ. Прѣдстои да се избиратъ пакъ 16 свѣтници. Има тоже 5 кандидатни листи: първата отъ тѣхъ е получила 1.536 гласа, втората — 1.150, третата — 960, четвъртата — 830 и петата — 202 гласа. Общата сума на гласоветѣ, подадени за всички тия листи, ще бѣде 4.678. Тази обща сума, раздѣлена на 16 (числото на свѣтниците), ще даде частно 292, на което като раздѣлимъ полученитѣ гласове отъ всѣка кандидатна листа, ще добиемъ слѣдующия резултатъ:

Първата листа	1.536 : 292 = 5	и остатъкъ 76
Втората "	1.150 : 292 = 3	" " 274
Третата "	960 : 292 = 3	" " 84
Четвъртата "	830 : 292 = 2	" " 246
Петата "	202 : 292 = 0	" " 202

Споредъ полученитѣ отъ тоя резултатъ цѣли частни, първата листа ще има право на 5 свѣтници, втората — на 3, третата — тоже на 3, четвъртата — на 2 и петата — на единъ. Всичко 13 свѣтници. Но тъй като изискваното отъ закона число свѣтници е 16, то изостаналитѣ трима свѣтници ще трѣбва да се разпрѣдѣлятъ между ония кандидатни листи, които иматъ най-голѣми остатъци, а такива сж: втората листа (която има остатъкъ 274), четвъртата (която има остатъкъ 246) и петата (която има остатъкъ 202).

И така: първата кандидатна листа ще получи 5 свѣтници, втората — 4, третата — 3, четвъртата — 3, а последната — 1.“

за градоветѣ, всичкитѣ ли ще разбирате, или които случайно сж нарѣчени градове. Прѣменува се Хаджи-Елесь на Борисовградъ само да не му откажатъ да се нарича градъ. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Ние разбирахме градскитѣ общини тъй, както е въ закона!) Не е опрѣдѣлено и тамъ. Има градове малки, които иматъ градско население, а има села голѣми, които иматъ селско население. Сега бихъ желалъ да се опрѣдѣли, прѣди всичко, въ кои градове искате да проведете пропорционалната система. Разбирамъ, когато се провежда въ София, въ Търново и въобще въ градове, които иматъ повече отъ 10.000 души население, но въ тия отъ 1.500—2.000, които сж много, не разбирамъ. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Може да туримъ една забѣлѣжка за числото!) Заради това мисля, че е малко прибрзано съ пропорционалната система, докато ясно не се опрѣдѣли, за да бѣдемъ сигурни, какво количество жители трѣбва да обладава единъ градъ, за да бѣде реаленъ градъ, а не само по название.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Прѣдложете една цифра и може да я приемемъ. Ние не сме мислили въ комисията по този въпросъ.

В. Къжичовъ: Въпросътъ, който закачи г. Каравеловъ, е важенъ и заслужава внимание. Ние искаме пропорционалната система да въведемъ въ градскитѣ общини, за да може въ общинскитѣ свѣти да има опозиция. Сега въ Събранието може да има опозиция, въ окръжнитѣ свѣти може да има опозиция, но въ кметствата нѣма. Една партия надвива, става пълненъ господаръ на положението и никой не може да ѝ прѣчи и благодарение на това въ кметствата могатъ да ставатъ много неконтролирани работи. Ето този е главниятъ мотивъ, който ни кара да искаме пропорционалностъ. Обаче, важенъ е въпросътъ, който се повдигна отъ г. Каравелова. Въ малкитѣ общини ще бѣде мѣчно прокарването ѝ, особено сега. Това е забѣлѣжила и комисията, затова е оставила прокарване на принципа само за градскитѣ общини. Появява се единъ въпросъ: откъдѣ се започва градъ и кѣдѣ се свѣршва село. У насъ има общини съ 5.000—6.000 души жители, а иматъ свѣсѣмъ селски характеръ, както се посочи по-напрѣдъ Кнежанската община, а има по-малки, като Радомиръ, Сопотъ и други, които иматъ чисто градски характеръ. Мени ми се струва, че, ако вземемъ отъ 4 или 3.000 души надолу, вече тѣзи градове иматъ селски характеръ, макаръ да се наричатъ градове. Мисли, има и градове съ малко население, но съ чисто градски характеръ. Нека се съгласимъ сега да се въведатъ пропорционалнитѣ избори въ градове съ повече отъ 5.000 жители, защото има градове като Ломъ съ 7.000 жители и като Рахово съ 6.000 жители, които не трѣбва да се лишаватъ отъ това право. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Ломъ има цѣли 10.000 жители!) Обаче, не е ли по-добъръ този въпросъ да се разрѣши при закона за кметствата, когато ще го разглеждаме пдущата есенна сесия, и тогава да го разрѣшимъ окончателно; а сега да се опрѣдѣли само числото на жителитѣ, напр. 5.000. Азъ мисля, че трѣбва да се опрѣдѣли, когато една селска община става градска, това да става

съ законъ прѣкараъ прѣзъ Народното Събрание. По този начинъ ще знаемъ въ бѣдѣе кои сѣ селски общини и кои градски. Сега да оставимъ 5.000 жители, но съ уговорка, че въ есенната сесия при закона за градскитѣ общини ще рѣшимъ окончателно кои населени мѣста сѣ градове и кои села.

А. Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ противъ тази избирателна система въобще въ нашия избирателенъ законъ, макаръ тази система да се касае само до градскитѣ общини или по-вѣрно, както каза г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ, за градоветѣ, които иматъ повече жители отъ една опрѣдѣлена цифра. Азъ съмъ противъ, защото не смѣтамъ, че ще можемъ да помогнемъ съ тази избирателна система на нашитѣ общини. Не е само липсата на опозиция единствената причина за докарване въ това лошо положение общинитѣ, въ което се намиратъ. Причинитѣ лежатъ свършено другадѣ. Г-нъ Министъръ-Прѣдсѣдателъ нееднократно е заявявалъ тукъ, че, ако дѣйствиелно нашитѣ общински работи вървятъ назадъ и тѣхнитѣ финанси сѣ тѣй разбъркани, причината е, че не е имало ефикасенъ контролъ, т. е. не сме намѣрили срѣдства, за да контролираме както приходитѣ, така и извършванитѣ разходи отъ общинскитѣ управления. Азъ считамъ, че единственото и най-главно зло, за да се намиратъ общинитѣ въ това печално положение, е това, а не друго нѣщо. Приемамъ за минутка, че съ тази избирателна система ще имаме опозиция въ общинскитѣ съвети, но върватъ ли, че съ допускането опозиция въ тия съвети по единъ магически начинъ ще сѣ отстранятъ онѣзи работи, които сѣ вършени досега? Азъ поне не вѣрвамъ. Съгласете се, г-да, че всичкитѣ досегашни партии послѣдователно сѣ дохождали въ общинскитѣ управления, а между това общинскитѣ работи сѣ вървели по този пѣтъ, по който сѣ вървели и по-напрѣдъ, ако не и по-злѣ. Злото не е въ системата, а въ хората. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Ама сами сѣ идвали!) Тѣ сѣ били всѣки пѣтъ, като общински управления, подъ контрола на избирателитѣ и не сѣ могли да трѣгнатъ въ правия пѣтъ. Ако подъ очитѣ на самата опозиция, която контролира всѣко дѣйствие на противникитѣ си въ общинскитѣ съвети, не може да ги накарате ни най-малко да трѣгнатъ въ правия пѣтъ, съ тази избирателна система азъ считамъ, че присѣтствието на опозицията ни най-малко не ще може да подобри хода на общинскитѣ работи. Единственото нѣщо, което може да запази общинитѣ, е да намѣрите срѣдство да може да бѣде контролирано направлението на работитѣ въ общинскитѣ съвети. Въвъ отъ това, не може да ги спаси никоя система.

Второто съображение, за да се противопоставя на тази система е това, че, струва ми се, нашата конституция не допуца такава избирателна система. Споредъ нашата конституция, макаръ ясно да не е казано това, но много лесно може да се разбере отъ нейния духъ, се изисква, било за въ Народното Събрание, било за окръжнитѣ съвети и общинскитѣ, управлението да бѣде повѣрено въ рѣцѣтѣ на болшинство; тѣзи кандидати на листитѣ, които получатъ болшинство, тѣ иматъ право и тѣ трѣбва да управляватъ. Слѣдователно, ако допуснемъ да участву-

ватъ въ управлението и лица, които сѣ отъ други листи, излиза, че ще управляваме не по конституцията, а по една система, която въвеждаме сега. Ето защо, за да бѣдемъ съобразни съ конституцията, не трѣбва да допусаме тази система и моля, прочее, да си остане, както е въ досегашния избирателенъ законъ.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Боя се още едно, г-да прѣдставители, за нѣкои наши градове. Ако искате, повечето отъ нашитѣ градове сѣ разпозични и разновѣрни. Въ Варна български избиратели или по-добрѣ чисто български къщи сѣ 1.800. А всички къщи сѣ около 6.000. Нѣма тукъ г. Попова да ви каже. Тогава може да станатъ едни избори толкова разпозични, щото да не може да се управлява общината. (Д-ръ К. Икономовъ: То е вѣрно!) Затова бихъ желалъ да се пообмисли тоя въпросъ. София може, но въ много други мѣста, напр. въ Пловдивъ, павликянитѣ, гърцитѣ и туцитѣ ще излѣзатъ се особени листи. Да ви кажа, много ме е страхъ отъ национална гледна точка. Инакъ, при всичкитѣ ми симпатии къмъ усикуването прѣдставителството на меншествата, което бихъ допусналъ за другитѣ изборни учреждения, тукъ се боя за поголемитѣ градове, че ще може да пострадатъ силно. (Д. Ризовъ: Пакъ ще избератъ българии!) То за мене още не е ясно, то е вода въ облацитѣ — дали ще може да се избератъ българии или не. Поне азъ не бихъ се така рѣшително произнесълъ.

Т. Влайковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ отъ онѣзи, които мислятъ, че пропорционалната система въобще е най-добрата отъ всичкитѣ системи, и бихъ желалъ да се въведе въ нашето управление и по нея да ставатъ изборитѣ за общински съвети, за окръжнитѣ съвети и даже за народни прѣдставители, защото по този начинъ не само — както е случаятъ за общинскитѣ съвети — ще има смѣсени общински съвети, безъ никаква опозиция, но въобще ще се прѣдставляватъ всички хора и направления и, което е най-важното, ще влизатъ най-добритѣ сили отъ всички групи, защото всѣка група, всѣка партия ще извади най-добритѣ си сили, и, слѣдователно, ще се прѣдставлява най-добрѣ. Тѣзи достоинства на системата не могатъ да се оспорватъ; само могатъ да се прѣдставляватъ такива или онакива неудобства. Г-нъ Министъръ-Прѣдсѣдателъ прѣдставя едно неудобство за градскитѣ общини, че могли въ тѣхъ да пострадатъ интереситѣ на българското население, като кажа, че ще изпъкнатъ повече иновроднитѣ меншества. Това, обаче, не е дотамъ вѣрно, защото въ тѣзи градове, ако меншествата биха искали да изпъкнатъ, и сега можеха. Това нѣщо не сѣ го правили, защото всѣкога сѣ излизали отъ това съображение, че ще се избиратъ най-добритѣ хора. Тамъ, дѣто има меншества, всѣкога сѣ прѣдставлявали. Напр. въ София, еврейското население всѣкога е имало свои прѣдставители въ общинския съветъ.

Сега, въпросътъ е защо да се ограничимъ само съ градскитѣ общини, и не трѣбва ли за всички избори да приемемъ тази система. Ако приемаме да се въведе тази система само въ градскитѣ общини, това е едно да се турне едно начало, да се направи единъ опитъ и, главно,

да се направи той при такава срѣда и условия, дѣто населението е най-добре подготовено. Азъ мисля, че градското население е най-подготовеното и най-добро може да възприеме тая система. Въ този случай не влияе количеството на населението, а неговата културност. Може да има центрове съ съ малко население, отколкото въ нѣкои голѣми села, но първото въ всеки случай е по-културно население. Напр., Радомиръ, Бѣлоградчикъ иматъ по-малко население, но то се счита градско, когато, напротивъ, има други, като Брѣгово и Кнежа, които иматъ повече население, но селско. Та, искамъ да кажа, че и въ такива мѣста, макаръ и съ малко население, системата ще бѣде въведена по-сполучливо. Азъ съмъ убѣденъ, че въ скоро време ще се съгласите да се разшири тая система и за селскитѣ общини, и за окръжнитѣ съвети, а по-нататѣкъ, може би, и за изборитѣ за народни представители.

Н. Цановъ : Г-да представители! Всички, които възразяватъ противъ пропорционалната система, прѣди всичко, възраженията имъ се състоятъ главно въ това, че тя е много мъчно приспособима. Вземѣте всички, които говориха, и ще видите, че това имъ е възражението. И азъ съмъ поклонникъ на тая система да се въведе въ всичкитѣ избирателни учреждения, но по причина на това, че е много мъчна, ние се рѣшихме, и г. Министерътъ се съгласи, да прибѣгнемъ къмъ тѣй нарѣчената експериментална политика, политика на опитването.

Кои сж градовѣтѣ? Ние имаме законъ за градскитѣ и селскитѣ общини и той разрѣшава коя е градска и коя е селска община. Тамъ, дѣто сж градски общинитѣ, тамъ сж градове; тамъ, дѣто сж селски — сж селски, и затова тая система ще въведемъ тамъ, дѣто прѣдвижда законътъ, че общината е градска.

Г-на Урумовъ говори изобщо противъ пропорционалната система и това ме удивлява. Той е членъ на Прогресиивно-либералната партия, която въ единъ членъ на своята програма полага като принципъ тая система въ всички избори, но го е забравилъ. (Смѣхъ.) И сега да говори противъ тоя твърдѣ важенъ принципъ, който искамъ да прокараме само за едно учреждение, мене ме очудва.

Говорѣе се така сжщо и за иновѣрнитѣ общини и се казва, че, ако въ извѣстни мѣста има иновѣрно население по-големо отъ българското, ще пострадатъ интереситѣ на послѣдното. Ами че и сега, ако се сдружатъ, могатъ да изкаратъ цѣлъ градски съветъ. Занапрѣдъ, обаче, при тази система, каквото и да направятъ, не могатъ да постигнатъ туй, защото, ако е меншинство българското население, сѣ ще има свои представители въ градската община; а, ако иновѣрцитѣ сж меншинство, и тѣ ще иматъ свои хора. Главниятъ принципъ на пропорционалната система се свежда къмъ това. Всички вие знаете, че сте викали: да извадимъ градскитѣ общини или изобщо общинитѣ отъ политиканството, отъ партизанството. Ето начинътъ, по който ще можемъ да ги извадимъ. Инакъ, ще има разни партии, по нѣкой пѣтъ ще бѣдатъ принудени да правятъ лоши, безчестни даже компромиси. Тукъ по тази система, всѣка една партия, съ която вие сте поставени въ диаметрални противоположни възгледи

въ идентѣ, ще се прѣдставлява отъ свои лица — колкото хора има да поддържатъ тази партия, съ толкова хора ще влѣзе въ общината, безъ да прави нѣкакви компромиси, противъ които всички сме викали. Тогава вече ще освободимъ общинитѣ отъ това партизанство, защото сега както е, като влѣзатъ въ общинскитѣ съвети хора отъ едно течение, вършатъ всичко безъ контролъ. А това нѣма да бѣде, когато влизатъ хора отъ разни течения, когато всѣка партия се прѣдставлява. Това е и началото на тая система. При тази система, като се явятъ хора отъ разни партии, като се яви цѣлѣтъ на всѣка партия, нѣма, освѣнъ да дойдемъ до най-вѣрното прѣположение, че и работитѣ на общинитѣ ще трѣгнатъ добре.

Туй е, което искахъ да кажа, че нѣма никаква мъчнотия за прокарването на тая система поне въ градскитѣ общини.

Г. Кирковъ : Г-да народни представители! Азъ съмъ партизанинъ на пропорционалната система въ всичкитѣ изборни учреждения и мотивитѣ, които ме каратъ да бѣда за тая система, сж нѣколко, сж много важни и произлизатъ отъ съображения не на техническа трудност и техническа лекостъ, а отъ съображения политически, отъ съображения за самия успѣхъ и напѣдѣкъ на самоуправлението на България, за добрия редъ на страната и на самитѣ учреждения. Наистина, г-да народни представители, не е избирателната система, която дава съзнателни избиратели, както никога система не дава съзнателни избиратели; тѣй напр., конституцията нѣма да ни даде съзнателни български граждани — това е ясно; обаче, както конституцията, тѣй и всички форми и способи, по които се прилага извѣстенъ редъ, извѣстенъ порядѣкъ, спомагатъ за създаването на избиратели, каквито сж нужни за уредбата на самата държава. Ето защо избирателната система се явява освѣнъ като най-спрачедлива, но въ сжщото време като най-пригодна за политическото възпитание на избирателното тѣло. Тамъ е нейното най-големо значение. Въ нашата страна се оплакватъ много, че всички изборни учреждения сж компрометирани. Компрометирани сж и общински съвети, и окръжни съвети; на даже и Камарата — безъ да оскърбявамъ нѣкого — и тя е компрометирана въ очитѣ на населението. Една отъ причинитѣ на туй е сжщо и избирателната система. Основната причина, безъ съмнѣние, е политическата недоразвитостъ на нашата страна. Но, когато искаме да съдѣйствуваме за повдигането на избирателното тѣло, трѣбва да се намѣри подходяща форма, въ която да се излѣе туй развитие, а такава и най-подходяща е, именно, пропорционалната избирателна система. Особено туй е важно за градищата и селата и въобще за окръжитѣ. Тамъ ще могатъ избирателитѣ да приематъ тази избирателна система, да сполучатъ, тѣй да се каже, да се приобщатъ съ това мѣстно самоуправление и ще се научатъ лека-полека, прѣди всичко, да станатъ порядѣчни избиратели. А що се отнася до тая система, тя е проста. Партиитѣ у насъ въ общинскитѣ съвети, и въ градскитѣ особено, отъ години насамъ сж господствуващи като меншинство и никой пѣтъ единъ градъ не се е управлявалъ отъ болшинството, а, напротивъ, отъ меншинството. Тѣй, едно меншинство, или, може би, нѣкои

от неговите ръководители, които сж на власт, могат всеки път да вземат общинското управление въ ръцете си, като не оставят другите меншества, вън от тях, да вземат участие, когато те, събрани на едно, т. е. другите меншества, съставляват едно подавяюще болшинство; обаче, те се изхвърлят и въ общинското управление се натиква меншеството и почва да управлява безконтролно, без да го знае никой. Ето защо, казвамъ, пропорционалната избирателна система дава възможност, щото въ общинските съвети, въ тия изборни учреждения, да се представят всички мнения, или ако не всички, то поне по-голямата част мнения и мирогледища на тия, които сж въ избирателното тѣло. Казваше се от някои, че това нѣма да доведе до нищо, ще има много опозиция и ще бждат пѣстри съветите. Това не е вѣрно. Вие виждате, че Камарата днесъ представя една пѣстра картина, обаче, това съвсѣмъ не прѣчи да работи тя. Стига това, което се работи, да е въ полза на общините. Азъ бихъ желалъ да чуя и видя една партия, влѣзла въ общинския съветъ, която би искала да отиде против интересите на общинарите, какъ би оправдала своето поведение при случая, когато влизатъ и други партии. Азъ бихъ желалъ да видя такава партия, да видя нейната храбростъ въ такъвъ случай. Сигурно, тя би умрѣла политически, ако не иска да въвежда нѣща, които сж общото желание на населението. Азъ нѣма да влизамъ въ подробности. Туй ще кажа само, че при въвеждането на пропорционалната система ние ще дадемъ възможност, ще дадемъ една реформа, щото лека-полека нашиятъ народъ да се прѣвзпитва въ своето самоуправление, ще му дадемъ улеснение. Нѣма съмнѣние, че прѣвзидените по-рано листи трѣбва да бждатъ фиксирани, а това фиксиране се състои не само въ техниката, но то е и отъ голѣмо морално значение. Това дава единъ знакъ, че партията въ България трѣбва да се организиратъ, трѣбва да почиватъ на твърда организация, да иматъ една програма, въ името на която да се борятъ, въ името на извѣстни начала, а не въ името на личности, както досега е вървѣло, и да видимъ дали въ тая борба сж въ състояние да издържатъ. Това е единъ дармонъ, това е едно сито, прѣзъ което ще се прѣцѣждатъ всички елементи, които сж били досега на чело на общинските съвети и които не сж се ръководѣли, освѣнъ отъ собствените си желания, отъ собствената си кесия, отъ собствените си грабливи инстинкти. Това е едно сито, едно решето, прѣзъ което ще да се прѣцѣждатъ. Да видимъ тѣзи партии въ общинските съвети, които проповѣдватъ съ думи, тамъ на дѣло какво ще извършатъ. Ето защо ние искаме да бждатъ чисти, да иматъ своя опрѣдѣлена организация и въ името на тази организация и възъ основа на тази организация да се явяватъ и да се борятъ въ общественния животъ.

Вѣнъ отъ туй, единъ такъвъ редъ, създаденъ отъ тая избирателна система, ще спомогне много за съживяване на комуналния животъ, който абсолютно отхѣтствува въ България, и, ако направимъ едно сравнение съ живота въ турско време, ще видимъ, че тогава този комуналенъ животъ е билъ много по-силенъ, макаръ съ религиозна окраска, билъ е единствената обществена клѣтка, която е запазила Българския народъ въ такова робство. Това

е общината. Не сж това, както обикновено казватъ, поповете и владичите, но това е било тая ядка, тая клѣтка която се нарича община. Тая е причината за да оцѣлѣе Българскиятъ народъ прѣзъ всичкото време на своето робуване. Тамъ се е зараждала българската солидарностъ, съгласие и онази силотна борба за защита и това е мѣстото, дѣто Българскиятъ народъ е запазилъ своето съществуване като една раса. Ето защо, казвамъ, и въ днешно време комуналниятъ животъ се явява като първа клѣтка, за да може едно общество или народъ да се развие и да напредва. Такава една пропорционална система ще даде възможностъ да закъне общественниятъ животъ, този животъ, който на западъ отива много напредъ, дѣто го виждаме да дава голѣми резултати и голѣми успѣхи. Туй се гони съ тая избирателна система.

Странно ми е, наистина, че когато дохожда думата да направимъ нѣщо хубаво, да направимъ нѣщо полезно, тогава ние обикновено започваме да мислимъ: нѣма ли нѣщо трудно въ тая работа. Азъ ви увѣрявамъ, че нѣма по-проста избирателна система отъ тази; нито технически, нито какви и да сж други трудности не съществуватъ, защото всичко става както и по-рано. Остава само брѣнето и провъзгласяването на избраниците. Това е, което ще съставлява трудностъ при тази пропорционална система; обаче, това не е трудностъ на избирателите, а на съдните, които ще разглеждатъ тая работа. Ако вие мислите, че съдните не знаятъ аритметиката, че не знаятъ да дѣлятъ и умножаватъ, то е другъ въпросъ. Обаче, това тамъ, безъ съмнѣние, могатъ да го правятъ.

Що се отнася до туй, че въ някои градища има иновѣрно население, което може да се яви и да съсипе българското, то, позволѣте ми, г-да, да не слигаме на такава несериозна почва да разсмѣждаваме. Ако туй е възможно да става, то досега е имало най-много шансъ да става това. Вземѣте Варна или другъ градъ. Ако искаше иновѣрното болшинство да си налага волята, при по-раншната система можеха да се съединятъ всички турци и да турятъ една своя кандидатура; и понеже всички други, които сж управлявали, сж разцѣпени, те могатъ да спечелятъ. Обаче, днесъ е турена тая гаранция и за иновѣрното, и за българското население. И въ този градъ, дѣто българското население е меншество, ще бжде меншество и въ градския съветъ; а въ градове, дѣто българското население е болшинство, болшинство ще бжде и въ градския съветъ. Тѣй щото, тия меншества иновѣрни, които сж меншества, които сж въ извѣстни градове или села, или общини, съ тоя законъ ще бждатъ меншество и тамъ. Сега, обаче, става така, че те било по единъ или двама души се допущатъ, макаръ че по числото си нматъ право на повече. Ето защо азъ, като излизамъ отъ всички тия съображения и като не съмъ отъ тия, който да искамъ всичко, ще гласувамъ въ полза на тая точка отъ закона, макаръ и малко нѣщо дадено; обаче, азъ ще приема и туй малко нѣщо, като го смѣтамъ за начало, като го смѣтамъ, че това ще бжде добро, макаръ и да е малко, и че по този начинъ ще да се направи доста нѣщо за повдигането на комуналния животъ у насъ и, второ, казвамъ, че съ тази система ще се даде възможностъ за едно коренно прѣвзпитание на нашите избиратели.

Ще заключа моятъ думи съ една бѣлѣжка, която се отнася до малкитѣ градища. Азъ раздѣлямъ мнѣнието на г. Влайкова, именно, че у насъ, безъ да опрѣдѣлиме кои сѣ градища, то е опрѣдѣлено, както се казва въ закона за градскитѣ и селски общини. Независимо отъ това, ония малки градове, които по-прѣди сѣ били села, сега минаватъ като околийски центрове, какъвто е напр. Калоферъ, който, макаръ да не е околийски центъръ, е единъ старъ градъ. Тѣй щото, опрѣдѣлено е кои сѣ тия градове. Азъ нѣмамъ нищо противъ и съ удоволствие бихъ гласувалъ, ако бихме вмѣтали и нѣкои голѣми села, защото азъ признавамъ, че тая избирателна система нѣма да бѣде никаква прѣчка нито въ селата, нито въ градоветѣ. Нито технически трудности, нито други трудности сѣществуватъ, защото трудността е само за броенето. Щомъ вие се съгласявате за градищата, ние знаемъ кои сѣ градоветѣ; мисля, че тѣ сѣ опрѣдѣлили и тѣ не съставляватъ за насъ тайна и може да приемемъ това за тѣхъ. Но, ако г. Министерътъ на Вътрѣшнитѣ Работи пожелае да вмѣкне и нѣкои голѣми села, азъ съ голѣмо удоволствие ще го приема, защото ще бѣде хубаво, тѣй като и малкитѣ селски центрове ще почнатъ да се възпитаватъ въ тази система.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Пропорционалната система, наистина, е добра, но трѣбва когато я приемаме, да имаме прѣдъ видъ и нѣкои мѣжнотии, които ще се посрѣцнатъ. Азъ искамъ най-напрѣдъ да обърна вниманието на почитаемото Народно Собрание, че не е вѣрно това твърдѣние, което чухмезе отъ г. г. Киркова и Влайкова, че по този начинъ ще излѣзе само пѣната на добритѣ хора въ градоветѣ. Това нѣма да излѣзе, защото споредъ системата, която се прѣдлага, ще се взематъ отъ всѣка листа извѣстенъ брой. (Г. Къничовъ: Първитѣ!) Първитѣ, но първитѣ не сѣ винаги най-добритѣ. Понеже листитѣ ще се съставляватъ отъ отдѣлнитѣ групи, то всѣка група може да гуди и най-добритѣ, и най-лошитѣ. Тѣй щото, това не е гаранция, че ще излѣзатъ най-добритѣ. Наопаки, ако бѣше да се гласува за отдѣлни лица, тогава ще има голѣма надежда да излѣзатъ добритѣ, защото за добритѣ ще гласуватъ хората отъ разнитѣ партии, щомъ намиратъ, че тѣ сѣ хората, които заслужаватъ тѣхното довѣрие за управлението на общинскитѣ работи, като подагатъ голѣма надежда, че ще се ръководятъ не само отъ партизански съображения, но и отъ интереситѣ на общината.

Втора една практическа мѣжнотия ще се породи по отношение самоуправлението на общинитѣ. Това комунално чувство, за което г. Кирковъ говори тукъ, още не е толкова развито у насъ. Азъ бихъ могълъ да ви цитирамъ единъ градски общински съвѣтъ, съставенъ по компромисъ не само отъ различни партизански групи, но и отъ различни народности, членоветѣ на който при пръвъ случай не можаха да дойдатъ до съгласие. Вече при избирането на кмета не се споразумѣха, и не само за лицето на кмета не се споразумѣха, но не се споразумѣха и за нѣкои дребнави, незначителни работи. Това се повтори даже въ два града и се принудиха да си дадатъ оставката; казаха: ние не сме съгласни, и се оттеглиха. Споредъ нашия законъ, повикахъ слѣдующитѣ; и тѣ казаха: ние не сме

съгласни, и се отказаха. Повикахъ и третитѣ, дѣто случайно имаше доста добри хора, за които може да се прѣдполага, че изразяватъ желанието на населението; и тѣ отказаха. И сега се намирамъ въ крайния стадиумъ, защото слѣдъ тѣхъ идватъ хора, които сѣ избрани съ по 10—15 гласа. Нашитѣ общини засега не върватъ добръ, защото не могатъ да излѣзатъ отъ нивото на частнитѣ възгледи, на отдѣлнитѣ групи и на отдѣлнитѣ народности. Когато ще имаме пропорционално прѣдставителство въ общинскитѣ съвѣти, такива случаи като този ще се случатъ по-често баремъ дотогава, докогато общинаритѣ или онѣзи отдѣлни групи, които взематъ участие въ изборитѣ при съставянето на избирателната листа, умѣятъ да покаратъ хора, които ще гледатъ отъ висока гледна точка на общинскитѣ работи и ще се ръководятъ дѣйствително отъ интереситѣ на общината. Обаче, до това ниво на развитие азъ се съмнѣвамъ да сѣ дошли всичко ония жители на онѣзи единици населени мѣста, които сега се наричатъ градове. Ще забѣлѣжа, че въ закона за общинитѣ понятието за градъ не е опрѣдѣлено нийдѣ. И туй, което г. Каравеловъ спомена единъ пѣтъ за 2.000 жители; азъ като статистикъ за пръвъ пѣтъ го въведохъ въ България. Азъ нарекохъ просто градове въ България всички онѣзи населени мѣста, които иматъ повече отъ 2.000 жители, като се ръководѣхъ отъ началото, прието на западъ. На западъ, наистина, има градове съ много по-малко жители, напр. старитѣ бурги, които сѣ съ по 500—600 души жители, но тѣ сѣ стари градове съ спечелени отдавна права. Има градове тамъ, които се наслаждаватъ съ голѣма свобода, освободени сѣ отъ данѣци и пр. Но както и да е, понятието за градове у насъ, споредъ нашия законъ, не е опрѣдѣлено.

Всичко това ви казвамъ, за да обърна вниманието ви, че е нужно, когато се приеме това нѣщо — ако се приеме, — да се опрѣдѣли баремъ една единица, на която ще се прилага, вътрѣ въ закона. И менѣ ми се струва, че ще направимъ погрѣшка, ако отидемъ за по-малкитѣ общини да приемемъ това пропорционално прѣдставителство. Азъ тукъ имамъ да направя една бѣлѣжка и мисля, че нѣма да стане голѣма погрѣшка, ако приемете пропорционално прѣдставителство за градове, които иматъ повече отъ 10.000 души жители. Тогава членътъ ще се редактира тѣй: „Кандидатнитѣ листи за градскитѣ общински съвѣти за градове отъ 10.000 жители и повече“ и нататѣкъ продължава.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Това може да се тури като забѣлѣжка.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Щомъ се ограничимъ съ прѣдложеното отъ г. Министра на Вътрѣшнитѣ Работи, че това ще се допуца за общини съ повече отъ 10.000 жители, въпросътъ се изчерпва въ това отношение; даже можемъ да допуснемъ и градове съ по-малко жители — отъ това не ме е страхъ. Страхъ ме е отъ друго, отъ националността, за която ви казахъ по-прѣди. (Министъръ М. Сарафовъ: Възразявахъ за това.) Не зная какъ сѣ възразявали. Ония, които сѣ възразявали, не сѣ гледали, вѣроятно, много статистиката,

Тя е вече обнародвана; желая да я проучимъ напълно и тогава да рѣшаваме този въпросъ. Безъ това бихъ помолилъ Народното Сѣбрание сега да го не рѣшава, защото най-толѣмнитѣ градове, може би, ще се намѣрятъ въ едно безизходно положение. Да ви кажа. Намъ ще ни посочатъ, може би, Швейцария. Тамъ е много добръ, но у насъ извѣстни елементи се държатъ ако не съвсѣмъ враждебно, но не и толкова симпатично както се отнасятъ разностраннитѣ елементи въ Швейцария. Азъ за нѣкои градове положително не бихъ желалъ да стане това, защото тѣ дѣйствително ще изгубятъ, а нѣма да напреднатъ. А пъкъ за мене — може би, за други да не — България трѣбва да бѣде българска; азъ желая България да я управляватъ българи! (Гласове: Това е вѣрно! — Г. Кирковъ: Това не е споредъ конституцията!) Това ви казвамъ откровенно. И нѣма да прокарамъ такъвъ законъ, съ който да взема властта отъ българитѣ и да я прѣдамъ на други. По тая причина моля просто да се отхвърли това прѣдложение.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Азъ мисля, че страхътъ на г. Каравелова е много неоснователенъ; и неоснователенъ е затуй, защото, ако въ градоветѣ, за които се бои г. Каравеловъ, националитѣ меншества се съединятъ, тѣ могатъ да взематъ и сега цѣлия градско-общински съвѣтъ. Ако това досега не е ставало, то не е ставало затова, защото меншествата принадлежатъ къмъ разнитѣ партии, които съществуватъ въ България, и защото тия меншества считатъ, че сами не би могли да водятъ такава борба. Сега както е направенъ тоя законъ, ще даде именно обратнитѣ резултати на онѣзи, отъ които се страхува г. Каравеловъ. Въ Варна, напр., гагаузитѣ могли би да се споразумѣятъ съ турцитѣ и гърцитѣ и да иматъ цѣлия градски съвѣтъ свой. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Тогава нѣма споразумѣние, а просто ще прѣставятъ листа.) Да, но тогава ще иматъ листа и тѣ, и българитѣ. А ние знаемъ какво е ставало досега: тѣ ще прѣставятъ своя листа, и ще попаднатъ нѣколко тѣхни хора. Туй то. Едно е несъмнено, обаче, че нашитѣ градски съвѣти досега сж били партизански гитѣзда, и, като паднатъ въ рацѣтѣ на една партия, тя може да прави съ тѣхъ каквото си иска. Сега же ще се внесе тоя елементъ на опозиция, благотворното влияние на който призиватъ всички въ това Народно Сѣбрание. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ признавамъ това, но да има малко национално чувство!) Даже и да би билъ основателенъ страхътъ на г. Каравелова, сѣ пакъ това, което казва той, може да се отнася само до два града: Варна и Пловдивъ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: А Бургазъ, Разградъ, Силистра, Тутраканъ и въобще крайдунавскитѣ градове?) Неужели трѣбва заради тия два града да лишимъ отъ едно благо нѣколко града?

Г-да прѣдставители! Относително избирането на по-добри хора вие ще видите въ края, че е допуснато, щото избранитѣ да се взематъ отъ първитѣ имена на листитѣ. Когато хората ще знаятъ, че избраницитѣ ще бѣдатъ отъ първитѣ имена на листата имъ, ясно е, че на чело на своитѣ кандидати ще турятъ най-добритѣ

си хора. Ако тѣ не турятъ най-добритѣ си хора, то и сега добри резултати не се получаватъ.

Колкото за опасността, че трудно ще се намѣри болшинство за общинитѣ, г. Министъръ Сарафовъ ви каза сега, че при старата система имало е единъ общински съвѣтъ, който не е могълъ да си намѣри съставъ. А това именно нѣма да става сега, защото борбата ще се види съзнателно.

А пъкъ това, което казва г. Урумовъ, че прѣдлагането било противорѣчало на конституцията, то е толкова смѣшно казано, че не може да се разиска; и менъ ми е жалъ, че г. Урумовъ е забравилъ своята програма, тъй като единъ отъ най-съблазнителнитѣ пунктове на прогресивно-либералната програма бѣше този. Ако тъй прилагате програмата си, г-да, можете да бѣдете поздравени още отсега.

Х. Топузановъ: Г-да прѣдставители! Г-нъ Цановъ укорява г. Урумова, че като членъ на Прогресивно-либералната партия се обявилъ противъ този принципъ, но и азъ като демократъ се обявявамъ противъ този принципъ затова именно, защото много не наврѣме се явява този принципъ, споредъ мене. Досега знаете много хубаво на колко партии сж раздробени градоветѣ. Всѣка партия мисли, че има болшинството въ общината, и се старае да прокара свои кандидати. Ако тѣ дойдатъ да направятъ единъ компромисъ, нищо не е осждително да излѣзатъ съ една листа, но туй когато стане, азъ ви увѣрявамъ, че не ще може да функционира общинскиятъ съвѣтъ. Както каза г. Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи, ще имате въ всичкитѣ общини подобни недоразумѣния, не ще могатъ да се споразумѣятъ за нищо: нито кметъ да избере, нито бюджетъ да съставятъ, и нищо нѣма да направятъ. Заради това азъ ще моля г. г. прѣдставителитѣ да отхвърлятъ този принципъ и да приемемъ члена тъй, както е въ законопроекта.

Я. Връшляновъ: Г-да! Нищо не бихъ могълъ да кажа противъ принципа за пропорционалното дѣлене, защото умни хора сж казвали че даже и това, което и днесъ се счита за... (Не се чува.), утрѣ може да бѣде въ дѣйствителностъ. Обаче, тази хубава идея да се постигне у насъ, азъ никакъ не виждамъ, че е срѣдството това, което се иска чрѣзъ този избирателенъ законъ да се прокара. Въ надлежния членъ що е казано? Казано е, че кандидатнитѣ листи сж задължителни и неизмѣняеми. Като какъ задължителни? Кое е онова учреждение, или кое е онова лице, което, като състави веднажъ една кандидатна листа, да бѣде тя нѣщо свѣто и непогрѣшимо, и да бѣде тая задължителна за всички граждани? Ще бѣде какво? Едно бюро на една партия, или една групичка отъ приятели, които ще съставятъ извѣстна листа. Въ тази листа влизатъ 16 души. Прѣдставѣте си, че азъ отъ всичкитѣ шестнадесетъ души одобрявамъ петнадесетъ, а шестнадесетия не ща. Приятели нѣмамъ, съ които да правя особена листа — защо да ми се отнема правото да зачеркна шестнадесетия, когото азъ не намирамъ за добъръ, и да го замѣня съ другъ?

Комисията казва, че бюлетини, които съдържатъ зачерквания, нѣма да се считатъ за дѣйствителни, и ще

се оставятъ безъ послѣдствие. Това значи, че на една листа всичкитѣ кандидати въ концѣ-концовъ ще получатъ по равно число гласове.

По-нататѣкъ е казано, че споредъ числото, което се пада на известна листа, взематъ се първитѣ 5 или 6. Защо, г-да, да се взематъ първитѣ шестъ, затова ли, че тѣ по-разбиратъ работата, или защото сж дали да имъ се отпечатватъ имената по-напрѣдъ, когато по-добритѣ лица може да сж измежду по-послѣднитѣ? Ето едно неудобство.

Друго. Прѣдставѣте си и това: казахъ ни още, че ще се считатъ, казва, нѣкои лица за кандидати на онази листа, въ която е получилъ най-много гласове. Прѣдставѣте си единъ, че е получилъ най-много гласове въ първата листа, но той е сжщеврѣменно кандидатъ и въ втората листа, но въ първата листа, при все че има 12.200 гласа, пропада, защото името му не е попаднало въ първитѣ редове: тамъ, значи, пропада, а пъкъ и въ втората листа ще пропадне, защото и тамъ е оставенъ, може би, въ по-заднитѣ редове. Слѣдователно, човѣкътъ, на когото сж имали довѣрие и една партия, и втора, а, може би, и трета, той не ще има щастieto да попадне въ числото на свѣтницитѣ, и тъкмо ще дойдемъ на това, че тия, които се ползватъ съ най-голѣмо довѣрие, ще бждатъ лишени отъ правото да участвуватъ въ общинския свѣтъ.

Говори се, че това се правѣло съ цѣлъ да се контролиратъ общинаритѣ единъ други, за да не ставатъ злоупотрѣбления; съ други думи, въ общинскитѣ свѣти да имало и опозиция. По тоя начинъ, г-да, не опозиция, ами нѣщо повече ще има: по тоя начинъ, ако влѣзатъ разни елементи отъ разни партии въ единъ общински свѣтъ, никога нѣма да дойдатъ до едно съгласие. Освѣнъ това, и самитѣ партии, които сега сж групирани и голѣми, ще бждатъ още по-надребно раздробени, защото всичкитѣ лица на една партия, която има болшинство въ единъ градъ, всичкитѣ лица отъ тази партия, които не се турнати за кандидати, ще изкочатъ съ особена листа, други и трети ще направятъ сжщото. Така щото, една партия, която досега е прѣдставлявала само една листа, ще прѣдставлява 3, 4, 5 и т. н. Постоянно ще се събиратъ, днесъ ще се съединяватъ шеститѣ съ тритѣ да бламиратъ първитѣ, а други день другитѣ петъ ще се събиратъ съ други четирма или петима и ще бламиратъ вторитѣ и постоянно Министра на Вхтрѣшнитѣ Работи ще има главоболие съ подобни общинскитѣ свѣти. Ако е цѣльта да има опозиция, добро е, но сжщеврѣменно да може и болшинството да управлява; а само да бжде контролирано, не е тая рецептата. Менѣ ми се струва — ако не е още рано, разбира се, — че цѣльта да има опозиция въ единъ общински свѣтъ, може да се постигне и по другъ начинъ, именно, ако се каже, че отъ листата, която има болшинство, която има най-голѣмото довѣрие на гражданитѣ въ единъ градъ, да се взематъ тритѣ четвърти, а едната четвъртъ да се взема отъ всичкитѣ останали листи, които иматъ вишегласие. По този начинъ, отъ 16 кандидати 12-тѣ ще принадлежатъ на болшинството на града и тѣ ще управляватъ, а останалитѣ четири ще бждатъ контролоритѣ; защото тия четирма членове на свѣта никога не могатъ да направятъ затруднения.

За да направятъ затруднения, трѣбва да се присѣдинятъ къмъ тѣхъ други осемъ членове отъ болшинството. Но така всѣки день нови комбинации ще се правятъ и градскитѣ свѣти ще отиватъ назадъ, вмѣсто да отиватъ напрѣдъ.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Не е истина!

Г. Шиваровъ: Г-да прѣдставители! Азъ не зная защо много се опасяватъ г. г. прѣдставителитѣ отъ прокарването на този пропорционаленъ принципъ. Мнозина отъ насъ по-рано сме говорили и сме обѣщавали, мнозина, почти всички, викахме противъ онова застрастяване на партиитѣ въ градоветѣ, даже наричахме позорни компромиситѣ, правени при извършване на градскитѣ избори, както не давно въ станалитѣ градски избори тукъ-тамъ нѣкои осжждаха, че били правени разни компромиси и ги наричаха позорни. За да се избѣгне всичко това, азъ мисля, че най-добрѣ е да се приеме този принципъ съ известнo ограничение за известни градове, и по този начинъ ще можемъ полека-лека да туримъ край на крайното застрастяване на партиитѣ у насъ, да караме хората да се сближаватъ единъ къмъ други, отколкото да оставимъ въ това положение избирателния законъ, както е вървѣлъ досега. За никого не е тайна, че една политическа група, като се загнѣзди въ едно градско-общинско управление, тя безразборно, безразборно разпилява общинскитѣ пари; щомъ, г-да народни прѣдставители, се приеме пропорционалниятъ принципъ, безспорно е, че ще има контролъ отъ меншествата. Г-нъ Министръ-Президентътъ се опасява, че управлението на градоветѣ щѣло било да падне въ известни мѣста въ рѣцѣтъ на други елементи. Менѣ ми се чини, че, ако у насъ има що-годѣ национално чувство, това чувство ще ни застави, макаръ и въ известни градове да сме меншество, да се съединимъ и съставимъ болшинство и вземемъ постоянното присѣствие въ рѣцѣтъ си. Така щото, това опасение си нѣма мѣстото. Ето защо, г-да, азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да поддържаме принципа за пропорционалността и да го прокараме. Той ще ни спаси отъ това застрастяване на партиитѣ, отъ тѣзи разни неприятни сцени, които се случватъ въ градскитѣ избори. Даже съмъ на мнѣние да се приложи и въ изборитѣ за народни прѣдставители, но нека направимъ сега опитъ съ известни градове и послѣ можемъ да го разширимъ.

Д. Христовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ще се изкажа въ полза на началото, което се прокарва въ избирателния законъ за пропорционалното прѣдставителство. Едно отъ сжществениѣ възражения, което се прави отъ прѣдговорившитѣ е, че поредъкътъ въ общинитѣ ще бжде осустенъ прѣдъ видъ недоразумѣнията, които ще ставатъ, и за случая бѣше такъвъ примѣрътъ на г. Министра на Вхтрѣшнитѣ Работи. Струва ми се, че при едно начало, което за пръвъ пѣтъ се въвежда въ нашитѣ градско-общински работи, при отсѣтствието на достатѣчни факти и данни, бързо ще бжде да обобщимъ отдѣлнитѣ случаи и да правимъ заключения. Защо? Защото принципътъ на пропорционалността прѣдполага въ една страна организация на политическитѣ партии, замкнутостъ и по-

голяма опрѣдѣленостъ, и, отъ друга страна, каквито да бждатъ неговитѣ неудобства въ първо врѣме, безспорно ще има за послѣдствие вписането на новъ елементъ въ нашитѣ общински работи, елемента на примирieto, защото, ако ще бждатъ зачестени онѣзи случаи, които бѣха показани отъ г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи за невъзможността въ управлението на общинскитѣ работи, ще отидемъ дотамъ, че изборитѣ ще бждатъ повтаряни и потретяни. Прѣдъ видъ само на туй положение, по неволя ще бждатъ заставени отдѣлнитѣ партии, които сж влизали въ различни пропорции въ общинскитѣ съвѣти, да се примиряватъ. Отъ една страна, примирителниятъ елементъ, който се вписа въ отдѣлнитѣ партии, и отъ друга страна, необходимото условие, което прѣдполага това начало — политическата организация, която е необходима, — оная партия, която иска да прокара членове въ общинския съвѣтъ, оная партия, която иска да им прѣдмство, нека не разчита на случайни успѣхи, нека дѣйствува организирано, за да прокара повече хора, ако щете, то даже ще бжде единъ отъ мотивитѣ за да не иска това. По тия съображения, азъ мисля, че възраженията, които се направиха за безпоредька, който ще настане въ нашитѣ общини, е неоснователенъ. Примирителниятъ елементъ, който непрѣмѣнно ще бжде въведенъ при едно по-дългогодишно практикуване на новия избирателенъ законъ, или по-добрь на началото на пропорционалността, безспорно ще има за послѣдствие, че нашитѣ общински работи и дѣла на градскитѣ общински съвѣти ще иматъ повече за прѣдметъ чисто стопанскитѣ работи на общинитѣ, отколкото политическитѣ: общинитѣ да служатъ като орждие за прѣслѣждане на политически цѣли.

Единъ страхъ бѣше повдигнатъ отъносително иновѣрния елементъ въ нашата страна: нѣма ли пропорционалността да бжде една премия за тия меншества?

Г-да народни прѣдставители! Най-добриятъ отговоръ на това възражение трѣбва да се потърси въ дългогодишната практика на единъ съществуващъ законъ. Въ политическия животъ не е само иновѣрството като елементъ за борба; напротивъ, има цѣлъ редъ други елементи, различни връзки между хората по различни въпроси. Ние имаме градове, дѣто мюсюлманитѣ сж били заедно съ българитѣ — има такива примѣри; даже г. Влайковъ приведе примѣръ, че едни цигани дѣйствували въ Раховско за въ полза на една листа, а други гласоподавали за друга листа; има гърци, отъ които едни гласоподавали за една листа, други гласоподавали за друга. Фактически, казвамъ, нѣма да има толкова голѣма опасностъ за да надмине оная положителна полза, която ще извлѣчемъ отъ това.

Прави се възражение: защо да отнемеме свободата на отдѣлнитѣ граждани, които биха искали да дадатъ прѣдмство на други. Много просто, защото такава е техниката на пропорционалното прѣдставителство. И менъ ми се струва, че, ако политическитѣ партии погледнатъ зрѣло и трѣзво на тия работи, винаги ще могатъ да изтъкватъ въ своитѣ листи ония елементи, които може да прѣдставляватъ най-голяма гаранция за интереситѣ на общината. И отъ тази точка зрѣние това възражение не е мѣродавно, нѣма сила, и затова азъ мисля, че заслужава да се гласува по начало за пропорционалното прѣдстави-

телство. Азъ даже бихъ казалъ нѣщо повече, че желателно би било пропорционалниятъ принципъ да бжде прокаранъ не само за градскитѣ общини, но да се рѣши и за окръжнитѣ съвѣти, които, като економическа единица, иматъ много по-голямо значение, отколкото градскитѣ общини, защото градскитѣ съвѣти, на всѣки случай, това е една частъ отъ... (Не се чува.) когато окръжнитѣ съвѣти може да се прѣобразуватъ въ чисто стопански организации, изключително посветени за интереситѣ на окръга.

Д. Петковъ: Г-да прѣдставители! Отсега ви заявявамъ, че съмъ противъ тая пропорционална избирателна система, и мисля, че нѣма да ме обвините въ реакционерство, защото чухте, че хора, които иматъ една програма, въ чл. 3 на която пише за пропорционалното гласоподаване, и тѣ сж противъ него. (Г. Шиваровъ и Д. Христовъ: Не е вѣрно!) Не вие, защото не вие сте я писали. Изслушайте ме, азъ ще говоря противъ тая система, а вие послѣ можете да правите каквото обичате. Азъ не закачамъ никого, и болшинството е свободно да рѣши каквото обича. Азъ ви казвамъ това, което чухъ отъ г. Урумова, което чухъ отъ г. Бръшлянова, които говорятъ противъ програмата на партията, къмъ която се числятъ, та колко повече трѣбва да бжда азъ противъ тая система. Тя е едно нововъведение, което съществува само въ Швейцария и което може да бжде полезно, може би, за нашитѣ социалисти, за да ги вкараме въ общинитѣ, но не знаемъ дали ще бжде полезно за общинитѣ.

Г-да прѣдставители! Вие всички говорите тукъ противъ общинитѣ и всѣки пѣтъ, когато станемъ да говоримъ, за длъжностъ го считаме да ги окляме, да ги хулимъ. Но кои правятъ тия учреждения да бждатъ охулени? Правимъ ги ние — партизанитѣ. Като падне едно правителство и дойде друго, веднага съ шайки: „Долу кметството“! дойдатъ други — и тѣ лоши. Недѣйте мисли, че, като приемете тия система, хората ще паднатъ отъ небето като светци; тѣ ще бждатъ сѣ такива. Много хубаво забѣлжи г. Министърътъ, че тамъ даже, дѣто въ общинскитѣ съвѣти съществуваатъ двѣ партии, а нѣкой пѣтъ и три, не е възможно да се работи, а колко по невъзможно ще бжде съ тая нова система. Сега, това е мое мнѣние, вие сте Народно Събрание и можете да приемете тази система, но азъ мисля, че съ това нѣма да направите нищо добро.

Що се отнася до контролирането, отъ което се боите и казвате, че го нѣмало, и мислите, че меншеството ще контролира въ бждѣще общинитѣ, много се лъжете. Контролирането както сега, така и въ бждѣще е работа на Правителството. Ако разнитѣ правителства не сж упражнявали контролъ както трѣбва, нѣма освѣнъ да искате отъ Правителството да направи законъ и да се тури строгъ контролъ въ бждѣще, и да го упражнява както трѣбва, но не само да говоримъ, че нѣмало контролъ. Наопаки, въ закона за общинитѣ много ясно е казано кой контролира и има цѣлъ редъ установенъ за тия работи. Ако цѣлъ редъ привителства, които сж дохождали на власт, не сж упражнявали контрола, това не значи, че системата е лоша; а лоши сме ние — партизанитѣ. Ние сме хулили васъ, а вие насъ — асж тѣй върви — и, вие

като паднете единъ денъ, ще се намърятъ други да хулятъ, но и това не значи, че не е имало законъ. Има законъ, по който трѣбва да се контролиратъ общинитѣ, а, ако той не дава добра гаранция, трѣбва да поискаме отъ Правителството да изработи единъ други законъ или сами внесете такъвъ, за да се уреди по-добъръ контролъ надъ общинитѣ.

Каза ни се тукъ отъ г. Киркова, че по този начинъ партиянтѣ щѣли да си подобрятъ организацията и да излизатъ съ програми. Позволѣте ми да се съмнявамъ. Г-нъ Бръшляновъ добръ забѣлѣжи, че партиянтѣ ще бѣдатъ много по-раздробени, ще се раздробятъ отдѣлнитѣ партии, защото ще останатъ обидени хора, които ще отидатъ да си турятъ самостоятелно кандидатурата. Това, което искате да избѣгнемъ, а именно да махнемъ партизанството отъ общинскитѣ управления, бѣдѣте увѣрени, че ще направимъ тия управления по-партизански, защото частъ отъ меньшеството или болшинството, които ще влизатъ вътрѣ, ще бѣдатъ непрѣмънно партизани, каквито сме ние всички. Нѣма днесъ въ България хора, които да не принадлежатъ на една партия; тѣ ще бѣдатъ такива и когато влизатъ въ общината и по прѣдлаганата отъ васъ система.

Друга една опасностъ, на която обърна внимание г. Каравеловъ е тая, че не само единъ-два града, като Шуменъ и Бургазъ, могатъ да попаднатъ въ чужди ръцѣ, но и Разградъ е тъй, и Варна, и Пловдивъ, и Станимака. И, ако приемете системата, увѣренъ съмъ слѣдъ една година сами ще прѣдложите, или Правителството ще направи прѣдложение за унищожение на самата система. Ще видите, че опитътъ, който искате да правите, да се учите да бръснете на главата на Българския народъ, ще бѣде малко неудаченъ. Менѣ ми се струва, че ние като Народно Сѣбрание, като хора сериозни, не трѣбва да се хвърляме въ такава грѣшка, защото нашиятъ народъ, право да си кажемъ, не е достигналъ до онзи умственъ уровеньъ, до който е достигнало Швейцарското население, за да искаме да въведемъ такива крайни системи. Тѣ могатъ да бѣдатъ справедливи или несправедливи, но у насъ да въведемъ системата на пропорционалното избиране, не ще да е тъй добръ. Много по-напрѣднали и много по-голѣми отъ насъ държави, като Франция и други, не сж въвели тая система, та ние ли, малката България, ще даваме умъ на хората; ние ли трѣбва да прѣкрачимъ толкова народи? Азъ съмъ противъ тая система, защото не мисля, че може да изкорени това зло, което прѣдполага; не мисля, че ще изкорени партизанството, а напротивъ мисля, че ще въведе само по-голѣмъ хаосъ въ общинитѣ, ще има тамъ постоянни кавги и единъ денъ ще дойдете да видите, че опитътъ е излизалъ много печаленъ. Азъ съмъ на мнѣние да се отхвърли тази система и да остане както е било досега — избирателна система съ релативно болшинство.

Г. Кирковъ: Азъ казахъ и по-рано, г-да народни прѣдставители, че пропорционалната избирателна система нѣма да създаде ангели и за доказателство, ако я прокараме, ще бѣде самъ г. Петковъ: г. Петковъ нѣма да стане ангелъ да туримъ и каквато щемъ система, а ще остане каквото си е; но ние не пишемъ и не създаваме закони само за г. Петкова; законитѣ и системитѣ се отнасятъ до цѣлия народъ. Азъ по-рано изтъкнахъ прѣдъ васъ

това обстоятелство, че формата тъй сжщо влияе върху населението, за да трѣгне въ по-добъръ пѣтъ и да напѣдва; тъй щото, всички тия мотиви, които се изтъкнаха тукъ за трудноститѣ и неудобствата на пропорционалната избирателна система, за мене сж много понятни. Азъ знамъ, че мнозина не могатъ да се откъснатъ още отъ старитѣ понятия, отъ това благословено врѣме, когато, като се събератъ трима-четворици цигани, като взематъ даула и трѣгнатъ прѣзъ града, всѣватъ ужасъ и страхъ на всѣкъдѣ, направятъ си избора, на ако сж гласоподаватели стотина души турятъ 1.000, навлизатъ въ кметството и се разполагатъ. Кой ще каже, че нѣма единство въ кметството? Но погледитѣ си на кметствата; тѣ не сж били социалистически, ваши сж! Ето, вижте се въ София кикви сте стоки! Споразумѣвате се много хубаво и вѣрвамъ, че се споразумѣвате, обаче, общинитѣ ще страдатъ, сигурно тѣхнитѣ каси ще се изпразватъ и сигурно нѣма да имате комуналенъ животъ. Твърдѣ добръ разбирамъ защо е неудобна за васъ тази система. Защото ще се появи единъ клинъ помежду ви, ще се появятъ личности отъ другитѣ партии, които ще вървятъ по вашитѣ пети и ще ви гледатъ какво вършите. Отдѣ накъдѣ се явява този чуждъ гостъ да разваля вашето спокойствие! Казвамъ, че вашата логика е много права за васъ си и за мнозина, които мислятъ по този начинъ и които така сж управлявали асѣ България, но за това я изнесоха сега на „аречъ-мезатъ“ да я продаватъ. Азъ съвѣмъ нищо въ дадения случай не губя, ако искате приемете я, ако искате отхвърлѣте я, но повечето отъ васъ, отъ болшинството, сж я написали въ програмата си и, ако не я приемете, това ще покаже само едно нѣщо: че не сте мислили, когато сте писали програмата си, а сте я турили само да залъгвате хората. Ако сте размишлявали, когато сте я писали, ако програмата ви е плътъ на вашитѣ убѣждения и ако мислите, че ще принесе полза на България, гласувайте за нея, а, ако мислите, че нѣма да принесе полза, недѣйте гласува. Туй искамъ да кажа въ отговоръ на всички, които се приструватъ, че особени трудности и опасности виждатъ въ нея. Казвамъ пакъ, че нѣма да се създадатъ ангели, но ще спомогнемъ от малко-малко да се поправятъ нашитѣ общини. Тя бавно ще дѣйствува, но лека-полека ще се приложи. Несъмнено е, че ще поврѣди на овѣзи, които и досега, и въ бѣдѣще, ако остане старата система, много лесно ще се споразумѣватъ да плячкосватъ общинскитѣ каси.

Т. Влайковъ: Азъ нѣма какво да прибавя къмъ това, което каза г. Кирковъ. Най-главно възражение на тази система е, че въ резултатъ ще получимъ такива състави, които не ще могатъ да управляватъ. Това е, на което напиратъ отъ нѣколко страни и за доказателство на това се привеждатъ сега сжществуващитѣ нѣколко градски общини, дѣто имало смѣсени съвѣти, които не могли да управляватъ. Менѣ ми се струва, че ако въ тѣзи единъ или два съвѣти, така избрани, въ които сж прѣдставени нѣколко партии, не може да се управлява както трѣбва, то това се дължи на досегашния навикъ, на досегашнитѣ blazingения на партиянтѣ, щото въ общинитѣ или всичко да иматъ въ ръцѣтѣ си, или нищо. Всѣка една отъ тѣзи групи, като влиза въ общината, мисли,

че всичко трѣбва да бѣде въ нейнитѣ рѣцѣ, защото досега не сме привикнали да си отстъпваме взаимно; но, когато това стане система и въ основата на тази система ще лежатъ взаимнитѣ отстъпки, тогава нѣма да има такива неприятности. А че дѣйствително не е невъзможно да се управлява при единъ съставъ, какъвто и да е, въ който нѣма абсолютно болшинство, най-хубаво доказателство служи днешната Камара. Кой по-напрѣдъ би помислилъ и допусналъ, че ще може да се управлява съ една Камара, въ която никоя партия нѣма болшинство? Никои не вѣрваше. Обаче, днесъ виждаме, че има Камара, въ която нѣма едно абсолютно болшинство и при сѣ това работитѣ вѣрватъ не по-злѣ, отколкото сѣ вѣрвали досега, а въ нѣкое отношение и по-добрѣ. Сжщото ще бѣде и въ съвѣтитѣ. Ако тукъ въ Народното Събрание, дѣто политическитѣ страсти иматъ много повече сила, дѣто се отклоняваме отъ работитѣ и гледаме да се шиканираме едни други, пакъ работата отива добрѣ, тамъ това нѣщо нѣма да го има. Ако мислимъ, че единъ съставъ, въ който нѣма абсолютно болшинство, нѣма да върши много работа, ние трѣбва да излѣземъ отъ прѣдположението, че всѣка група ще иска само зло да прави; но най-послѣ трѣбва да допуснемъ, че и добро хората мислятъ да направятъ: всички ще искатъ да работятъ въ своята посока и най-послѣ ще излѣзе нѣщо срѣдно. Тѣй щото, тази Камара е най-голѣмото опровержение на това твърдение и показва, че може да се управлява при такъвъ съставъ, полученъ съ пропорционалната система, въ която най-голѣмата лопешина ще бѣде, че нѣма да има абсолютно болшинство нито една група.

Сега искамъ да направя нѣкои дребни възражения. Г-нъ Бръшляновъ казваше, защо зачеркнатитѣ бюлетини да не се броятъ. Това не е нѣщо ново; и сега споредъ избирателния законъ знаемъ, че бюрото, които бюлетини намѣри писани съ моливъ или на хартия начертана, унищожава ги. Тозъ, който не знае какъ трѣбва да се пишатъ бюлетинитѣ, въ първо врѣме ще губи веднажъ, два пжти, но по-нататъкъ ще се научи. Така сжщо ще стане и съ това: всѣка група, наистина, ще иска на първо мѣсто да тури най-добритѣ си хора, защото, единъ пжтъ като направи опитъ, ще види, че пропадатъ и по-нататъкъ ще знае да вади най-главнитѣ си хора на чело. Тѣй щото, на първо мѣсто въ изборитѣ ще имаме сѣ най-достойнитѣ хора на чело въ общината и т. н. И така прѣчкитѣ, които се прѣдставляватъ, сж свършено нещастествени и азъ мисля, че нѣма никакво основание, никакъвъ страхъ, че ще принесе нѣкакво зло тази система; напротивъ, само добро ще принесе за нашитѣ градеки съвѣти.

Министъръ Д-ръ С. Даневъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣма да скрия прѣдъ васъ, че принципътъ, който е легналъ въ основата на законопроекта на комисията — за пропорционалнитѣ избори — има моитѣ симпатии не само защото този принципъ, отвлѣчено взето, е правъ и справедливъ, ами защото, практически погледнато, менѣ ми се чини, че той може да докара сѣ нѣщо добро, нѣщо цѣнно за утвърдяването на самоуправлението.

Тоя принципъ е, казвамъ, правъ и справедливъ, защото ако въ основата на избирателното право лежеше началото, че всички, които боравятъ съ публичнитѣ дѣла, би трѣбвало

да иматъ гласъ при тѣхната уредба, то несъмнѣно е, че този принципъ е особено правъ въ общинското самоуправление тамъ, дѣто нѣма спорове за висши политически интереси, ами дѣто всичко се ограничава на по-дребнитѣ економическо-социални интереси на общината. Тази правота на принципа, сама по себе си взета, ми се чини, може да ни склони да дадемъ гласъ за него. Но защо се иска, щото този принципъ да се приложи именно въ общинското самоуправление. Азъ мисля, че можемъ още по-лесно и по-скоро да се примиримъ съ него. Намъ се възразява само едно, че ние ще правимъ невъзможно управлението на общината. И азъ съзнавамъ, че може присѣтствието на прѣдставители отъ разнитѣ групи на една община да има своето неудобство. Но, г-да народни прѣдставители, коя е цѣльта, сжщинската цѣль на общинското самоуправление? Ако тази цѣль е да се уреждатъ по-дребнитѣ интереси на гражданитѣ, строго взето, не може въ уредбата на тия въпроси да бждатъ намѣсвани и по-висши интереси, дѣто прѣдставителитѣ на разнитѣ партии рѣзко да се раздѣлятъ едни отъ други. Тукъ, въ общинското самоуправление, понеже интереситѣ сж по-малко цѣнни, има възможность, щото хората, ако и да бждатъ раздѣлени на разни групи, сѣ пакъ да мислятъ еднакво. Азъ бихъ желалъ, щото полека-лека, по извѣстни поне въпроси, тѣ да свикнатъ да гледатъ еднакво. Впрочемъ, какъ може да се гледа различно на економическитѣ интереси на общината, или, напр., на учебното дѣло въ една община? Нѣма съмнѣние, че всички горѣ-долу ще гледатъ съ еднакви очи на тѣхъ. Като е така, защо прѣдставителитѣ на разнитѣ групи да не могатъ да си подадатъ ръка и еднакво да спомагатъ за разрѣшаването на тия дребни въпроси? Не виждамъ никакво прѣпятствие за това. Чини ми се, че, ако е имало случаи на мжнотии, тѣ сж произлизали не отъ прѣдставлението на меншенствата, а отъ съперничеството на извѣстни лица, които сж ратували рѣзко единъ противъ други.

На всѣки начинъ, азъ не мисля, че вкарването на принципа на пропорционалната система въ общинското самоуправление ще направи това самоуправление невъзможно. Напротивъ, азъ мисля, че благодарение на тази пропорционалность ще бѣде възможно, покрай правителствения контролъ въ дѣлата на общинскитѣ управления, да се упражнява и другъ контролъ. А за мене това е най-цѣнно, г-да прѣдставители. Ако има нѣщо да купя въ общинското самоуправление у насъ, то е, че твърдѣ често членоветѣ на общинскитѣ управления сж се излагали на изкушението да посѣгатъ на общото — нека кажа и думата „сж злоупотрѣбавали“. Тѣ сж злоупотрѣбавали затуй, защото сж се състояли само отъ прѣдставители на една група, които, както у насъ вѣрватъ работитѣ, сж мислѣли, че, щомъ сж на властъ, всичко имъ е позволено. Ето защо е важно да има и друга группировка свои прѣдставители въ общинското управление. Даже и тогава, когато тя не ще има ръка въ водене на общинскитѣ дѣла, а само прѣдставители въ градския съвѣтъ, то и това ще бѣде достатъченъ контролъ, за да не излиза общинскитѣ съвѣтъ изъ рамкитѣ на закона: то, меншенството, ще има право на запитване, ще обръща вниманието на кмета върху всичко, което се върши и пр. Всичко това ще стрѣсне тоя послѣдния и ще го накара да дѣйствува

законно. Отъ тази точка зрѣние азъ мисля, че участието на други групи въ общинското управление може да принесе само полза и напиратъ на това, толкозъ повече, защото, за голѣмо съжаление, ако нашето общинско самоуправление е направило фиаско, то една отъ главнитѣ причини е, че паритѣ, събирани за общината, не сѫ отивали по прѣдзначението си, а, напротивъ, често сѫ били злоупотребявани.

Сега, има второ едно възражение, което се направи и което, признавамъ, е цѣнно. България е населена не само отъ българи, а и отъ други народности, тъй щото, могло е, вслѣдствие приложението на принципа на пропорционалността, да се явятъ явления не толкозъ въ интересъ на Държавата.

Г-да народни прѣдставители! Ако това стане, ние сме тукъ на стража и можемъ да вземемъ всички мѣрки, които ще бждатъ диктувани отъ подобни явления. Но менѣ ми се чини, че страхътъ не е толкова основателенъ. Тѣй както се е развивала политически България, тия инородни меньшества, по една или друга причина, сѫ вървѣли задъ една или друга политически групи у насъ, безъ да сѫ искали да се обособяватъ. Ако се мисли, че съ настоящия законъ може да се повлияе на такова едно обособление, ще кажа, че то може да стане не само съ този законъ, но и помимо него. Спрѣмо инороднитѣ елементи нашата политика въобще трѣбва да бѣде добръ обмислена, за да може да се избѣгне всѣкаква опасностъ — ето кое е важното. Чини ми се, че това, което тукъ се иска, едва ли ще прѣдставлява такава опасностъ. Но каквото и да е, ние правимъ само единъ опитъ и азъ пакъ ще го кажа, че правимъ опитъ и нищо повече.

Въпросътъ за пропорционалнитѣ избори е въпросъ, който се третира отъ дълги години въ западнитѣ държави и на малко мѣста е досега разрѣшенъ; сега ние искаме въ една извънредна сесия да го разрѣшимъ. Азъ безъ да отстъпя отъ това, което поддържамъ и което мисля, че е право, признавамъ, че не съмъ ималъ достатъчно врѣме да обсъжда всичкитѣ тънкости на този въпросъ; ето защо бихъ молилъ да приемете засега прѣдложението на моя колега, Министерътъ на Вътрѣшнитѣ Работи, и да ограничите приложението на тая мѣрка само въ извѣстни градове. Азъ признавамъ, че това ще бѣде единъ опитъ само, но отъ този опитъ ще видимъ по-нататъкъ докъдѣ може да се дѣйствува. Ако излѣзе сполучливо, както азъ мисля, ще го разрѣшимъ. Ако ли же приложението му въ бѣдѣще се види, че е съпряжено съ затруднения, което не е, обаче, мое мнѣние, нѣма съмнѣние, че ще трѣбва врѣменно да се откажемъ отъ единъ принципъ, за да не врѣдимъ на общинскитѣ интереси и да се примиримъ съ реалността.

Подиръ всичко това казано, азъ мисля, че прѣдложението на моя другаръ г. Сарафовъ е доста умѣрено, та не остава освѣтъ за опитъ да го приложимъ, като се надѣваме, че приложението на това начало ще даде добри резултати.

В. Кжнчовъ: Посочиха ни се нѣкои незгоди, които биха могли да произлѣзатъ, ако се приложи пропорционалната изборна система. Една отъ най-сериознитѣ е оная незгода на г. Каравелова: не би ли били нѣкѣдѣ

общинскитѣ интереси поврѣдени, като се има прѣдъ видъ, че нѣкои народности у насъ още не могатъ да се сродятъ съ страната и да се борятъ за нейнитѣ интереси. Азъ прѣгледахъ статистиката отъ 1893 г. и прѣгледахъ онѣзи градове именно, дѣто изижкватъ по-силно гърцитѣ. Едни отъ тѣзи по-голѣми общини — не взимамъ малкитѣ, като Анхило, дѣто сега този елементъ прѣобладава — сѫ Пловдивската, Варненската, Бургазката и Станимашката. Въ Бургазката община въ 1893 г. сѫ били 4.173 българи, 2.745 гърци и 1.853 турци. Сега процентътъ прѣдполагамъ, че е промѣненъ въ полза на българитѣ. (Министъръ р-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Колко?) 2.745 гърци и 1.853 турци. Сега прѣдполагамъ, че е измѣнена пропорцията. Въ Варна положението е много по-добро и тамъ, именно, някой път не трѣбва да се страхуваме, че другитѣ народности ще подавятъ българитѣ. Въ 1893 г. е имало 10.580 души българско население, а само 4.670 души гръцко. Въ Пловдивъ положението е още по-добро: тамъ на 20.834 души българско население имало е записано прѣзъ 1893 г. 3.906 души гърци. Въ Станимака се равняватъ жителитѣ. Тамъ има българи 6.071 и гърци 6.194. Въ София има еврейско население 6.872 души на 35.286 души българско население. Сега пропорцията е друга. Но азъ искамъ да обърна вниманието на това, че другитѣ народности досега не сѫ показали желание въ общинскитѣ работи да дѣйствуватъ противъ интереситѣ на Държавата и прѣдполагамъ, че и въ бѣдѣще не ще имаме такава сериозна опасностъ.

Г-нъ Димитъръ Петковъ направи упрекъ, единъ неоправданъ упрекъ, като обърна внимание на това, че мнозина отъ една партия, въ програмата на която стои този принципъ, говорили противъ него. Това е много естествено. Ако въ една партия има 100.000 хора, всички едва ли сѫ съгласни върху единъ принципъ; но щомъ има болшинство за единъ принципъ, той се приема, а останалитѣ човѣци, които не сѫ съгласни съ него, могатъ да го не приематъ. Азъ не прѣдполагамъ, че въ партията има догми и че трѣбва всѣки единъ непрѣмѣнно да ги проповѣдва, както напр. е въ религиитѣ. Може да има разногласие по тия въпроси, но болшинството на партията е привело този принципъ и ще се бори за него въ Събранието и вънъ отъ Събранието. Трѣбва да се направи единъ опитъ въ случая, и, ако излѣзе успѣшенъ, ще го разшири по-нататъкъ, а ако не излѣзе успѣшенъ, ще го остави на страна.

Най-важниятъ мотивъ, по който искаме да се въведе пропорционалната избирателна система е висшата справедливостъ — да се прѣдставляватъ всички мнѣния въ общината. Интереситѣ на общината изискватъ, щото меньшества да иматъ гласъ тамъ, да не остава общината само въ ръцѣтѣ на болшинството. Опасно е положението на една община, когато се управлява само отъ една партия, особено ако е на страната на Правителството. Правителството не може да прави онзи сериозенъ контролъ, когато членоветѣ на общината сѫ отъ правителствената партия. Много по-голѣмъ потикъ ще се даде за контролъ на общинитѣ, когато има и едно меньшество. Заради това ние ще направимъ една сериозна крачка напредъ, ако приемемъ сега това нѣщо.

Предложението на г. Сарафова е незгодно затова, защото той иска да бъде приетъ този принципъ само за градове отъ 10.000 жители нагорѣ, а пъкъ ние имаме много добри градове съ по 5.000 жители, напр. гр. Орѣхово. Гр. Орѣхово е една сериозна градека община, която има голѣмъ процентъ интелигентно население, и даже много по-интелигентно отъ общини, които иматъ отъ 10.000 жители нагорѣ. Да изключимъ Орѣховската община отъ този принципъ е незгодно. Наистина, общини, които иматъ по-малко отъ 5.000 жители, вече се приближаватъ къмъ селскитѣ общини, но у насъ градоветѣ не сж като въ Европа. Една грамадна частъ отъ градоветѣ иматъ отъ 10.000—15.000 жители и това сж обикновено голѣмитѣ градове, а пъкъ отъ 5.000—10.000 жители имаме много добри градове съ много напреднало население. Заради това азъ мисля за общини отъ 5.000 жители нагорѣ да се приспособява пропорционалната изборна система.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Съгласенъ съмъ.

Н. Цановъ: Само нѣколко думи ще кажа за приведената опасностъ отъ меншествата. И ние въ Видинъ се опасяваме отъ меншествата. Видинъ въ 1893 г. прѣдставяше: 8.560 българи, 2.729 турци, 1.546 евреи и 445 цигани. На циганитѣ се отне правото, тъй щото, нѣма защо да се боимъ отъ тѣхъ. Ако българскиятъ елементъ се интересува и ако кажемъ, че гр. Видинъ избира 13 души, тогазъ отъ 8.900 или 9.000 щѣхъ да имаме 8 души българи въ общинския съвѣтъ, двама-трима турци и единъ-двама евреи. По този начинъ, като въведемъ пропорционалната система, населението ще се интересува и ще отиде да упражни правото си; прѣдъ опасността, че нѣкои меншества ще влизатъ въ общинското управление, ще накараме болшинството, което е българското население навсѣкждѣ, да се интересува най-послѣ малко повече за общинскитѣ си работи.

Азъ бихъ ималъ да кажа много повече нѣщо, но понеже се говори толкова, и слѣдъ рѣчъта на г. д-ръ Данева, нѣма какво да се каже. Само трѣбва да кажа едно нѣщо, че по никакъвъ начинъ не трѣбва да дѣлимъ градоветѣ на градове съ 10.000 жители и повече и на градове отъ 10.000 по-малко. Ние имаме законъ за градскитѣ общини и всѣкждѣ, дѣто се прилага законътъ за градскитѣ общини, ще приложимъ и принципа за пропорционалността. За мене това е несъмнено, защото отъ много малкитѣ градове има и такива, които сж много интелигентни центрове. Ако допуснемъ да се въведе пропорционалностъ само въ градове отъ 10.000 души нагорѣ, тогазъ ние ще лишимъ тия градове отъ тая система, която е единствената спасителна за градскитѣ общини и съ която ще ги спасимъ отъ досегашното положение, въ което сж поставени.

Възбуди се въпросъ тукъ—мисля отъ г. Я. Бръшляновъ—защо непрѣмънно първитѣ хора, показани въ листата, да се взиматъ. Това е една отъ системитѣ на пропорционалността. Мисля, че по този въпросъ трѣбва да се разбере сега. Най-съвършената пропорционална система е да се гласува не за лица, а за партия, за политическа група. Тая е най-съвършената система и за нея ратува въ всѣкждѣ. Но понеже за сега партиятѣ не сж така ясно организирани, по тази причина приближаватъ къмъ срѣдната

мѣрка, къмъ която и ние сме прибѣгнали съ избирателния законъ. Да кажемъ, че ставатъ избори за народни прѣдставители. Съвършената система, както ви казахъ, е пропорционалното гласуване, т. е. да се гласува за листи. Има 5—6 политически партии въ страната; избирателитѣ гласуватъ за всѣка една партия, и тогава, като се вземе общото число на полученитѣ гласове отъ всѣка партия и като се раздѣли на общото число на депутатитѣ, се казва, че демократическата партия има право да бъде прѣдставявана отъ толкова души прѣдставители, прогресивно-либералната — отъ толкова души, народната — отъ толкова души и т. н. И тогава самитѣ партии се събиратъ на конгреси и опрѣдѣлятъ кой да прѣдставява въ дадения моментъ Българския народъ. По този начинъ всѣкога Българскиятъ народъ ще се прѣдставява отъ най-достойнитѣ си синове. Въ случая ние прибѣгваме къмъ друга една по-срѣдна система, която е приета навсѣкждѣ другдѣ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Недѣйте казва голѣми думи „навсѣкждѣ“.) Навсѣкждѣ, дѣто е приета пропорционалната система. Напр., когато партиятѣ правятъ своитѣ листи, всѣка една партия въ общинскитѣ избори ще внимава, щото първитѣ лица отъ листата да бѣдатъ най-достойнитѣ нейни членове, защото само тѣ могатъ да попаднатъ, а това зависи отъ партийната организация, отъ тѣзи, които ще опрѣдѣлятъ листата. И затова се казва, че по другъ начинъ не може да става. Тѣй щото, отговорътъ на въпроса, който задава г. Бръшляновъ, е слѣдующиятъ: понеже ще трѣбва всѣка една партия пропорционално да бѣде прѣдставена споредъ полученото число гласове, то безспорно се прибѣгва къмъ тази система на гласуване, че опѣзи, които сж въ първитѣ редове или въ първитѣ имена, тѣ ще влѣзатъ въобще въ листата. И по този начинъ, именно, г-да, ще изключимъ онова долно партизанство отъ общинитѣ, което е тъй развито и което е съществувало досега. (И. Бобековъ: Меншествата ще развиватъ още повече партизанство!) Азъ бихъ ви молилъ да приемете тази система. Това ще направи честь на всички, които я приематъ.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: А аа, тия думи да ги нѣма; моля да се не казватъ, защото сега ще възрази. „Честь ще прави тази система на тѣзи, които я приематъ“, а безчестие, значи, ще прави на ония, които я не приематъ.

Н. Цановъ: Изобщо ще направи честь на една Камара, която ще я приеме.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Понеже става думата за честь и безчестие, то ще ви кажа слѣдующето. (Н. Цановъ: Никакво безчестие!) Азъ добръ съмъ запознатъ и съ първата книга по въпроса за пропорционалното прѣдставителство, които вие вървамъ нито сте видѣли, книгата на Томасъ Хера, излѣзла прѣди 50 години. Тамъ за пръвъ пътъ се прѣдложила тия реформи. Едни велики мислители сж я поддържали, а пъкъ други сж били страшно противъ нея. Въ Англия, дѣто се е родила тая доктрина и е била прокарана за извѣстни мѣста, и тамъ сж я изоставили съвършено. (Н. Цановъ: Джонъ Стюартъ Милъ говори друго за нея!) То е вѣрно;

и благодарение на неговия силен авторитетъ тя се разпространи изъ цѣла Европа и се приложи отчасти въ Англия. (Н. Цановъ: Сѣ едно.) Вие ще видите тамъ, че Миль говори за Хера най-напрѣдъ. Така щото, тая книга е отъ 1859 г. и оттогава се е почнало да се говори за пропорционалното прѣдставителство. Но слѣдъ смъртъта на Мила въ Англия се появи съвършено друго течение. Даже тогава хората като Брайтъ сж възразявали противъ, понеже сж се страхували, че ще се обезсили камирата. Ето тия сж възразенията, и по моето мнѣние иматъ значение. Затова оставямъ този въпросъ, защото мъчно е да се произнесе човѣкъ окончателно. Азъ пръвъ съмъ проповѣдвалъ, щото кметствата да не бждатъ партизански и най-много съмъ говорилъ по това. За пропорционалната система не съмъ се произнасялъ, дали може или не може да се въведе у насъ. Но за меншествата да се обезпечатъ мислилъ съмъ; кметствата да не бждатъ партизански и затова съмъ мислилъ.

Но има и други възразения и тѣ сж много силни. Азъ даже знаа за Варна, че ние тамъ съставляваме $\frac{1}{3}$ отъ населението, а $\frac{2}{3}$ ще сж противъ насъ. Какъ ще ви повтора, че бихъ желалъ българи да управляватъ у насъ, и отъ тая гледна точка настоявамъ да се не приема този членъ! (Гласове: Вѣрно!) Това имаше да ви кажа.

Д. Петковъ: Г-да прѣдставители! Най-голѣмото възразение или най-голѣмото желание за приемането на тази система се основава на справедливостта. А пъкъ справедливостта нѣмъ единъ абсолютенъ аршинъ. Ако е е работата за справедливостъ и ако мислите, че тая система е толкова справедлива, тогава приложете я и къмъ изборитѣ за народни прѣдставители; защо само за общинскитѣ избори? Менъ ми се струва, че фактътъ, дѣто вие сте се сирѣли само за общинитѣ да правите опитъ, показва, че вие сами се съмнѣвате, че тая система е много ранна за насъ. Азъ гледамъ тукъ едно малко явление, което ми прави странно впечатление. Правителството е внесло единъ законопроектъ, въ който тази система не бѣше влѣзла. Сега се внася отъ комисията въ Камарата и нѣкои отъ г. г. министритѣ сж противъ това, а г. Димитѣ излѣзе и слабо я защити, но каза, че е за тази система, защото тя съществува въ програмата му. И мисля, че само тази е причината, дѣто той стана да говори за нея, за да я приемежъ. Но най-послѣ и той призна, че тоя въпросъ, дѣйствително, отдавна се третира въ Европа; цѣли томоуе има за това писани, както казва г. Министъръ-Прѣдсѣдательтъ, но още не е приложена. И наистина, още не е приложена. Тия теории и системи се пишатъ по книжки, но който управлява страна, не трѣбва да гледа само на книжки, а трѣбва да управлява; не трѣбва да гледаме на управлението като на играчка; не трѣбва да казваме, че ще съберемъ 4—5 души и ще съставимъ общинско управление. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Въ Белгия е приложена тази система!) Това сж само приказки, които се говорятъ току-така.

Азъ искахъ да кажа още едно нѣщо върху контрола. Казахъ и отдѣвъ, че зависи изключително отъ Правителството да контролира общинитѣ. Сега имате законъ за изборитѣ, но кой ще контролира общинитѣ? Независимо отъ туй, възпитайте обществото и създайте законъ, за да

има още по-строгъ контролъ. Въ закона за общинитѣ се казва, че всички засѣдания на общинскитѣ съвети ставатъ публично; нѣма, освѣнъ да възпитате гражданитѣ да отиватъ да ги контролиратъ, а не само да казвате, че, като вмѣкнете нѣколко души, ще имате контролъ. Позволѣте ми да ви кажа, азъ мисля, че вие правите това повече за социалиститѣ. Тѣй не трѣбва да се гледа на управлението. Азъ го казвамъ открито и нѣма защо да се страхувамъ, че щѣли сте да ме упрекнете въ реакционерство, защото тукъ азъ видѣхъ хора, които може да сж прогресивно-либерали, които сж писали и проповѣдали за тази система, но като сж дошли на властъ, видѣха, че не може съ туй да се играе. Защото, както каза г. Кънчовъ, има хора, които гледатъ иначе на работитѣ и разсѣждаватъ, че не е още врѣме да се посѣе въ България едно цвѣте, което и на западъ не може да расте. Вие искате непрѣмънно да го присадите у насъ. Вие виждате, че населението у насъ нѣма тоя умственъ уровеньъ, какъвто е умствениятъ уровеньъ на населението въ Швейцария, и пакъ искате да присадите тая система у насъ! Позволѣте ми да ви кажа, че това е рано. Колкото и да бжде справедлива тази система, колкото и нейни защитници да има въ Европа, колкото томоуе да сж писани за нея, пакъ нека бждемъ ние по-послѣдни да я приемаме. У насъ е приета, както казахъ и отдѣвъ, системата на релативното болшинство и трѣбва да се ръководимъ по нея; трѣбва да оставимъ новата система, която асѣл и самото Правителство не я поддържа. Азъ съмъ на мнѣние да се не приема и отъ 10.000 души жители нагорѣ, а, както казахъ отдѣвъ, да се отхвърли тая система съвършено и да остане старата система.

Д. Марковъ: Г-да прѣдставители! Ако се приеме това, което почитаемота комисия чрѣзъ докладчика си прѣдлага, бждѣте увѣрени, че нашитѣ кметства ще заприличатъ на оновъ, което Кривовъ казва въ своята басна: вие ще имате въ тия бждѣщи кметства орелъ, ракъ и щука впрѣгнати, и вѣрвамъ, че интереситѣ общински, вмѣсто да се подобрятъ, ще се влошатъ. Главната причина е, че у насъ не гонимъ да отидемъ въ общината като добри домакини, за да оправимъ истинскитѣ ѣ болки, а да създадемъ на нѣкой демократъ, прогресистъ, народникъ, народно-либералъ или либералъ най-напрѣдъ кметска служба, слѣдъ това да погодимъ отъ коя фракция ще бжде първиятъ помощникъ, отъ коя фракция ще бжде вториятъ помощникъ, кой ще бжде директоръ на санитарното отдѣление, т. е. сѣ свити гнѣзда за хора, които идатъ отъ улицата. Не можете да откажете, че това не е било досега и не можете да гарантирате, че не може да става и занапрѣдъ. За да не ме опровергнете, азъ ще ви посоча какво става съ Софийската община. Азъ ще взема вашия примѣръ, който сте прѣдставили въ проекта. Примѣръ: ако имаше 5 листи, казвате вие — далъ Господъ 5 партии въ София: народници, стамболисти, цанковисти, каравелисти и радослависти, — ще вземете тия 5 партии и тѣ ще гласуватъ както искате вие. Вие ще имате отъ първата 6, а останалитѣ 10 души ще бждатъ противъ шеститѣ и ще ви парализиратъ дѣйствиата още въ първия день, за да не можете да изберете кметъ, защото у насъ се разбира партията да държи кметството.

Справедливост! Много добръ забѣлѣжи г. Петковъ, че справедливостта е относителна; додѣто държи свѣтъ, абсолютна справедливост нѣма да имате и нѣма да извадите есенцията и да кажете, че сега ще върви вече по медъ и масло.

Прочее, като не отказвамъ, че ще има полза и че ще се поправатъ много работитѣ, ако дойдатъ да се прѣдставяватъ въ тия общини меншествата, казвамъ, че ако туй настѣпи днесъ, вмѣсто да изпишете вѣжди, ще извадите очи. За градскитѣ общински управления слѣди въ вѣстникитѣ откогато се пише; напр., мога да кажа, официозътъ „България“ често пѣти поддържае, че не трѣбва да се гледа на градскитѣ общински управления, като на свѣрталища партийни, че тамъ трѣбва най-честнитѣ, най-добритѣ сили отъ населението на града да влѣзатъ. Вземѣте държавнитѣ вѣстници, когато става министерско промѣнение, и ще видите: съ указъ № еди-кой си, отъ еди-коя си дата, разтуря се еди-кой си общински свѣтъ, задѣто съ своето немарливо поведение е турилъ въ опасност интереситѣ на общината. Обърнитѣ листа и ще намѣрите цѣли стотини такива общини. Пропорционално или непропорционално избиране, като дойде новиятъ министъръ ще ги измѣте и съ болшинство, и съ меншинство, и съ каквито искате теории и системи, при които сж били избрани. Ние трѣбва да гледаме да ограничимъ главата. Направѣте законъ, съ който да гарантирате, че релативното болшинство, като вземете въ рѣцѣтъ си управлението, да не може, като падне министърътъ, да го ритнатъ, като единъ парцалъ, като една утрѣнка, или да чуе партизанитѣ да викатъ прѣдъ вратата: „Разпни его, разпни его“, и слѣдъ това да се лѣятъ кърви при новитѣ избори. Ето страхътъ, ето злото, ето отдѣ трѣбва да се почне и да се направи нѣщо, а не че щѣли да дойдатъ двама евреи или трима гърци въ Бургазъ или Станимака. Стидно е да говоримъ въ Събранието, че Българската държава е конституционна, и съ конституция на чело на която е казано, че има равенство на вѣритѣ и народноститѣ и че всичкитѣ граждани се ползватъ съ еднакви права, когато вчера изхвърлихме циганитѣ, утрѣ ще изхвърлимъ други, други день ще изхвърлимъ трети и, най-послѣ, ще дойдемъ въ разрѣзъ съ сами себе си. Въ това ме подкрѣпя и г. Министра въ слабата си защита. Имате въ програмата си намаление на войската, но казаха: сега не може; имате въ програмата си прогресивно избиране — хубава идея, ще го проучимъ, ще направимъ опитъ, ако е добро, ще бѣде прието. Не, азъ гледамъ на градскитѣ общини като на институтъ *par excellence* политически. — Хазайствеността е единъ кражгьленъ камъкъ, но базата е чисто политическа, защото и въ градскитѣ управления има финанси, има народно просвѣщение, пѣтища и съобщения, и тамъ има политика вътрѣшна и принципи, отъ тамъ почва приложението имъ и идва до най-високото учреждение — Народното Събрание. Дайте добри общински свѣти, дайте добри окръжни свѣти и бѣдѣте увѣрени, че ще имате и прѣвъзходно Народно Събрание, и закони добри; защо тогава ще възставаме противъ онова, което сега съществува? Само за това ли, че съ релативно болшинство се управлява едно общинско управление? Не; нашиятъ егоизъмъ: дайте го намъ, гонѣте противникитѣ. Тамъ е злото. Нека

прогресиститѣ и демократитѣ въ коалиция се стараятъ да унищожатъ злото, или, ако не могатъ съвършено да го отстранятъ, да го намалятъ. За това ще имъ се ржкопѣлка отвредъ и ще бѣдатъ поддържани. Почтениятъ Бѣлоградчикъ народенъ прѣдставителъ, ако не се лѣжа, г. Влайковъ, ни каза едно много хубаво нѣщо. Той каза слѣдующето: „Ако едно Народно Събрание, което ние днесъ виждаме като феноменъ въ политическия миръ, което нѣма абсолютно болшинство на което да се крѣпи, но при все това то може да работи, то какъвъ по насърчителенъ примѣръ, за да приемемъ пропорционално избиране.“ Да, но ние всѣки день сме изненадани съ криза, постоянно ни плашатъ министритѣ съ оставка, защото имъ липсва едно затвърдяване, единъ стабилитетъ. И ние ги халосахме тия хора — веднажъ ги плашимъ, на другия день ги поддържае, а послѣ ги избобичае. Съ това ние компрометираме сами себе си. Не; въ едно Народно Събрание трѣбва да има болшинство. И азъ вѣрвамъ, че го има. Вие имате поддръжката на цѣлата земеделѣческа група и можете да ни гзайте; но вие имате и нашата поддръжка, имате поддръжката и на цѣлата опозиция, и затуй именно Правителството стои, защото нѣма опозиция, а затуй нѣма опозиция, защото Правителството се е наело да върши добри дѣла. Кой ще бѣде онзи депутатъ, който умишлено ще вдигне ржка, за да парализира дѣйствието на едно правителство, което се е наело да върши добри дѣла?

Азъ, прочее, г-да прѣдставители, заключавамъ съ онова, което г. Министъръ-Прѣдсѣдателътъ каза, което и други г. г. оратори поддържаха — изхвърлѣте това пропорционално гласоподаване, дайте на градскитѣ свѣти да се управляватъ отъ релативни болшинства, но като правите този законъ, гарантирайте, че тия релативни болшинства ще бѣдатъ истинското изражение на народната воля. Нека не присаждаме по този начинъ една ваксина, за да не се обърне именно въ болестта, отъ която ние бѣгаме, и за да не свършимъ съ градски свѣти, които да приличатъ на Криловата басна.

М. Златановъ: Какво ще стане, когато, ако се приеме пропорционалното гласоподаване, нѣкой свѣтникъ си даде оставката?

Докладчикъ Д. Ризовъ: По сжщия начинъ.

М. Златановъ: Обяснѣте, моля, прѣдъ Камарата по кой начинъ ще става това нѣщо! (Смѣхъ.) За Васъ може да е обяснимо, но за мене не е обяснимо!

Д. Ризовъ: Слѣдующиятъ по листата ще дойде.

И. Московъ: Ще се приложи тройното правило.

М. Златановъ: Вие, г-да, дохождате съ едно мнѣние и, когато ви се възрази, май съ не особено търпѣние го изслушвате. Вие сами нѣмате пропорционално гледище на работата.

Чухъ, че този принципъ го имало писанъ въ програмата на прогресивната или демократическата партия и че програмата на прогресиститѣ била приета отъ конгреса. Г-да! Всѣки отъ насъ когато влѣзе въ Камарата,

прѣстава да бѣде прѣдставителъ само на тая или на оная партия; той става прѣдставителъ, прѣди всичко, на народа. Азъ това така разбирамъ и не ме е страхъ да го заявя да се запише въ протокола. Конгресътъ може да е приелъ много нѣща. Но, прѣди всичко, това е прието, да се изрази парламентарно, само на едно четене и набързо. Тукъ вие сте дали клетва, че ще имате прѣдъ видъ еинтереситѣ на народа, интереситѣ на България. Интереситѣ на народа, г-да, стоятъ по-горѣ отъ интереситѣ на една партия и менѣ ме е ядъ на тази тенденция, на тая нетърпимостъ отъ страна на тѣзи, които защищаватъ пропорционалната система. Чутъ ли не е реакционеръ всѣки, който каже нѣщо противъ нея. И азъ, слава Богу, се числя въ редоветѣ на демократическата партия, но се опасявамъ, че тукъ националната страна на въпроса е слабо изучена, слабо спазена. Г-нъ Марковъ ми говори тукъ, че по конституцията всички сме равноправни. Азъ едно зная, че Държавата е българска и конституцията е българска и ние трѣбва да гледаме само за интереситѣ на България. (Докладчикъ Д. Ризовъ: Г-нъ Кънчовъ съ статистика въ рѣка ви каза отношението на другитѣ елементи!) Азъ не вѣрвамъ на никакви цифри. И циганитѣ по конституцията бѣха граждани!

Прѣдсѣдателътъ: Г-нъ докладчикътъ одобрява ли прѣдложенето на г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи за градове съ 10.000 жители?

Докладчикъ Д. Ризовъ: Трѣбва да попитамъ другаритѣ си.

Прѣдсѣдателътъ: Турямъ на гласуване най-напрѣдъ прѣдложението съ поправката на г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи, сир. пропорционалната система да се приложи само за онѣзи градски общини, които иматъ повече отъ 10.000 жители.

В. Кънчовъ: Азъ бихъ желалъ да се гласува принципа, а послѣ за жителитѣ, защото има за тѣхъ три прѣдложения отдѣлно.

М. Златановъ: Принципиални рѣшения сега не може да се взематъ.

Прѣдсѣдателътъ: Съжалявамъ, че споредъ правилника само писани прѣдложения се турятъ на гласуване, а за принципа нѣма писано прѣдложение, и затова именно турямъ на гласуване най-напрѣдъ прѣдложението на г. Министра, за общини съ повече отъ 10.000 души, и моля ония, които сж за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Събранието не приема.

Турямъ на гласуване прѣдложението на комисията, и, ако и то се не приеме, тогава остава стариятъ законопроектъ. Моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Събранието не приема.

Давамъ 10 минути отдихъ.

(Слѣдъ отдихъ.)

Прѣдсѣдателътъ: (Звъни.) Отдихътъ изтече и заседаниеето продължава.

Бѣхме стигнали до § 51. Моля г. докладчика да продължава.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Г-да прѣдставители! Както виждате, отъ § 51 нататъкъ всички параграфи отъ Министерския проектъ сж приети отъ комисията, тѣй щото, азъ ще ги чета единъ по единъ и ще се гласуватъ. (Чете.)

„§ 51. Въ чл. 142, който става 146, се замѣнятъ „7 дни“ съ „14 дни“ и „отъ кмета въ присѣдствието на цѣлия съвѣтъ“ съ „отъ мировия сѣдия“.“

Прѣдсѣдателътъ: Турямъ на гласуване тоя параграфъ 51 и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 52. Чл. 143 става 147.“

Прѣдсѣдателътъ: Моля ония, които сж за приемането на § 52, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 53. Въ чл. 144, който става 148, думитѣ „постоянна комисия“ се замѣнятъ съ „окръжния сѣдъ“.“

Прѣдсѣдателътъ: Моля ония, които сж за този параграфъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 54. Чл. 145, който става 149, се измѣня така: Втората алинея на чл. 136, относително постановлението, се отнася и до селскитѣ избори.“

Министъръ М. Сарафовъ: Понеже Народното Събрание измѣни думата „постановление“ съ „опрѣдѣление“, нека се направи справка, дали тая дума не се отнася и къмъ това нѣщо. Ако се отнася къмъ сжщото нѣщо, и тукъ думата „постановление“ трѣбва да се замѣни съ „опрѣдѣление“.

Докладчикъ Д. Ризовъ: „Опрѣдѣление“ трѣбва да се каже, защото съ тази дума замѣнихме думата „постановление“ и въ другитѣ членове.

Прѣдсѣдателътъ: Значи, думата „постановление“, се замѣнява съ думата „опрѣдѣление“. Които сж за приемането на параграфа, така измѣненъ, моля, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 55. Въ чл. 146, който става 150, думитѣ „слѣдъ изтичането този срокъ“ се изхвърлятъ.“

Прѣдсѣдателътъ: Турямъ на гласуване § 55 и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 56. Чл. 147, който става 151, се измѣня така: Окрѣжниятъ управителъ не може да утвърди за общински

свѣтници други, освѣтъ лицата, които сж провъзгласени за такива отъ сѣда.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ и тоя параграфъ на гласуване и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 57. Къмъ чл. 148, който става 152, се прибавя: Сжщото наказание се налага и на всѣки държавенъ чиновникъ, който, възползуванъ отъ официалното си положение, върши агитации по изборитѣ.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване и този параграфъ и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 58. Чл. чл. 149—169 ставатъ 153—173.“

Прѣдсѣдательтъ: Събранието приема ли и тоя параграфъ? (Гласове: Прието!)

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 59. Къмъ чл. 170, който става 174, се прибавя слѣдующата втора алинея: За възбуждане углавно прѣсѣждане противъ длъжностни лица, както и за даването имъ подъ сѣдъ за нарушения и прѣстѣпления по изборитѣ, не се изисква разрѣшение отъ надлежното началство.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване и тоя параграфъ и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 60. Чл. чл. 171—173 ставатъ 175—177, а чл. 174 се отмѣнява.“

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуванъ и тоя параграфъ, понеже има измѣнение, и моля ония, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 61. Новъ чл. 178. Законътъ за избирателнитѣ околии и избирателнитѣ секции (чл. чл. 33 и 51) ще се внесе на разглеждане въ Народното Събрание прѣзъ редовната му сесия въ 1901 г. До това врѣме, ако се случи да станатъ нѣидѣ избори, раздѣлението околитѣ на избирателни околии и на секции ще се извърши отъ надлежнитѣ окръжни сѣдилища съ участието на окръжнитѣ управители или тѣхнитѣ делегати.“

Министъръ М. Сарафовъ: Тукъ трѣбва да се прибави оная забѣлжка, за която говорихме вчера, именно, за онѣзи кметове и помощници и членове на постоянни комисии, които сега се намиратъ между насъ, да имъ се даде срокъ, слѣдъ влизането на закона въ сила, да опитиратъ или за тѣхнитѣ длъжности, или за мандата на народенъ прѣдставителъ.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Азъ мисля, че това може да вземемъ въ форма на рѣшение, защото е врѣменно постановление.

А. Франгя: Една бѣлѣжка може да се направи въ закона.

В. Кънчовъ: Азъ желая раздѣлението, което ще стане сега въ околитѣ на избирателни секции, да се извърши отъ надлежнитѣ окръжни сѣдилища съ участието не на окръжнитѣ управители, а на окръжнитѣ инженери. Окръжнитѣ инженери сж лицата, които най-добрѣ познаватъ окръга и сж едни отъ най-пригоднитѣ елементи, които могатъ да послужатъ за правилността и безпартийното разпрѣдѣление на околитѣ на секции. Управителитѣ сѣ могатъ да влияятъ въ полза на едни или други. Досега ние имаме управители, които влияяха много злѣ.

И. Вобековъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не съмъ съгласенъ да се приеме това прѣдложение на г. Кънчова, тъй като не е дѣйствително неговото твърдение, че окръжнитѣ инженери сж лицата, които познаватъ добрѣ населението и разстоянието между селата. (Г. Недѣлковъ: И пѣтищата!) И за пѣтищата сжщо може да се каже. Азъ зная инженери, които никога не сж ходили въ никое село, дѣто нѣма окръженъ пѣтъ, когато, напротивъ, окръжнитѣ управители повече пѣти сж обиколили селата и ги знаятъ много по-хубаво, отколкото окръжнитѣ инженери. Ето защо, понеже окръжнитѣ инженери не познаватъ населението, пѣтищата и числеността на населението, което е главно въ дадения случай, а окръжнитѣ управители знаятъ всички села колко избиратели иматъ и населението имъ, което е важно при разпрѣдѣлението на секциитѣ, а окръжнитѣ инженери нѣматъ такива свѣдѣния и ще събиратъ свѣдѣния отъ окръжното управление, азъ съмъ на мнѣние да си остане членътъ както си е.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Тукъ могатъ да се присѣдинятъ „инженери“ при окръжнитѣ управители и да остане членътъ тъй, както си е, т. е. ще имаме управители, които познаватъ пѣтищата и населението, и инженери, които иматъ други специални свѣдѣния, така щото, това ще бѣде много добрѣ. Да си остане членътъ, както си е, съ прибавка „окръжнитѣ инженери“ намѣсто „тѣхнитѣ делегати“.

Министъръ М. Сарафовъ: Относително окръжнитѣ инженери има да кажа, че засега въ нашия бюджетъ нѣма такива и въ закона ги нѣма. Въ бюджета има прѣдвидени само 7 районни инженери и, ако се приеме това нѣщо, ще се поставятъ въ невъзможность да присѣдствуватъ, защото има 12 окръжия и 12 окръжни сѣдилища най-малко, а ще имаме само 7 районни инженери, които, като иматъ толкова голѣми райони, не ще могатъ да познаватъ мѣстата и не ще се знае къмъ кой окръгъ трѣбва да се отнесатъ. (В. Кънчовъ: Нѣма ли държавни инженери въ всѣки градъ?) Има 7 районни засега.

Прѣдсѣдательтъ: Настоявате ли на Вашето прѣдложение, г-нѣ Франгя? (А. Франгя: Оттеглямъ го!) Г-нѣ Кънчовъ! И Вие настоявате ли? (В. Кънчовъ: Не настоявамъ!)

Тогава турямъ на гласуване параграфа тъй, както е прѣдложенъ отъ г. Министра, и моля, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: По въпроса за опцията ще се внесе най-накрая последенъ членъ. (Чете.)

„§ 62. Новъ чл. 179. Ако се случи допълнителенъ изборъ за народенъ прѣдставителъ въ нѣкоя околия, до-дѣто трае законодателниятъ периодъ на едно Народно Събрание, измѣненията въ състава на тая околия, въ случай че такива сж станали, не се взематъ въ внимание и изборътъ се произвежда по оня съставъ, който околията е имала, когато сж се извършили първитѣ избори за това Събрание. Въ такъвъ случай, ако околията е закрыта, работата по избора, възложена отъ избирателния законъ, се извършва отъ ония сѣдебни и административни власти, въ чиито окръжи и околии влиза бившиятъ центъръ на закрытата околия.“

Членътъ е много ясенъ и, мисли, нѣма нужда отъ измѣнение.

Прѣдсѣдателятъ: Турямъ на гласуване и тоя параграфъ и моли, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

П. Станчевъ: Мнозина отъ г. г. народнитѣ прѣдставители повдигатъ въпросъ, слѣдъ приемането на тоя новъ избирателенъ законъ, дали не ще бѣде добръ да се прибави единъ прѣходенъ членъ, съ който да се постанови, че въ рамкитѣ на тоя новъ избирателенъ законъ трѣбвало би да станатъ нови избори за окръжнитѣ съвѣти, както и за общинскитѣ управления, тъй като досегашинитѣ, окръжни съвѣти, както и общинскитѣ градски и селски съвѣти, сж така наложени на населението, дѣто сѣмото Правителство постоянно има натяквания и оплаквания отъ съставитѣ на тия общински и окръжни управления, толкозъ повече, че комиситѣ по бламирането на нѣкои общини правятъ разни прѣиятствия и затруднения и по този начинъ вързватъ рѣцѣтъ на Министерството. По този поводъ, като повдигамъ въпросъ, желалъ бихъ да чуя мнѣнието на г. Министра, съгласенъ ли е да се прибави единъ такъвъ прѣходенъ членъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Истина е, че много измежду васъ ми правиха туй прѣдложение, да станатъ общи избори и за окръжнитѣ, и за общинскитѣ съвѣти. Прѣдъ видъ на работата, която имаме да вършимъ въ тия 4 мѣсеца, и прѣдъ видъ още на това, че сме общали и се работи вече законъ за окръжнитѣ съвѣти, който ще бѣде единъ отъ първитѣ, дѣто ще се разгледва въ есенната сесия, азъ бихъ ви молилъ да оставите произвеждането на общитѣ избори както за окръжнитѣ, така и за общинскитѣ съвѣти. (Н. Антикаровъ: Поне за окръжнитѣ съвѣти, г-не Министре!) Ако задължите Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи да произведе избори, ние просто не ще да знаемъ какво да вършимъ. Има само 4 мѣсеца, а вие знаете каква работа се възлага на Министерството: има да прави допълнителни избори за народни прѣдставители, има да работи тия законопроекти и колкото и да ставатъ изборитѣ независимо отъ Министерството, но тѣ му отнематъ доста много време.

Послѣ, има и това обстоятелство, че като вотираме новия законъ за окръжнитѣ съвѣти, тогава необходимо

се налага да произведемъ общи избори, за да можемъ да ги съгласимъ съ законитѣ, които издаваме, тогава ще стане нужно, било въ края на годината, защото тогава е най-згодно време да се правятъ избори, да се направятъ нови избори. Вие знаете, че само тѣзи избори ще правимъ прѣзъ лѣтото, които ни се налагатъ: лѣтно време се правятъ избори, може би, много добръ, но интереситѣ на населението не позволяватъ да го отклоняваме толкова много отъ неговата работа и да го викаме на избори (Н. Кръстевъ: Има натрапени общински съвѣти!) Съжалявамъ, че съмъ натрупанъ прѣзъ глава съ молби за разтурване на съвѣти и колкото хората да ни обвиняватъ, нека заповѣдатъ въ Министерството да ми видятъ разпорежданията, да видятъ съ каква мъжа се съгласявамъ да разтурвамъ, да видятъ, че разтурвамъ само тогава, когато се убѣдя, че не може иначе. Азъ тормозя колкото се може повече работата за разтурване на общинскитѣ съвѣти, но когато видя, че дѣйствително има доказателства за не доброто управление, азъ се съгласявамъ въ това. Така щото, бихъ ви молилъ още единъ пътъ недѣйте приема да ме заставявате да правя избори.

Прѣдсѣдателятъ: Искали сж нѣколко души думата, но трѣбва да се разисква по-напрѣдъ прѣдложението относително кметовѣтъ, членове на Народното Събрание, и послѣ да се пристѣпни къмъ другитѣ въпроси.

Г-нъ докладчикъ, прочетѣте моля прѣдложението за кметовѣтъ.

Докладчикъ Д. Ризовъ: (Чете.)

„§ 63. Новъ чл. 180. Кметовѣтъ, кметскитѣ помощници и лицата, получаючи заплата отъ общинитѣ и окръжията, които настоящиятъ законъ заваря като народни прѣдставители и окръжни съвѣтници, длъжни сж да опитиратъ между мандата и службата си.“

Прѣдсѣдателятъ: Има ли нѣкой да иска думата по този параграфъ?

И. Вобековъ: Последниятъ пасажъ, който се отнася до служащитѣ на окръжията, съмъ на мнѣние да се изхвърли по тази проста причина, че законътъ за окръжнитѣ съвѣти изрично е запрѣтилъ, щото членовѣтъ отъ постоянното присѣдствие на комиситѣ да бѣдѣтъ избирани за народни прѣдставители, и вѣрвамъ, че измежду насъ нѣма нито единъ членъ отъ постояннитѣ комисии. А пъкъ въ новия законъ, който ще се създаде за окръжнитѣ съвѣти, може да се прокара и тамъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Редакцията е такава, щото обема всичко това, което вотирахме по-рано. Ако не сж избрани, може да ги нѣма. Но, ако помните, къмъ чл. 4 ние ги изключихме отъ правото на избираемостъ, точно съ тѣзи думи: „Кметовѣтъ, помощницитѣ и всички, които получаватъ заплата отъ общинскитѣ или окръжнитѣ съвѣти“. Затова и азъ го прѣдлагамъ въ тази форма.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Ако искате, може да прибавимъ: „щомъ настоящиятъ законъ влѣзе въ сила“.

Министъръ М. Сарафовъ: Тъй го и азъ разбирамъ. Нѣма нужда да се прибавя.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Щомъ тъй го разбирате, тогазъ нѣма нужда да се прибавя нищо.

Прѣдсѣдателъ: Който приема новия § 63 тъй, както се прочете, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Докладчикъ Д. Ризовъ: Съ това се и свършва законопроектътъ. Азъ желая само да припомня едно обстоятелство на г. Министра, та ако трѣбва може за туй да се вземе и рѣшение. Тоя законъ е „законъ за измѣнение избирателния законъ“ и тъй, както се той прие, слѣдъ като се вотира и на трето четене, ще бѣде напечатанъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“; но ако бѣде отпечатанъ и въ брошура, отдѣлно отъ другия избирателенъ законъ, ще настане страшна бърканица. Затова моля г. Министра да прѣдстави право на своитѣ чиновници — или просто да имъ заповѣда — да кодифициратъ стария законъ наедно съ новия, и по тоя начинъ да се даде на избирателитѣ досегашниятъ законъ съ измѣненията, вмѣстени въ самия текстъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Вие виждате отъ проекта какъ съмъ го прѣдставилъ, че основната мисль е била тая именно, която г. Ризовъ каза. Моя законопроектъ е раздѣленъ на параграфи и членове. Параграфитѣ сж указани само зарадъ насъ въ Министерството, за да ги изоставимъ послѣ и поставимъ въ съответствующитѣ членове на закона измѣненията, които сега се приеха. Така щото, ще издадемъ една цѣла книжка, която ще бѣде както е сегашната; възможно е даже да има и знакове, какво се е приело сега. Ще се виждатъ блѣзситѣ, но законътъ ще бѣде единъ. Ще се смѣси едното съ другото. (Н. Антикаровъ: Да не правимъ справки!) Никаква справка: законътъ ще бѣде пълень. Тѣзи параграфи ще изчезнатъ отъ проекта; тѣ ще фигуриратъ само въ „Държавенъ Вѣстникъ“, т. е. законътъ ще бѣде напечатанъ така, както е изработенъ отъ насъ, а пъкъ законътъ, който ще служи за ръководство на васъ и въобще на българскитѣ граждани ще бѣде една такава книжка както тая, (Показва на брошурка.) въ която ще има всичко.

Прѣдсѣдателъ: По повдигнатия отъ г. Станчева въпросъ има ли нѣкой да иска думата.

П. Станчевъ: Азъ не направихъ прѣдложение. То бѣше вродѣ запитване, да се освѣтли какъ ще гледаме въ бѣдѣще на тия окръжни комисии и общински съвѣти, противъ които има толкова оплаквания. Но прѣдъ видъ на това, което каза г. Министърътъ, а именно, че ще вземе грижата и тамъ, дѣто има сериозни оплаквания противъ общински управления или комисии, да се разпуснатъ, азъ нѣма какво да кажа; само ще добавя, че има много сериозни оплаквания и Министерството много бавно гледа на това.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ заявихъ отдѣ е бавенето.

Д. Марковъ: Г-нъ прѣдсѣдателю, г. Ризовъ прѣдвари и каза моята мисль. Азъ искахъ да моля г. Министра и той да я удобри, но не можахъ да схвана добръ какъ бѣше изказана. Азъ бихъ прѣпорѣчалъ слѣдующия способъ. Този законъ, слѣдъ като се приеме на трето четене, ще бѣде промулгиранъ и напечатанъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“ и, слѣдователно, ще бѣде отдѣлна книжка; този законъ, облѣченъ съ параграфитѣ и статитѣ на избирателния законъ отъ еди-коя година, а новиятъ законъ пришитъ къмъ края. (Д. Ризовъ: Не, не. Въ текста на закона да седатъ измѣненията.) Текстътъ ще бѣде така, както всички закони. Но за справка — какъ е било по стария и какъ е по новия законъ? Нека да имаме единъ общъ законъ съ всичкитѣ текстове, приети отъ самата Камара, а новиятъ законъ пришитъ да слѣдва слѣдъ стария съ измѣненията, които се приеха, за да можемъ да правимъ справки. Като приложение на стария законъ ще го имаме.

Министъръ М. Сарафовъ: То ще бѣде излишно, защото ще стане обемиста книга и нѣма да има, освѣтъ историческо значение. Както виждате, въ измѣненията тукъ има параграфи, въ които се казва, че се измѣнява само единъ членъ или само нѣкоя дума въ нѣкой членъ. Новата редакция ще бѣде въ закона, а старата редакция ще остане въ библиотеката. Инакъ, ще трѣбва да отидемъ да правимъ сжщото и на стария избирателенъ законъ.

Х. Топузановъ: Азъ искахъ думата по прѣдложението на г. Станчева, но слѣдъ обясненията на г. Министра, отказвамъ се.

Прѣдсѣдателъ: Съ това се свършва второто четене на законопроекта. Третото четене ще стане въ идущето засѣдание. Или кога обичате? (Гласове: Утрѣ! Въ четвъртъкъ!)

Министъръ М. Сарафовъ: Бихъ молилъ третото четене да стане въ четвъртъкъ, защото има нѣкои въпроси, които се повдигнаха тукъ, да се измѣнятъ нѣкои членове при третото четене. Ако си спомняте, г. Христовъ, г. Филиповъ и други искаха нѣкои нѣща. Послѣ за членовѣтѣ, които се касаятъ до избираемостта на прѣдприемачитѣ. Нека да остане малко по-късно, за да иматъ врѣме тия г-да да обмислятъ по-добрь.

Прѣдсѣдателъ: Събранието приема ли въ четвъртъкъ да стане третото четене? (Гласове: Съгласни!) Който приема въ четвъртъкъ да стане третото четене, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Минаваме на втория прѣдметъ отъ дневния редъ, а именно бюджетопроектътъ по Министерството на Правосъдието.

Г-нъ докладчикътъ има думата.

В. Поповъ: Като докладчикъ по този бюджетопроектъ, имамъ честь да заявя, че едва днесъ, на 12¹/₂ ч., ние свършихме своята работа въ бюджетарната комисии. Освѣтъ това, като докладчикъ азъ бѣхъ длъженъ да отида въ Министерството на Правосъдието да поправа бюджетопоекта тъй, както е приетъ отъ комисията, защото се

приежа нѣкои поправки. И тѣзи поправки, при всичко че се продължава работата до 4 ч., не можаха да се свършатъ. Така щото, ще моли този въпросъ да се отложи за утрѣ и тогава да бѣде на пръвѣ дневенъ редъ.

Прѣдсѣдателъ: Щомъ г. докладчикътъ не е готовъ, разбира се, че ще се отложи за слѣдующето засѣдание. Сега ще минемъ на другъ въпросъ отъ дневния редъ.

Пристъпиме къмъ третия прѣдметъ отъ дневния редъ, който е четене на разни прѣдложения.

Моля г. секретаря да прочете прѣдложението за измѣнение на закона за празничнитѣ дни въ Княжеството.

Секретарь Н. Козаревъ: (Чете.)

„Прѣдложение.

Подписаниятъ, Дрѣновски народенъ прѣдставитель, на основание чл. 109 отъ конституцията прави слѣдующето прѣдложение за измѣнение и допълнение на закона за празничнитѣ дни въ Княжеството.

Къмъ чл. 2 отъ закона да се прибави една втора забѣлжка съ слѣдующето съдържание: „Въ околийскитѣ центрове, малкитѣ градове и селата отварянето на дюкани, магазини и на всичкитѣ въобще заведения се допуца слѣдъ църковния отпущъ.“

Въ края на закона да се прибави единъ новъ членъ съ слѣдующето съдържание: „Чл. 13. Нарушенията по настоящия законъ се констатираватъ чрезъ актове, съставени отъ полицейскитѣ или общинскитѣ власти, а наказанията на виновнитѣ се налагатъ изключително отъ общинскитѣ власти, възъ основа на респективнитѣ закони за градскитѣ и селскитѣ общини.

Недоволнитѣ отъ постановленията на общинскитѣ управления за налагане глобата могатъ да ги обжалватъ прѣд надлежния мирови съдия, на общо основание, въ седмодневенъ срокъ отъ деня на съобщението имъ въ прѣписъ на осѣденото лице.

Присѣдата на мировия съдия по тия дѣла е окончателна и не подлежи на касационно обжалване.“

София, 26 априлий 1901 г.

Дрѣновски народенъ прѣдставитель: С. Поповъ.

Поддържае горното прѣдложение: И. Стояновъ, Ю. Теодоровъ, С. Димитровъ, Ж. Петковъ, С. Мазаковъ, Д. Пазовъ, М. Абаджиевъ, Т. Петровъ, Д-ръ Х. Владигеровъ, Х. Петруновъ, А. Крушковъ, П. Кръстевъ, Д. Десевъ, П. Баетъ, В. Николчовъ, Н. Петковъ, П. Чакмаковъ, Я. Забуновъ, Н. Русевъ, А. Ибишевъ, Я. Матакиевъ, А. Маринкехайовъ, И. Вачковъ, Г. Маджаровъ, С. Стойковъ, И. Спасовъ, И. Веселиновъ, И. Петровъ, М. Бошковъ, Г. Стойновъ, Г. Булевъ, И. Сунгуларски и Д. Аргирiadисъ.“

В. Кънчовъ: Най-напрѣдъ тукъ трѣбва да присѣтствува г. Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи, за да чуемъ неговото мнѣние. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: На Външнитѣ Работи!) Т. е. на Външнитѣ Работи да кажа. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Тѣ сж тукъ, въ стаята!) Но ги нѣма въ Народното Събрание. Нека да се повикатъ. Азъ бихъ искалъ да чуя мнѣнието

на г. Министра и тогава да говоря. Не може измѣнението на единъ законъ да mine на първо четене, когато не присѣтствува министърътъ. (Секретарь Н. Козаревъ: Ама конституцията не го задължава да присѣтствува!) Ами какво ще стане, когато на второто четене той не ще иска да бѣде приетъ и утрѣ да имаме такива истории, които често пѣти ставатъ тукъ?

(Министъръ Д-ръ С. Даневъ влиза въ залата.)

С. Поповъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Законътъ за празничнитѣ дни, както ви е извѣстно, е приетъ отъ X-то Обикновено Народно Събрание въ първата му редовна сесия. Мотивитѣ, които придружаваха тоя законъ не бѣха толкова пълни и тѣй ясни, за да можеше човѣкъ да си състави понятие като каква именно цѣль е прѣдсѣждало Правителството съ създаването на тоя законъ. Въ тия мотиви едно нѣщо се изтъкваше, че имало належаща нужда отъ създаването на законъ за празничнитѣ дни, обаче, каква е била тая належаща нужда въ тия мотиви не се обясняваше. Отъ друга страна, тогавашниятъ Министъръ-Прѣдсѣдатель и Министъръ на Външнитѣ Работи, г. Тодоръ Иванчовъ, въ обясненията кѣза, че въпросътъ за празничнитѣ дни засѣга господствующата религия въ страната; обаче, като въ какво се засѣга религията, това нѣщо не се обясни. Така щото, отъ тия мотиви никой не можеше да разбере каква е била цѣльта на закона. Споредъ мене, този законъ е най-несправедливъ, е най-непрактиченъ и трѣбва да се измѣни и допълни на слѣдующитѣ основания. Първо, защото той опрѣдѣля много голѣмо количество празници и българскитѣ граждани сж длъжни да прѣкарватъ въ бездѣлничество почти една четвъртъ отъ годишното врѣме. Азъ не съмъ противъ единъ законъ за празничнитѣ дни, обаче, този законъ трѣбва да бѣде законъ за държавнитѣ празници, и, ако включва въ себе си и нѣкои религиозни, нека тия религиозни празници да станатъ пакъ държавни и да нѣматъ примѣнение къмъ гражданитѣ, защото гражданитѣ празнуватъ празниците не на основание на държавни закони, а ги празнуватъ на основание на църковнитѣ правила и постановления. Каквито щете узаконения и да създавате вие за празничнитѣ дни, населението, което е научено да празнува извѣстни празници, нѣма да го отклоните или, въобще, ако създадете законъ да празнува, пакъ нѣма да го накарате единитѣ да празнува, а другитѣ да не празнува. Така щото, за религиознитѣ празници, менѣ ми се струва, че държавенъ законъ не трѣбва да се създава. Споредъ мене, законътъ за празниците трѣбва да има приложение само къмъ държавнитѣ учреждения; нека бждатъ тѣ длъжни да празнуватъ; чиновницитѣ нека бждатъ длъжни да празнуватъ извѣстни дни, но това да не е задължително и за населението.

Законътъ за празниците не е справедливъ и въ друго отношение, защото той не е еднакъвъ къмъ всички български граждани. Кръчмитѣ, напр., се отварятъ въ 11 ч. прѣди обѣдъ, когато на всички други заведения е забранено да се отварятъ. Каква е тая справедливостъ? На единъ гражданинъ, който има щастието да бѣде кръчмаръ, позволявате му да отваря въ празникъ, а на другъ, който се занимава съ по-невинни занаятия, не му позволявате да си върши търговията.

Вънъ отъ това, законътъ за празничнитѣ дни налага на всички хора, безъ изключение, да празнуватъ известни дни и да не работятъ. Но можете ли да забраните, напр. на земледѣлцитѣ, когато е нужно да отидатъ да оратъ, да не отидатъ? Не можете. На тѣхъ не може и да имъ се съставятъ актове и не може да ги наказвате, обаче, ако отиде единъ дюканджия да отвори дюкана си въ празниченъ день, сигурно ще му съставятъ актъ и ще го накажатъ. Значи, единиятъ се прѣслѣдва, а другиятъ се не прѣслѣдва. А тукъ е именно най-големата несправедливостъ на закона.

Законътъ за празничнитѣ дни не е практиченъ и въ друго отношение. Азъ споменахъ нѣщо за кръчмитѣ и ще ви кажа, че кръчмитѣ, ако се отварятъ споредъ закона въ 11 ч., тѣ би трѣбвало да се отварятъ въ провинцията по-рано, защото, ако туй правило — отварянето въ 11 ч. — е създадено, то неспрѣмъно е взето изъ живота въ Столицата. Тукъ хората се черкуватъ отъ 10—11 ч., ама въ провинцията църква пуца много по-рано: и въ 7 ч., и въ 8 ч., и въ 9 ч. Следователно, защо да караме да чакатъ и онѣзи хора неспрѣмъно 11 ч., а не да кажемъ, че слѣдъ църкозень отпущъ тѣ могатъ да си отварятъ дюканитъ? Защо да чакатъ неспрѣмъно туй врѣме, което е нужно само за Софийнци? Ето защо азъ намирамъ, че въ това отношение законътъ е несправедливъ.

При създаването на закона, види се, като се е бързало, защото е имало голѣма належаща нужда отъ него, — и той се е създадалъ тогава, когато българскитѣ граждани най-много сж се борили съ кризата и съ ужасния гладъ, тогава именно намѣрвало се е, че било нужно да се създаде законъ за празничнитѣ дни, който да свърже рѣцѣтъ на много търговци и занаятчии, — казвамъ, като се е бързало да се създаде този законъ, пропуснати сж много работи, които би трѣбвало да се обематъ отъ закона. Има нѣколко заявления постѣпили до Народното Събрание отъ разни мѣста, съ които се оплакватъ противъ този законъ за празничнитѣ дни, но азъ ще ви прочета само едно, подадено отъ гражданитѣ на гр. Елена, и ще ви докажа, че на много мѣста условията на живота сж такива или, въобще, поминѣтътъ е такъвъ и занаятитѣ сж такива, щото неспрѣмъно трѣбва да разрѣшимъ на населението въ празнични дни да върши своитѣ взимания-давания. Ето това прошение. (Чете.)

„До почитаемото Народно Събрание въ София.

Прошение

отъ еснафитѣ и бакалитѣ отъ гр. Елена.

Господа народни прѣдставители!

Отъ старо врѣме гр. Елена съ околнитѣ колиби е съставилъ една община, църкви и училища е имало само въ Елена, дѣто е било и центъръ на мюдорлука. Жителитѣ отъ околнитѣ махали сж повече градинари, земледѣлци и скотовѣдци. Прѣзъ дѣлничнитѣ дни тѣ се занимаватъ съ полскитѣ си работи, а въ празникъ слизатъ въ града да се черкуватъ и подиръ отпущъ на църква да си купятъ нужнитѣ за прѣпитание прѣдмети. Този старъ обичай се е спазилъ и досега.

По-напрѣдъ ние, еснафитѣ и търговцитѣ, си правихме търговията свободно и повечето прѣзъ недѣлнитѣ и

празничнитѣ дни, (защото дѣлникъ никой почти не влиза въ града) и така можахме да се прѣхранимъ и да живѣемъ; но сега, откакъ е влѣзълъ законътъ за празничнитѣ въ сила, нашиятъ градъ съвсѣмъ заустѣ и хората отъ околнитѣ махали не слизатъ вече въ града, даже и за църква, тѣй като подиръ отпущъ нѣма дѣ да си отпочинатъ, да се огрѣятъ или да си купятъ нѣщо, поради което гражданитѣ и църквитѣ търпятъ голѣми загуби.

И тѣй, явяваме ви, че, ако остане въ сила и за-напрѣдъ този законъ, ние ще бждемъ съвършено опропадени и не ще можемъ да прѣхранимъ сѣмействата си, нито да плащаме данъци, но ще изпаднемъ и ще фалираме.

Прѣди закона за празничнитѣ, по приетия обичай, ние затваряхме дюканитъ си прѣзъ великенскитѣ и коледнитѣ празници по 3 дена, а по Нова-година, Богоявление, Благовѣщение, Петдесетница и Успѣние Прѣсвѣтѣя Богородици по единъ цѣль день, а прѣзъ другитѣ недѣлни дни и господски и църковни празници, слѣдъ отпущъ на църква, ние си отваряхме дюгенитѣ и си посрѣщахме клиентитѣ отъ селата и по този начинъ можахме да проживѣемъ и досега.

Ние сме доволни да си остане пакъ стариятъ обичай въ сила. Нашето население е чисто българско, друга народностъ нѣма, която да се бърка и да се оплаква отъ това.

Затуй ви молимъ, г-да народни прѣдставители, да вземете въ внимание“ и т. н.

Искатъ да се измѣни законътъ въ смисълъ, щото да се остави на общинскитѣ управления да опрѣдѣлятъ празничнитѣ дни, кога да празнуватъ хората и кога да не празнуватъ. Туй нѣщо, г-да народни прѣдставители, което се казва отъ гражданитѣ на гр. Елена, може да се каже и за много други мѣста; може да се каже за Трѣвна, Дръново, Троянъ, Габрово и всички прибалкански мѣста, дѣто населението, особено селското, не е централизирано въ голѣми села, както въ полето, а е прѣснато по балкана на колиби — отъ по 5—6 къщи. Населението въ тия села нѣма нито училища, нито църкви и то въ празнични дни слиза на църква въ централния градъ, тамъ си купува каквото му трѣбва и, ако ние сега оставите закона за празничнитѣ дни неизмѣненъ, тия хора, особено прибалканскитѣ мѣста, дѣто градското население се прѣпитаватъ прѣимуществено съ занаятчиство и съ търговия на дребно, съвършено ще пропаднатъ; защото неговитѣ моштерии сж селянитѣ и щомъ селянитѣ не дойдатъ въ празникъ да се черкуватъ, а едновременно да иматъ възможностъ и да си купятъ и нѣкои работи, нѣма да купуватъ нищо и тия занаятчии и търговци нѣма да продадатъ нищо. Вънъ отъ това, и самитѣ църкви губятъ отъ това, защото хората си правятъ смѣтка, като отидатъ въ града, дали ще могатъ да си купятъ нѣщо и да си свършатъ и друга нѣкоя работа и само тогава отиватъ да се черкуватъ. Щомъ тѣ мислятъ, че дюканитъ сж затворени, тѣ нѣма да отидатъ въ центра и, слѣдователно, по този начинъ ние отбиваме хората да не ходятъ и на богомолне. Ето защо азъ намирамъ, че туй, което е казано въ заявлението на Еленчани, може да се каже и за много други мѣста и затова трѣбва да обърнемъ сериозно внимание на оплакването на хората.

Когато се създаваше законът за празничните дни, азъ помня много хубаво и заблѣжкено е и въ протоколитѣ, че самъ г. Каравеловъ, уважаемиятъ Министъръ-Прѣдсѣдатель, се изказа противъ закона за празничните дни тъй, както той бѣше проектиранъ. Г-нъ Каравеловъ, като каза, че е въобще противъ установяването на много празници, между другото спомена, че той симпатизира на закона, но ако той не ще да се прилага насила; но ако мисълта на Правителството е да прилага тоя законъ насила, щото стражаритѣ да иматъ право да съставятъ актове, той не симпатизира на тоя законъ. Ето буквально неговитѣ думи: „Въ всѣки случай, ако вие считате, че това го правите така условно, че, като турите извѣстни празници, никого не желаете да наказвате, и полицията нѣма право насила да затваря дюкнитѣ и да шрафира, пакъ може да се търпи. Ако е само за украшение, приемамъ закона; но ако е съ наказание отъ страна на администрацията, казвамъ, не симпатизирамъ на закона, защото узаконяваме бездѣлнически дни, пъкъ и безъ това ние не сме много работници. Хвалимъ се, че сме работници, но не сме.“ Така се изказа г. Каравеловъ въ него време по този въпросъ и той е свършено правъ. Ако погледнемъ на самия законъ, ние ще дойдемъ до заключение, че самото Правителство, което е внесло и прокарало закона въ Народното Сѣбрание, като че не е имало тенденцията да установи наказание за тѣзи, които не искатъ да изпълняватъ закона за празничните дни, защото законътъ нѣма наказателни разпореждания. Щомъ законътъ нѣма наказателни разпореждания, само по себе си слѣдва, че за тия, които го нарушаватъ, нѣма никакъвъ законъ, по който да се наказватъ. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Какъ нѣма? Наказателни разпореждания има въ общия наказателенъ законъ.) Да, има, но тѣ сж неспособими тукъ. Ето защо сѣдилищата прилагатъ чл. чл. 475 и 476 отъ наказателния законъ. (В. Поповъ: За неизпълнение законитѣ разпореждания!) Тѣзи членове впадатъ въ гл. 3. „Нарушения противъ властта изобщо и разнитѣ административни наредби отдѣлно.“ Значи, този, който направи нарушение на нѣкои разпорѣди, издадени отъ властта, или на нѣкоя административна разпорѣда, той подпада подъ тия разпореждания. Но тукъ случаятъ не е такъвъ, ние тукъ имаме специаленъ законъ; слѣдователно, като съществува специаленъ законъ, не може да се каже, че той е административна разпорѣда. Той е специаленъ законъ и, щомъ нѣма наказателни разпореждания, не могатъ да се наказватъ тѣзи, които се провиняватъ спрѣмо него. Моето мнѣние е такъвъ. (В. Поповъ: На основание на този законъ надлежнитѣ общини или окръжнитѣ управители сж издали по окръжитѣ или по общинитѣ заповѣди, нарушението на които влѣче слѣдъ себе си наказание, прѣдвидено въ тия членове.) Но не се практикува тъй. (В. Поповъ: Тѣй трѣбва да се практикува!) Има издадени разпореждания, споредъ които сѣдилищата наказватъ тѣзи нарушения, а не общинскитѣ управления, защото, за да ги наказватъ общинскитѣ управления, трѣбва тѣ да издадатъ по-напрѣдъ прикази на основание на закона, че еди-кои си дни ще се празнуватъ и нѣма да се отварятъ дюкнитѣ. И който наруши тѣзи прикази, да се наказва по чл. 475 и 476 отъ

„наказателния законъ“. За нарушение на заповѣдитѣ, или на административнитѣ разпореждания, а не на законитѣ. (Ц. Таслаковъ: Чл. 475 се прилага! — В. Поповъ: Въ слѣдующия членъ, струва ми се, бѣше това.) Нѣкои сѣдилища прилагатъ чл. чл. 475 и 476, а нѣкои — чл. 468, който е за явно непокорство. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Съ време ще се установи една практика; така нѣма да се продължава!) Както и да бѣде, но азъ съмъ убѣденъ, че чл. чл. 475 и 476 сж неприемливи въ случая затуй, защото тѣ не могатъ да наказватъ едно нарушение по единъ законъ, когато тѣзи разпореждания сж законни разпореждания, т. е. съдържатъ се въ единъ специаленъ законъ, а не сж административни разпореждания или разпореждания на властта.

Г-да народни прѣдставители! Тия сж съображенията, които ме накараха да внеса прѣдложение за измѣнение и допълнение на закона за празничните дни. Азъ съмъ турилъ въ прѣдложението си, на първо мѣсто, да се направи една втора алинея, една заблѣжка къмъ чл. 2, която има такова съдържание, че околийскитѣ центрове, малкитѣ градове и селата въобще да бѣдатъ свободни, слѣдъ църковенъ отпускъ, да отворятъ дюкнитѣ, магазинитѣ и въобще всички заведения. Направилъ съмъ изключение за окръжнитѣ градове и направилъ съмъ го по слѣдующитѣ съображения. Като прѣдполагамъ, че окръжнитѣ центрове въобще сж голѣми градове, сж многлюдни и въ празнични дни тѣ не извършватъ търговията си съ селското население, както това става въ провинцията, азъ намирамъ, че тѣ могатъ да празнуватъ. Азъ съмъ по начало всички подъ единъ знаменателъ да сж, всички еднакво да празнуватъ, и градове и села.

Ц. Таслаковъ: Чл. 475 правилно го прилагатъ, г-нъ Поповъ!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Правилно го прилагатъ.

С. Поповъ: Неправилно го прилагатъ!

Ц. Таслаковъ: Правилно го прилагатъ, само че актоветѣ се съставятъ отъ партизани!

В. Поповъ: Съ това измѣнение повече се прави това, ако остане, както искате — кметовѣтѣ да наказватъ.

С. Поповъ: (Продължава.) По този членъ се наказватъ онѣзи, които не изпълняватъ разпорежданията на административнитѣ власти. Азъ мисля, че да не се влечатъ хората по сѣдилищата, ако оставятъ закона тъй, както си е, безъ да му направимъ измѣнение или допълнение, най-хубаво ще бѣде актоветѣ първоначално да се поднасятъ на общинскитѣ управления и тѣ да опрѣдѣлятъ глобата; защото, ако остане инакъ — както сега се отстраниха центроветѣ на околийскитѣ мирови сѣдилища много далечъ отъ селата и нѣкои даже градове, — та ако има случай на нарушения на закона за празничните дни, дѣто извѣстни обвиняеми трѣбва да се даватъ подъ сѣдъ и наказватъ, ние ще трѣбва да разтъртуваме тѣзи хора по на 60—80 км. разстояние. А извѣстно е, че когато е

съставенъ актъ противъ единъ човѣкъ за нарушения на закона за празничнитѣ дни, той ще трѣбва да се явява прѣдъ мирови сѣдия за да се защити. Другъ е въпросътъ, ако тия наказания се налагатъ отъ общинското управление. Общинското управление ще му наложи глоба, безъ да вика свидѣтели. Ако осѣдениятъ види, че глобата е справедлива, ще я прѣплати; а ако види, че глобата е несправедлива, ще се оплаче въ околийското мирово сѣдилище и ще повика свидѣтели. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Ще вика десетина души свидѣтели и хазната ще плаща разноснитѣ!) Тѣй е; и сега плаща хазната. Така щото, азъ съмъ прѣдвидѣлъ въ моето прѣдложение, щото, първо, наказанията да бѣдатъ налагани отъ общинскитѣ управления и този, който е недоволенъ, да може да се обжалва прѣдъ мировото сѣдилище. Прочее, азъ ви моля да приемете по начало това мое прѣдложение и когато то отиде въ комисията, ако има нѣщо да се измѣни или допълни, азъ ще се съглася съ направенитѣ поправки.

Министъръ Д-ръ С. Даневъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣдложението на почтения Дрѣновски народенъ прѣдставителъ, г. Поповъ, е едно отъ онѣзи, които виждаме почти всѣки день тукъ да изникватъ, диктувани отъ желание да се поправятъ недостатѣцитѣ на дѣйствующитѣ у насъ закони. Не съмъ азъ, г-да народни прѣдставители, който ще искамъ да взема върху си защитата на тѣзи закони; азъ самъ признавамъ, че въ тѣхъ може да има доста пробели. Но позволѣте ми да забѣлѣжа, че начинътъ, по който ние постѣпваме, за да отстранимъ прѣдполагаемитѣ недостатѣци въ законитѣ, надали ще постигне цѣльта си. Ако ние въ всѣка сесия идемъ на бърза рѣка да прѣдлагаме измѣнение ту на единъ, ту на другъ законъ, никогажъ у насъ нѣма да има установено законодателство, а и населението, което не ще може да свикне на нѣщо установено, закоренено, мѣчно ще бѣде да има почитъ къмъ законитѣ. За да бѣде законътъ като такъвъ почитанъ и уважаванъ, той трѣбва да хване коренъ, а за да хване коренъ, трѣбва му врѣме. А съзнайте, че у насъ въ това отношение много бързае.

Г-нъ Поповъ иска измѣнение на два члена отъ закона за празничнитѣ, или, по-добрѣ, измѣнение на единъ членъ и една прибавка къмъ чл. 13. Това прѣдложение не се придружава отъ никакви мотиви. Г-нъ Поповъ ни изложи тукъ своитѣ съображения устно. Колкото и да искамъ да отдамъ справедливостъ на нѣкои отъ бѣлѣжкитѣ, които той тукъ направи, но сѣ пакъ не ми се струва, че въпросътъ за празничнитѣ е така освѣтленъ, така обясненъ, за да можемъ да пристѣпимъ къмъ измѣнението на единъ законъ, който сме приели току-що прѣди една или двѣ сесии. И забѣлѣжете, че онова, което иска г. Поповъ, засѣга въ основата самия законъ за празничнитѣ: то е едно коренно измѣнение на този законъ. Законътъ за празничнитѣ казва — азъ пѣкъ ще прибави, че не съмъ почитателъ на този законъ и не мисля, че всичко въ него е по-слѣдната дума на съвършенството, — веднажъ празничнитѣ установени, тѣ трѣбва да се пазятъ; а г. Поповъ казва: празничнитѣ нѣма да се пазятъ или, ако щете, само до отпускъ на църква дюкнитѣ ще бѣдатъ затворени. Това сѣ само 2—3 часа зранѣта, когато затварянето въ дѣйствителностъ нѣма да се чувствува. Ако приемете

прѣдложението на г. Попова както е, вие ще унищожите цѣлия законъ за празничнитѣ дни. Азъ не зная доколко ще желае да отидете толкозъ надалечъ. Истина, г. Поповъ прави изключение за окръжнитѣ градове, но въ цѣла България имаме само 12 окръжни градове. И нѣма съмнѣние, че не си чини трудътъ да се спираме върху това изключение. И тѣй, прѣдложението засѣга и градоветѣ, и паланкитѣ, и селата. Щомъ е работата такава, менъ ми се струва, че тукъ се повдига важенъ и крупенъ въпросъ, не само чисто религиозенъ, но и въпросъ социаленъ. „Искаме да дадемъ възможностъ на работника да си поотпочине.“ Тия бѣха съображенията, които диктуваха на бившето Народно Събрание да гласува този законъ. Ако днесъ дойдемъ да кажемъ, че въ празничнитѣ ще може да се работи подиръ отпускъ на черква, то трѣбва да признаемъ, че нужда отъ почивка нѣма и всѣки може да работи колкото и когато си ще. Азъ изтъквамъ това не за да кажа, че трѣбва да се отхвърли прѣдложението на г. Попова, но да посоча, че това прѣдложение засѣга самия принципъ на закона и че за такова измѣнение — безъ да оспорвамъ законодателната инициатива на г. г. народнитѣ прѣдставители, — би било по-добрѣ самото Правителство да вземѣше инициативата. Позволѣте ми да забѣлѣжа само едно, че ако прокараниятъ законъ бѣше толкова несносенъ, толкова тежъкъ, увѣрявамъ ви, че това щѣше да застави Правителството и то малко да се позамисли върху него.

Г-нъ Поповъ е счелъ за свой дългъ да излѣзе тукъ и да стане отзивъ на нѣкои оплаквания на нашето население противъ закона за празничнитѣ дни. На васъ ще остане да обсъдите тия оплаквания и да ги опѣните по достоинство. Азъ само ще ви кажа едно, че не е желателно по такъвъ начинъ да се законодателствува, както прѣдлага г. Поповъ, че безъ да бѣдемъ привърженици на закона за празничнитѣ дни и като признаваме, че има недостатѣци въ него, желателно бѣше да го прилагаме извѣстно число години и тогава само да дойдемъ да го реформираме така коренно, както прѣдлага г. Поповъ. Азъ, обаче, нѣма да се противя, ако г. г. народнитѣ прѣдставители желаятъ да отиде прѣдложението въ комисията; нека комисията да го обсъди, и по този начинъ да се даде възможностъ на всичкитѣ г. г. народни прѣдставители да изкажатъ своето мнѣние по него.

В. Кънчовъ: Истина е, че въ закона за празничнитѣ има нѣкои курури. Споредъ мене, главниятъ недостатѣкъ въ този законъ е, че въ него се прѣдвиждатъ много празници. И когато би станало нужда да се разглежда този законъ отъ Народното Събрание наново, би трѣбвало Събранието да се поразмисли, не е ли възможно да се направятъ нѣкои съкращения на празничнитѣ, защото сѣ много. Обаче, прѣдложението, което се прави тукъ, има съвършено друга основа: то иска да се отмѣни празнуването на празничнитѣ, изобщо на всичкитѣ празници. Защото да се позволи въ околийскитѣ, общинитѣ и въ селскитѣ, значи, съ изключение на 12 окръжни градове въ цѣлата Държава, да нѣма празници, то е отмахване на цѣлия законъ за празничнитѣ, а пѣкъ ние имаме нужда отъ такъвъ законъ не само отъ религиозна точка зрѣние, но и отъ точка зрѣние за необходимата

почивка на всеки работен човѣкъ. По-добър е, както съ законъ урегулируваме често пѣти разни социални въпроси, така същщо съ законъ трѣбва да урегулируме и този въпросъ, да дадемъ възможностъ на работящия народъ, на слугитѣ, занаятчиитѣ и еснафитѣ да си починатъ единъ пѣтъ въ недѣлята. Това го правятъ хората навсѣкждѣ, не само у насъ, но и въ държави съ по-голѣма свобода, съ по-старъ конституционализъмъ, съ по-голѣма лична свобода на гражданитѣ, каквато е Англия, дѣто тоже сж намѣрили за необходимо да има единъ день въ недѣлята, когато всеки трѣбва да почива. А това измѣнение, което внася г. Поповъ, иска отмѣнението на този главенъ принципъ на закона. Затова азъ прѣдлагамъ да се не приема по принципъ това прѣдложение, а да се отхвърли още на първо четене.

И. Вобековъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ бихъ поддържалъ това прѣдложение на г. Попова само заради това, защото злоупотрѣбления съ закона за празниците ставатъ навсѣкждѣ; ставатъ злоупотрѣбления съ този законъ и въ Панагюрище, и то по единъ най-грубъ и недостоеенъ начинъ. Понеже търговци, дюканджии или кръчмари сж страдали отъ този законъ за празниците, отъ това се вижда, че този законъ има нѣкои пробели, има нѣкои недостатѣци, които даватъ да се злоупотрѣблява съ него. За да се избѣгнатъ тѣзи недостатѣци, азъ мисля, че ще бѣде хубаво, ако г. Министерътъ на Изповѣданията даде дума, че освѣтъ тия пробели за празниците, тия недостатѣци, които се чувствуватъ отъ запрѣщението да се празнува, но че и празниците, които сж установени съ тоя законъ, сж много. Като даде обѣщание, че законътъ ще бѣде прѣработенъ въ смисълъ такава, каквато ще бѣде по-удобна и по-приемлива за населението, азъ съмъ на мнѣние, че може това прѣдложение на г. Попова да се отложи за есенната редовна сесия; ако ли г. Министерътъ не ни даде такова обѣщание, азъ съмъ на мнѣние още сега да разискваме и да рѣшимъ този въпросъ въ комисията. Тия недостатѣци, които се виждатъ въ закона, да бѣдатъ допълнени, и не само съ прѣдложението на г. Попова да се избѣгнатъ тия недостатѣци: има още много такива, които ще се разискватъ, когато се прати прѣдложението въ надлежната комисия. И азъ тогава ще си запазя правото да укажа още на нѣкои нѣща, които би трѣбвало да се вмѣстятъ въ закона за празниците.

С. Димитровъ: Г-да прѣдставители! Азъ бѣхъ противъ тоя законъ, когато се внесе и прие. Празниците сж за чиновницитѣ и за голѣмитѣ градове, тамъ дѣто има търговци и чиновници, за тия, които броятъ 31 день на мѣсецъ и на които нивата не гори; а ония, които чакатъ да съмне и да отидатъ на работа, да печелятъ, да плащатъ данѣци, да прѣхранватъ сѣмействата си, за тѣхъ празници не трѣбва да има. Празниците у насъ и така сж много. Ние имаме религиозни празници, които сж установени отъ религиознитѣ закони, и именно тѣхъ почитаме ние. Ония, които иматъ работа, тѣ почитватъ единъ пѣтъ въ недѣлята и почитатъ онѣзи празници, които иматъ значение за тѣхъ, а другитѣ иматъ още и миши празници, които и така сж много. Когато почнемъ да

установяваме празниците съ законъ, то значи да накараме хората да ги празнуватъ и да ги прѣсѣлдваме за това, че искатъ да работятъ. Законътъ за празниците има още и това обстоятелство неудобно, че сравнява селата съ градоветѣ, околийскитѣ центрове съ окръжнитѣ и съ по-голѣмитѣ градове. Имайте прѣдъ видъ, че въ столицата, както и въ окръжнитѣ градове, ходятъ въ черква въ 9—10 ч., когато въ по-малкитѣ градове и села ходятъ още въ 5 и въ 7 ч. излизатъ и отиватъ на работа. Имайте прѣдъ видъ, че въ селата за да запрѣтите въ празниците да не отварятъ дюкянитѣ, то значи да вземате патентъ отъ бакалина, а да не му дадете възможностъ да печели никога, защото ако въ празникъ не му дадешъ да отвори дюкяна си, то въ дѣлниченъ день нѣма защо и да го отваря, защото нѣма хора въ селото. Още едно неудобно обстоятелство е това, че въ тоя празникъ, когато нивата на селянина гори, ще излѣзе цѣлото село да отиде на работа, а ние запрѣщаме на бакалина да отваря дюкяна си, тоя дюкянъ, който служи и за ханъ, и за кафене, и за всичко, и да му дойде вечертъ единъ гостъ, да не може да му отвори, да излѣзе навънъ и да се върне. Менѣ ми се струва, че това е несправедливо, и ето защо законътъ трѣбва да бѣде отмѣненъ. Затова азъ моля да се приеме това прѣдложение по принципъ и да се оставятъ общинитѣ сами да контролиратъ това. Най-послѣ може да се тури такава граница: отварянето се запрѣщава до черковния отпущъ. Тамъ е естествената граница. Тукъ пуца черква въ 11 ч., а тамъ въ 7 ч. Значи, цѣлѣта е да се чака, додѣто се отслужи литургията или молебена въ черквата. Щомъ излѣзе отъ черква, да отиде да се затвори въ къщи ли искате? Селскитѣ кръчми служатъ и за градини, и за увеселителни мѣста, и за всичко. Ето защо, г-да прѣдставители, азъ моля да се приеме това прѣдложение.

Ц. Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Отъ всички страни се чува, че законътъ за празниците е единъ законъ, който дѣйствително не отговаря на нуждитѣ на населението. Сега, тоя законъ може де го разгледаме отъ двѣ страни: отъ религиозна страна и отъ социална. Но както и да го разгледаме, ще се съгласите, г-да народни прѣдставители, че единъ законъ може да бѣде закоренѣлъ, както се изрази уважаемиятъ г. Министеръ Даневъ, само тогава той може да бѣде закоренѣлъ законъ, когато дѣйствително произлиза отъ това, що нуждитѣ на страната изискватъ. Тоя законъ се вотира миналата година тукъ, безъ да се взематъ въ съображение тия нужди. Вие знаете, че въ България поне има много празници. Независимо отъ ония, които календарътъ прѣдписва, има и други, които бабичкитѣ прѣдписватъ. Сега, ако е работата да направимъ, щото прѣзъ извѣстни дни хората да си почиватъ, както г. Кънчовъ каза, менѣ ми се струва, че съ този законъ нѣма да го направимъ. Ония градовете, които сж покрай балкана, вършатъ търговията си съ колибаритѣ, хора, които не сж въ едно село на купчина, а разпрѣснати по балкана, и на тия хора, като не имъ дадете да дойдатъ въ града да пазаруватъ въ празнични дни, ще отидатъ и въ празнични дни да работятъ, а тѣ толкова сж подивѣли, щото и прѣзъ цѣлата година не се събиратъ съ гражданитѣ.

Мнозина говорят, напр., че бакалниците и кръчмите служили да се разпространява пиенството и разврата. Никъде това може да е вярно, но аз доколкото зная, друго нещо е по-вярно. Въ малките паланки и въ селата, именно, кръчмата е съдилището, дѣто може да се размѣнят думи по обществени въпроси. Нѣма дѣ другаде да намѣрите хората. Въ турско време се казваха рѣчи по обществени въпроси въ църквата, но сега това не става — попуът не дава да говорят за друго, освѣн за вѣрата, а онова, което трѣбва да кажете на хората, било за избори, било за общински или училищни въпроси, нѣма дѣ да ги намѣрите, освѣн въ кръчмата, защото нѣма и читалище. Азъ поне това отъ практика го зная. Когато съмъ търсилъ хора да имъ говоря, винаги съмъ ги намиралъ по кръчмитѣ и кафенетата. Вѣрвамъ, че и вие знаете това, че именно тамъ се намиратъ. Сега, дали тоя законъ, който лани е приетъ, отговаря на нуждитѣ на населението? За че не отговаря ще се убѣдите отъ това, като отидете въ прошетарната комисиия и намѣрите повече отъ 100 прошения, които искатъ измѣнението на тоя законъ. Значи, този законъ не можете да го направите закоренѣлъ законъ, каквото и да направите. Ще накарате хората между празниците, въ дѣлнични дни, когато сж длъжни да работятъ, да напуснатъ работата си, да отиватъ да пазаруватъ въ града. Иначе, ако оставите слѣдъ отпускъ на църква хората да могатъ да пазаруватъ, да отварятъ дюкянитѣ, тогава тоя, който е отишълъ въ църква — защото въ малките колиби църкви нѣма — съ празнична прѣмѣна, той не го счита за работа да отиде и влѣзе въ дюкяна и тамъ да пазарува. Независимо отъ това, ще избавите населението и отъ друга една зла страна, именно, отъ тия партизански глоби. Азъ съмъ съ очитѣ си видѣлъ, на и на главата съмъ си го изпиталъ, че глобяватъ те още отворилъ нѣ отворилъ. Влѣзла момчето да помѣте писалището — актъ ми съставиха; азъ и въ дѣлникъ не се свѣртамъ тамъ, но той за празника ми състави актъ. Онзи кръчмаръ, който е отъ партията, щомъ съмне, отвори дюкяна или само вратата, ако кепенцитѣ не сж отворени, и влизатъ вхтрѣ и началникътъ, и съдията, и всички, а ако другъ отъ опозицията отвори, веднага му се състави актъ. Единиятъ си прави алъшъ-веришъ, а другиятъ, ако мръдне, веднага актъ. Дюкянитѣ въ малките градове сж и къщи за живѣяне и, понеже градоветѣ не сж планирани, една е главната улица и въ тая улица дюкянитѣ сж толкова чести, щото входно мѣсто нѣма, а се минава прѣзъ дюкяна и вратата му трѣбва да е отворена, защото само отъ тамъ влизатъ. Но веднага му съставятъ актъ, че дюкянътъ му е отворенъ. Ако, г-да народни прѣдставители, всички съзнавате, че този законъ за празниците е несносенъ за населението, трѣбва да се съгласите да приемемъ по принципъ това прѣдложение и да отиде въ комисията. Ако имаме време, ще го разгледаме и ще го внесемъ пакъ. Вие виждате, че такива малки прѣдложения се внасятъ тогава, когато важнитѣ въпроси не сж готови, и нѣма да изгубимъ нищо, ако го приемемъ. Тогава можемъ да приемемъ такова измѣнение, че прѣдоставяме право на общинските съвети да разрѣшаватъ въ кои празници и въ кои часове да бждатъ отворени дюкянитѣ. Тукъ не се говори да нѣма празници, за да отиваме противъ религията; не

се казва, че въ празнични дни трѣбва да се работи, но се казва, че въ празнични дни само дюкянитѣ да бждатъ отворени, а пъкъ азъ ви казвамъ, че нашето население алъшъ-вериша не счита за работа. Ето защо мисля, че прѣдложението на г. Попова е приемливо, може да се приеме по принципъ, да се изпрати въ комисията, и комисията ще го поправи.

Г. Ёирковъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣдложението на г. Дрѣновския народенъ прѣдставитель е доста важно загуи, защото то е прѣдложение отъ тѣй нарѣчено социално естество, естество, което изобищо много липсва на нашето законодателство. Наистина, че законътъ за празниците у насъ прѣдвижда едно голѣмо число празници и това е, разбира се, несмислено. За една страна като нашата, която нѣма интензивно производство, празниците сж много, като почнете отъ религиознитѣ и свѣршите съ народнитѣ, като вълчи и цѣлъ купъ други. Обаче, щомъ законодателството е посѣгнало въ тая материя да я уреди, трѣбва да се допусне, че се е явила нужда да се съкратятъ празниците. Дѣйствително, е направено нѣщо съ този законъ, който съкратява до извѣстна степенъ празниците; обаче, тукъ законодательтъ не трѣбва да се спира, а трѣбва да отиде по-нататъкъ. Обаче, не е тукъ още самата смѣтностъ. Прѣдложението на г. Дрѣновския народенъ прѣдставитель е забѣлѣжително още и съ туй, че то иска узаконението на нѣщо, което вече съществува въ живота — незачитането закона за празниците; затова той казва, че намѣсто да стои така нетурено въ закона, който съществува, по-хубаво е да се мине въ законодателството, а то е въпросътъ за отварянето на кръчмитѣ и цѣлъ редъ заведения въ извѣстни мѣста. Недостатъкътъ, обаче, на закона се заключава не въ това, защото, вѣрвамъ, е най-лесното нѣщо, което може да се извърши, и вѣрвамъ, както говори г. Министърътъ на Външнитѣ Работи, нѣма да бжде трудно за него въ втората сесия да внесе законъ, който да прѣдвижда съкращение на тѣзи празници, което е, разбира се, необходимо; обаче, въ закона едно липсва, а то е най-важното, което прѣдложительтъ не е направилъ; то е незачитането на закона. И единъ законъ отъ такова естество тамъ е важенъ, когато той прѣдвижда нужнитѣ ефикасни мѣрки, които да запазватъ тази почивка въ недѣлнитѣ или празнични дни. Особено въ дадения случай за мене е важно, защото не съмъ партизанинъ на другитѣ празници, а на недѣлната почивка. Това у насъ не става. Азъ доста съмъ ходилъ по градоветѣ и съмъ видѣлъ, че никъде не се запазва именно недѣлната почивка. Както въ малките и голѣми работилници, тѣй сжщо въ дюкянитѣ и кръчмитѣ, наврѣдъ, тази недѣлна почивка е занемарена и законътъ мълчи. Властитѣ, които сж натоварени съ бдѣнието върху този законъ, бездѣйствуватъ, а това е, върху което трѣбва да обърна вниманието и което е най-опасното. Ето защо азъ намирамъ мѣрката, която прѣдлага г. Дрѣновскиятъ народенъ прѣдставитель, за умѣтна, намирамъ я за умѣтна, обаче, въ тази смисълъ, че да се отнася до другия редъ празници; но що се отнася до работата въ недѣля, тя трѣбва да е както въ селата, тѣй сжщо и въ градоветѣ абсолютно забранена. Всички кръчми сжщо трѣбва да бждатъ затворени, защото въ кръчмитѣ има

прислуга, която сѣщо трѣбва да почине. Това се отнася и до цѣлъ редъ зинаяти и индустрии, за които недѣлната почивка трѣбва да бѣде фиксирана и работата абсолютно да бѣде забранена. Това е, което може да даде на работника възможност да си отпочине, а отъ друга страна, като се намалитъ цѣлъ редъ други празници безъ значение, ще се даде възможност да се не прѣчи на по-интензивната работа на населението.

Съгласенъ съмъ да отиде прѣдложението въ комисията и задържахъ си правото послѣ да говоря.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Радвамъ се, че съ г. Киркова въ това отношение съмъ съгласенъ, (Смѣхъ.) защото и азъ съмъ на мнѣние празниците да бѣдатъ по-малко; но когато сѣмъ празници, да бѣдатъ празници за всички. Ако дѣйствително седмиятъ день трѣбва да се посвещава на почивка, то трѣбва да се посвещава отъ всички. Най-много страдатъ слугитѣ. Настояватъ да се отварятъ дюкянитѣ всѣки день; но тамъ има слуги, които тоже иматъ нужда отъ почивка. Ако вие отваряте постоянно, тѣ не могатъ да почиватъ. Така щото, въпросътъ е доста сериозенъ и азъ мисля, че това прѣдложение може да отиде въ комисията.

И ние, ако рѣшаваме въпроса за празниците, трѣбва да го рѣшимъ много сериозно. Ние нѣмаме право единъ селянинъ, който намира за нужно, намѣсто да празнува, да оре или да копае, да го глобяваме. Едвали имаме ние това право. Да прѣчинитъ на единъ човѣкъ да работи, то е просто прѣстѣжление, то е да го карахъ да краде. Забѣлѣжилъ съмъ въ селата става така: селянитѣ узаконили нѣкои празници, че ги яли мишките или вълцитѣ, и, ако въ тѣзи празници отиде нѣкой на нивата, трошатъ му ралото. Администрацията трѣбва да даде да разбератъ на всички, че всѣки е свободенъ да работи, когато иска. Но трѣбва сериозно да помислимъ за наемнитѣ работници, ратаитѣ и слугитѣ, които по такъвъ или другъ начинъ, било въ селата или градоветѣ, сѣмъ подначални хора. Тѣхъ трѣбва да защитимъ и, когато се изработва единъ законъ, интереситѣ на това подначално население трѣбва да защитимъ. Азъ съмъ съгласенъ, че у насъ празници има прѣмного. Богатството на единъ народъ зависи отъ количеството на работнитѣ часове и отъ интензивността на труда, а пъкъ ние често толкозъ празници правимъ, че намаляваме количеството на работнитѣ дни и развиваме въ народа единъ сериозенъ порокъ — лѣнността. Когато, обаче, даваме празникъ, трѣбва да го даваме не само за господаритѣ, но и за слугитѣ. Така щото, щомъ се рѣши веднажъ, че въ седмицата единъ день ще се празнува, или ще бѣде день на почивка, както го прави англосаксонското племе, както е, мисля, днесъ и въ Германия — защото и тамъ сѣмъ взели мѣрки за зацѣпчаване на подначалнитѣ хора, — трѣбва единъ слуга или единъ работникъ и той да почива и да има врѣме да се разхожда.

Каза г. Таслаковъ, че дюкянитѣ се отварятъ всѣки день. Отварятъ се, но често, които слугуватъ, знаятъ какво си патятъ. Ония, които се събиратъ въ кръжмата сѣмъ весели, радватъ се, прѣмѣнени сѣмъ, но слугитѣ чувствуватъ какво имъ е. Съ изключение на Великъ-день и още нѣкои празници, тѣ не знаятъ що е почивка. Тѣй щото, заедно

съ г. Министърътъ и азъ съмъ съгласенъ да се внесе въпроса въ комисията, но не бихъ желалъ само да излѣзе отъ тамъ недоносче. Ако се разглежда законътъ за празниците, трѣбва да се разгледа сериозно, да помисли комисията при какви условия могатъ да се глобяватъ или да се не глобяватъ хората. Азъ, напр., бихъ считалъ за лоша мѣрка да се глобяватъ хората, че работили сами за себе си. Че единъ козинаринъ, напр., работилъ, немаъ ще отидете въ къщи да гледате дали работи или не и, ако работи, да го наказвате? Но законътъ би ималъ право да накаже единъ стопанинъ, който въ празникъ накара слугитѣ си да работятъ, толкова повече, че и въ дѣлникъ често го прѣкаляватъ нашитѣ хора съ работнитѣ часове по отношение на подначалнитѣ. Напр., шивачитѣ каратъ чирацитѣ и калфитѣ си да работятъ по 15—16, може би, и 18 часа, нѣщо, което навсѣкждѣ се забранява отъ законитѣ. Така щото, въпросътъ за празниците бихъ желалъ сега да го приемете по принципъ. Но да не мислите, че съ това прѣдложение ще се рѣши въпросътъ. Трѣбва да излѣзе нѣщо сериозно, за да бѣде приемливо и да ползува страната.

Мѣсаритѣ тукъ сѣмъ подали прошение, и тѣ да иматъ празникъ. И не можемъ да откажемъ, че това тѣхно искане е много сериозно. Тѣ като еснафъ сѣмъ дали заявление и считамъ, че и то заслужва да го разгледа Народното Прѣдставителство.

Ю. Теодоровъ: Прѣдложението, което е внесено отъ г. Попова, е твърдѣ умѣстно и моля да се разгледа по принципъ и приеме. Той е прочелъ още и прошениято на жителитѣ отъ гр. Елена, на еснафитѣ. Азъ като тѣхенъ прѣдставител съмъ опълномощенъ да се застъпя. Тѣ ми се оплакватъ, че сѣмъ съсипани отъ тия празници. Сѣщо е и покрай балканскитѣ градове: Дръново, Тръвна и пр.; а околното население е колибарско, селско, дѣлнични дни работи, въ празникъ слиза въ града да се черкува и да си купи нѣщо. Сега, по причина на тия празници, като се затворятъ дюкянитѣ, населението не слиза и еснафитѣ страдатъ. Въ турско врѣме нѣмахме никакъвъ законъ за празниците и, слава Богу, въ религиозно отношение не стояхме по-долу. Всѣко мѣсто си има обичай. Има разни обичаи и традиции. Заради туй този законъ си нѣма мѣстото. Ние трѣбва да прѣдоставимъ правото на общинскитѣ управления, съгласно частнитѣ нужди, въ съгласие съ черковнитѣ настоятелства, да регулиратъ тая работа, споредъ обичаитѣ на мѣстото.

Говорятъ нѣкои господа, че трѣбвало слугитѣ да си почиватъ. Тѣ сѣмъ тръговци, не сѣмъ работници. Тѣ прѣзъ цѣла недѣля клатятъ крака, че нѣматъ работа и единственото прѣшпитание имъ е недѣлниятъ день, когато слизатъ селянитѣ въ черква и да си купятъ нѣщо. И ако тогава запрѣтимъ да държатъ отворено, ще се съсипятъ. Заради туй, като помисляме за тръговцитѣ и земледѣлцитѣ, трѣбва да помислимъ и за бакалитѣ и за еснафитѣ. По насъ кръчмитѣ и кафенетата чакатъ да отварятъ по 11 часътъ. Нѣкои бакалници иматъ и кръчми и могатъ да продаватъ по нѣщо; тѣ и прѣзъ двора и отъ дупкитѣ на кюпенка продаватъ, когато другитѣ еснафи се съсипватъ, защото нѣматъ кръчми и не могатъ да отварятъ. Тая работа така не може да отива. Даже черковнитѣ приходи стра-

дaтъ, защото населението не слиза да отива въ черква, като не може да си вземе нужните продукти. И безъ тоя законъ за празниците напраждъ бѣхме по-религиозни. И черкви правѣхме, и еснафитѣ можеха да поминаватъ. Заради туй е направено това прѣдложение отъ г. Попова, което азъ прѣпорѣчвамъ да се прѣдаде на една комисия, да уреди този въпросъ.

Ц. Таслаковъ: Не ще съмнѣние, г-да прѣдставители, че единъ законъ, който да урегулира известни отношения на хората къмъ Държавата и обществото, трѣбва да гледа по възможностъ да защити повече интереситѣ на по-голѣмата частъ отъ населението. Ние тукъ именно накрѣпяваме интереситѣ на широката маса на населението. Не сж само дюканджитѣ, които страдатъ; страдатъ така сжщо и консоматоритѣ, а тѣ сж широката маса. Ето защо трѣбва да поправимъ тази грѣшка. Ако искаме да имаме трайни закони, трѣбва да търсимъ да ги туримъ на основание на известни обичаи, на основание на известни традиции и на известно стремление на една страна. Ако това нѣмате прѣдъ видъ, то нѣма да имате никога закони трайни — винаги ще бждатъ нарушавани. Независимо отъ това, съ туй се накрѣпява и религията. За доказателство азъ привеждамъ единъ примѣръ: като се създаде законътъ за празниците, при Троянския манастиръ има пазаръ всѣка седмица и какво правятъ? Управлението на манастира продължава да пазарува тамъ, властитѣ не можаха да турятъ рѣка, защото управлението е въ рѣцѣтѣ на силнитѣ на деня, и всичкото население се струпа тамъ да пазарува, а другитѣ дюканджии, които плащатъ патентъ, стоятъ съ затворени врата. Ако имаше въ този въпросъ религиозна страна, най-много манастирътъ трѣбваше да се грижи, а вие виждате, че той тамъ най-малко се грижи. Ето защо трѣбва да направимъ една поправка въ закона за празниците. Това прѣдложение да отиде въ комисията и тамъ да се разгледа и приеме.

Прѣсѣдателятъ: Турямъ на гласуване прѣдложението по принципъ и прѣпращането му въ комисията. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Минаваме на слѣдующия законопроектъ отъ дневния редъ. Г-нъ Ангеловъ ще прочете законопроекта, понеже нѣма тукъ никой отъ секретаритѣ.

А. Ангеловъ: (Чете.)

„Прѣдложение

отъ Старо-Загорския, Ловчанския и Прѣславския народни прѣдставители.

Къмъ чл. 151 отъ търговския законъ да се прибави слѣдующата забѣлжка:

Забѣлжка. Номиналната стойностъ на всѣка акция за земеделѣски сдружавания, всѣкакъвъ родъ, не може да бжде по-малка отъ 5 л., при какъвто и основенъ капиталъ да бжде то.

Къмъ чл. 163 отъ сжщия законъ да се прибави слѣдующата забѣлжка въ смисълъ: „ограниченията, които

се правятъ въ ал. ал. 1, 2 и 3 на настоящия членъ не се отнасятъ и къмъ земеделѣческитѣ сдружавания, на които членовеѣ отъ управителния имъ съвѣтъ могатъ да прѣдставляватъ гаранции и чрѣзъ недвижими имоти, която да е равна на една стотна частъ отъ основния капиталъ на сдружаването, но въ никой случай тя не може да бжде по-малка отъ 500 лева“.

Народни прѣдставители:

Старо-Загорски: Г. Шиваровъ.

Ловчански: Я. Забуновъ.

Прѣславски: Д-ръ К. Милановъ.

Поддържае горното прѣдложение: С. Димитровъ, С. Стояновъ, С. Соколовъ, М. Калевъ, Д-ръ П. Гудевъ, И. Стояновъ, П. Пешевъ, Ц. Таслаковъ, Я. Юмеровъ, И. Веселиновъ, И. Георгиевъ, П. Ивановъ, В. Гьокъвъ, С. Стойновъ, П. Басевъ, Г. Булевъ, И. Вачковъ, А. Виячевъ, И. Сунгуларски, А. Блажевъ, Р. Николовъ, С. Ивановъ, А. Станчевъ, Н. Петровъ, А. Маринкейховъ, И. Петровъ, Т. Орловъ, Г. Стойновъ, А. Ангеловъ, П. Кръстевъ, И. Арнаудовъ, Ц. Мечкарски и К. Янчевъ.“

Г. Шиваровъ: Азъ мисля, че нѣма какво да се говори; моля да се изпрати въ комисията.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Това искахъ да кажа. Толкозъ е нужна тази поправка, дѣто нѣма пужда отъ разискване. Мисля да се изпрати прѣдложението въ комисията, да го прѣгледа.

Прѣсѣдателятъ: Турямъ на гласуване прѣдложението за приемането му по принципъ и изпращането му въ комисията. Моля, които приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Г-нъ Забуновъ има думата.

Я. Забуновъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣди двѣ недѣли нѣщо, или прѣди 10 дена, бѣхъ внесълъ прѣдложение за привилегията на земеделѣческитѣ каси. Понеже другъ единъ подобенъ законопроектъ има, а именно, законопроектътъ за челяднитѣ имоти, който отиде въ комисията и тамъ умрѣ, (Гласове: Не е умрѣлъ.) понеже и той има такъвъ характеръ и понеже населението праща заявление сега отрунано съ 20.000 подписа, менѣ ми се струва, че това е много важенъ въпросъ и бихъ молилъ да се тури на пръвъ дневенъ редъ или да го разгледаме още днесъ.

Прѣсѣдателятъ: То е на дневенъ редъ; прѣди него има другъ прѣдметъ, но понеже г. Министърътъ не е тукъ, съгласно ли е Събранието сега да се разгледа? (Министъръ А. Людскановъ: Прѣди него има друго!) Има прѣдложение отъ г. Забунова, ако го приеме Събранието. (Гласове: Прието!)

Я. Забуновъ: Азъ правя прѣдложение да се прѣреди дневния редъ.

Прѣсѣдателятъ: Които сж съгласни сега да се разгледа прѣдложението на г. Забунова, моля, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

А. Ангеловъ: (Чете.)

„Законопроектъ

за привилегията на земеделъческитѣ каси.

Членъ единственъ. Земеделъческитѣ каси иматъ привилегия по събиране на своитѣ заеми отъ неизправнитѣ си длъжници върху имотитѣ имъ, която привилегия иде слѣдъ онака на държавното съкровище.

Ловчански народенъ прѣдставителъ: Я. Забуновъ.

Поддържае горното прѣдложение: И. Спасовъ, Г. Недѣлковъ, Ц. Бакаловъ, Я. Бръшляновъ, Г. Цонковъ, Н. Петковъ, И. Вачковъ, А. Урумовъ, М. Божковъ, А. Ангеловъ, А. Блажевъ, К. Гърковъ, П. Кръстевъ, Н. Кормановъ, Д. Десевъ, Р. Николовъ, И. Сунгуларски, М. Стояновъ, И. Петровъ, А. Бозовски, Н. Калинковъ, И. Московъ, Д. Пчелински, А. Станчевъ, Н. Петровъ, И. Георгиевъ, П. Баетъ, В. Гюковъ, Г. Булевъ, Д-ръ П. Табуриновъ, Д-ръ К. Икономовъ, С. Стойновъ, С. Ивановъ, Н. Русевъ, Д-ръ К. Милановъ и И. Арнаудовъ.

Ю. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Има едно твърдѣ важно прѣдложение отъ г. Забунова: да се даде привилегия на земеделъческитѣ каси. Азъ не зная какъ може да се даде привилегия на земеделъческитѣ каси, ако тѣ даватъ пари на хората. Може ли да бѣде такова нѣщо? Тѣ не сж дали орѣхи на хората, а сж дали пари. Земеделъческитѣ каси и днесъ иматъ привилегия. Тѣхната привилегия се състои въ това: тѣ се управляватъ споредъ единъ уставъ, даватъ заеми съ поръчителства, които сж удостоверени, и слѣдъ това никой не може да продава стоката и имота, или да се изсели изъ Княжеството, докато не се разплати съ земеделъческата каса. Така щото, ти си има привилегията. Никакъвъ актъ не може да се издаде прѣди да си разплатятъ хората сметкитѣ съ нея. Сега знаете, че има да се направи законъ противъ лихваритѣ и трѣбва да се направи такъвъ. Има лихвомъци, наистина, които дератъ хората просто. Тенденцията на това прѣдложение на г. Забунова трѣбва да бѣде тая. Но има законъ противъ лихваритѣ въ Балчикската и Варненската околии, и въ Силистренско. Този законъ се разпростира сега по цѣлото Княжество. А има законъ и противъ зеленицата. И ако тия закони се оказаха недостатъчни, г-да, то е, защото нѣма наказание. Има и два проекта, изработени отъ г. Гешова, но не сж направени законъ и не сж въ сила. Ние можемъ отъ тѣзи проекти да се ръководимъ и да видимъ да направимъ стѣснителни мѣрки противъ лихвомъцитѣ, които взиматъ по-голяма лихва отъ опрѣделената. Напр., можемъ да прѣвдимъ глоба, можемъ да прѣвдимъ наказания и това трѣбва да стане, разбира се. Слѣдъ това иде на реда си да направимъ законъ за челяднитѣ имоти, за който г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ каза, че за да се изучи въпросътъ по-хубаво, да остане да се внесе той въ идущата сесия. Тия работи трѣбва да се направятъ и, вѣроятно, ще се направятъ; сир. законъ за лихваритѣ и законъ за челяднитѣ имоти трѣбва да се направятъ, за да се не продаватъ на хората имотитѣ.

Когато станатъ тия закони и се нареди това, тогава иде на трети редъ и привилегията на земеделъческитѣ каси. Споредъ закона за челяднитѣ имоти, когато се приеме, не ще може да се продаватъ никакви имоти и никакви стоки, а ако не може отъ тѣхъ да се вземе, ще се вземе отъ поръчителитѣ. И тогава, слѣдъ като Държавата и Банката взематъ своитѣ вземания и като дадемъ привилегия на земеделъческата каса да вземе и тя най-напрѣдъ отъ останалата стока, за другитѣ хора нѣма да остане нищо; търговцитѣ и еснафитѣ, които, може би, не сж давали пари съ лихва, а сж давали стока, нѣма да получатъ нищо. Ако се приеме това прѣдложение, то ще бѣде послѣдниятъ ударъ върху търговцитѣ, а сжщо така и върху нашитѣ занаятчи и пр. еснафи.

Заради туй, като си иматъ земеделъческитѣ каси сега привилегия, като си иматъ устав и закони, по които се управляватъ, споредъ които не може да продаде никой нищо отъ тия, които дължатъ на земеделъческата каса, билъ той платецъ или поръчителъ, докато не си заплати дължимото на касата, не може и да се изсели изъ Княжеството, азъ мисля, че туй прѣдложение трѣбва да остане безъ послѣдствие.

Г. Шиваровъ: Г-да народни прѣдставители! Още когато се поднесе това прѣдложение отъ почтения инициаторъ на Прѣдсѣдателството, още въ сжщата минута въ една голѣма частъ отъ Народното Прѣдставителство се възбуди негодувание. Когато въ други страни гледатъ на кредитнитѣ учреждения като на зѣница на окоето си, у насъ става тъкмо противното. Не е тая нѣсенъ отсега, която се нѣе противъ кредитнитѣ учреждения въ полза на лихваритѣ, а тя се нѣе отдавна. Азъ не зная защо да се игнорира едно свещено кредитно учреждение, единъ свещенъ кредитенъ институтъ, за въ полза на лихваритѣ! (Ю. Теодоровъ: Кой говори за лихваритѣ? Азъ говорихъ, именно, противъ лихваритѣ!) Вие казвате, че законътъ за челяднитѣ имоти не трѣбва да се прокара сега и съ това Вие искате да се протежиратъ само лихваритѣ.

Г-да народни прѣдставители! Ако единъ убийца убие единъ човѣкъ, законътъ го осжжда на смъртъ, или най-малко на вѣчни окови, а ако единъ лихваринъ убие едно цѣло сѣмейство, то вие искате да го вземете подъ вашата защита. (Ю. Теодоровъ: Кой говори за лихваритѣ?) Земеделъскитѣ каси не може да ги турите подъ знамената на лихваритѣ, защото ако единъ лихваръ дава не съ 18%, а съ 50 и 100%, земеделъскитѣ каси иматъ единъ опрѣдѣленъ прѣдѣлъ додѣ могатъ да взематъ лихва. Затова прѣдложението на почтения Ловчански народенъ прѣдставителъ е на мѣстото си. Въ него може да станатъ нѣкои измѣнения — то не е като свещеното писание за да се приеме буквално, но ми се струва, че трѣбва да се обърне внимание на тия хиляди подписи, които идатъ отъ всичкитѣ краища на България. Ще направимъ, г-да народни прѣдставители, споредъ мене, прѣстѣпление, ако го отхвърлимъ, защото, ми се чини, че и отъ министерската скамейка ще излѣзатъ да говорятъ противъ това прѣдложение. Но азъ въ всѣки случай ви моля да се съгласите да се внесе то въ комисията и да се разгледа. Ако оставите така, щото да иматъ равни права и лихваритѣ, бѣдѣте увѣрени, че въ едно

късо време земеделческите каси — и безъ туй кредитътъ на нашитѣ земеделчески каси е подбитъ, защото сѣ поставени въ рѣцѣтъ на неподходящи хора, — земеделческите каси, казвамъ, ще иматъ въ каситѣ си само хартии, а не и пари, и въ късо време нѣма да имате това кредитно учреждение.

Я. Забуновъ: Г-да народни прѣдставители! Въ България е разпространено три вида лихварство: първо е тази категория, която може да се каже сравнително, че е честната, която раздава пари по 12, 15 и 20%. Тя е разпространена въ Юго-Западна България и може да се каже, че отъ това ние почти нѣмаме особена вреда. Втора категория сѣ ония лихвари, които даватъ по 5, 6 и 7% на мѣсецъ и правятъ тѣй записитѣ си, щото ги смѣняватъ на по 3 и 6 мѣсеца. Третата категория, която е най-опасната, е именно категорията на тѣй нарѣченитѣ зеленичари. Тѣ сѣ хората, които даватъ пари, благодарение на това, че земеделцитѣ, убити отъ всѣкъдѣ че не могатъ да намѣрятъ кредитъ въ послѣднитѣ четири неплодородни години, като иматъ нужда отъ пари, прибѣгватъ къмъ тѣхъ. И тия лихвари добръ схванали своята задача, промѣняватъ своитѣ записи отъ жито въ кукурузъ, или отъ кукурузъ въ жито, отъ жито въ пари и т. н. И вие ще видите, че извѣстенъ селянинъ, който единъ пѣтъ е загизилъ съ 50—60 л., подиръ 2—3 или 5 години неговиятъ имотъ е продаденъ. А такива продадени имоти има съ десетки хиляди. Азъ четохъ единъ голѣмъ рапортъ на една анкета по земеделческите каси, въ който е изложено лихварството въ всичкитѣ околии въ цѣла България. Тамъ ще видите чудесии за тия обирачи, щото просто на човѣка космитѣ му настрѣхвватъ. Менѣ ми се струва, че тия хора, ограбени по тоя начинъ, заслужаватъ малко съжаление.

Мисълта, която ме движеше тукъ, при внасянето на тоя проектъ за привилегия на земеделческите каси, бѣше тая: да завардимъ извѣстна частъ отъ земитѣ на този земеделецъ, който е потъналъ, като едновременно гледаме да завардимъ и капиталитѣ на каситѣ, които въ случая се оказватъ толкова благодѣтелни за туй население. Независимо отъ това, казвамъ, че на нашитѣ земеделци е нуженъ леснодостъпенъ кредитъ и, послѣ, на нашитѣ селяни е потребенъ не краткосроченъ кредитъ, а дългосроченъ. Ние други учреждения такива нѣмаме и, които имаме, тѣ сѣ раздали вече капиталитѣ си. Даже завчера г. Министерътъ на Търговията и Земеделството казваше, че въ послѣдно време каситѣ сѣ раздали 2—3 милиона лева, които тѣ рискуватъ да загубятъ. Значи, и тукъ едни капиталы ще отидатъ напразно. Като се даде привилегия на каситѣ, ние ще имаме слѣдующето: първо, че ще се задържи отъ алчността на лихваритѣ извѣстна частъ отъ земеделцитѣ; второ, ще се гарантиратъ каситѣ; трето, кредитътъ на каситѣ ще се повдигне, и четвърто, че каситѣ ще могатъ да посягнатъ до устройството на селско-общински каси, които да служатъ като прѣкъ съобщение между населението и земеделческите каси. И послѣ, независимо отъ това, ние ще можемъ да замислимъ и за дългосрочнитѣ вземания — ипотекарнитѣ. Наистина, азъ чухъ, че нѣкой отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сѣ противъ ипотекарнитѣ взе-

мания на земеделцитѣ, но азъ съмъ на обратно мнѣние. Въ земеделството, г-да, краткосрочнитѣ заеми не могатъ да играятъ тази роль, както въ търговията; земеделството не е такъвъ занаятъ, щото, щомъ вложи паритѣ, да почна да печеля, а трѣбва да се чака да се прѣобърне имотътъ и тогава да се чака полза отъ имота. Даже има хора економисти, които защищаватъ това. Наистина, въ Германия този ипотекаренъ заемъ на земеделцитѣ е далъ лоши резултати, но тамъ сѣ се давали заеми само на тѣй нарѣченитѣ юнкери, които не сѣ ги вземали да ги оползотворятъ, а да ги употребяватъ въ друго: за да ги ядатъ и пиятъ. Разбира се, че тамъ това е дало лоши резултати, но затуй пъкъ въ други мѣста ипотекарниятъ заемъ на земеделцитѣ е далъ много добръ резултатъ. Примѣръ за туй гледаме въ Франция, дѣто земеделцитѣ иматъ ипотекарни заеми за цѣли 7.000.000.000 л. и, знаемъ всички, че тѣ не сѣ бѣдни, а сѣ богати. Въ Белгия земеделцитѣ иматъ ипотекарни заеми за 760.000.000 л., въ Холандия — за 860.000.000 л. и т. н. Така щото, въ приемането на този проектъ за привилегия на каситѣ, ние ще можемъ да постигнемъ както леснодостъпенъ, така сѣщо и дългосроченъ кредитъ. Ще има частни лихвари да пострадатъ — това го признавамъ, — но менѣ ми се струва, че общитѣ интереси трѣбва да бждатъ винаги по-високо отъ частнитѣ. Даже най-подиръ да приемемъ и единъ срѣденъ пѣтъ: да обезвѣдимъ по нѣкой начинъ тѣзи частни лица и да не допуснемъ да пострадатъ. Тѣй щото, азъ моля да приемете по принципъ това прѣдложение и да се прати въ комисията. (Гласове: Прието!)

(Прѣсѣдателското мѣсто заема подпрѣсѣдателтъ г. В. Кънчовъ.)

Ц. Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Тѣкмо противни резултати ще се получатъ отъ това, което г. Забуновъ възнамѣрва да сполучи съ настоящето прѣдложение. Има два вида кредити: единъ имущественъ кредитъ и другъ личенъ кредитъ. Азъ не зная кога ще намѣрятъ хората по-достъпенъ кредитъ: тогава, когато трѣбва да тропатъ всички само на едно мѣсто, или когато иматъ възможность да обикалятъ повече мѣста. Азъ зная, че земеделческите каси не могатъ да направятъ това: да удовлетворяватъ всичкото население, което се нуждае отъ заеми, отъ една страна, а, отъ друга страна, за да се добие тамъ кредитъ, това е свързано съ много формалности. Независимо отъ това, за малки суми не може да се отива винаги при каситѣ. Напр., вие, за да можете да имате смѣтка, трѣбва да вземете отъ касата най-малко 200 л., а за 40—50 л. нѣма да имате смѣтка, защото нѣмате пари да изпълните формалноститѣ, които се изискватъ отъ закона. А такива заеми за малки суми, за кратко време, на личенъ кредитъ, тѣй да се каже, се намира у бакалина, у търговеца, у частни хора. (Т. Влашковъ: Вие сте адвокатъ!) Ето защо, ако вие допуснете това прѣдложение на г. Забунова да се привилегирова каситѣ, да могатъ тѣ по-напрѣдъ да се удовлетворятъ, на тогава другитѣ заемодавци, тогава ще направите така, че на други мѣста селянитѣ нѣма да намѣрятъ и 10 л. (Я. Забуновъ: Де холанъ; баре ти не си лихваринъ!) Ако и да не съмъ лихваринъ, но не удобрявамъ това. Азъ намирамъ, г-да народни прѣдставители, че, ако се

приеме една привилегия на земеделческите каси, сигурно ние ще убиемъ личния кредитъ на земеделците и ще ги поставимъ въ по-големо затруднение, отколкото сж сега. Заради това азъ възставамъ противъ това предложение, противъ което би могло да се каже много, но и това е достатъчно, и азъ ще гласувамъ противъ него.

А. Франгя: Г-да народни представители! Когато се правятъ закони, мисля, че трѣбва да бждемъ много острожни и много справедливи. Привилегиите сж уредени отъ нашите закони. Въ търговския законъ е указано кой отъ кредиторите може да има привилегия. Тѣ сж работниците, наемателътъ и онзи, който има ипотека. Тѣ сж трима, които иматъ привилегия надъ всички други кредитори. Ако се даде привилегия днесъ на земеделческата каса, да си прибира тя парите по-напредъ отъ всички други кредитори, ние ще подкопаемъ най-големия принципъ, който е, че ние сме всички равни предъ закона. Представте си, напр., че има хиляди хора, които иматъ изпълнителни листове въ ржцѣте си. Съ този законъ ние ще унищожимъ придобитото право, което иматъ спечелено по съдъ, т. е. изпълнителните листове, за да отидатъ да си събиратъ парите заедно съ всички други земеделчески каси или съ всички други кредитори. (А. Ангеловъ: Тѣ сж ги събрали!) Не сж ги събрали още! Представте си друго нѣщо, че утрѣ ще дойде отъ Европа нѣкоя банка и на сжщото основание, че раздава пари 5—6% лихва, ще каже: дайте и на мене тия сжщи привилегии. Азъ мисля, че въ такъвъ случай всички земеделци ще избѣгатъ отъ земеделческите каси и ще отидатъ при тази банка. Та, повтарямъ да кажа, че не само ще нащърбимъ страшно интересите на ония кредитори, които иматъ пари у земеделците, не само ще подкопаемъ най-големия принципъ, че всички сме равни предъ закона, не само ще омаловажимъ и унищожимъ косвено всички изпълнителни листове, които сж издадени по закона досега, но още ще подкопаемъ и търговския законъ, който опрѣделя привилегированите креици, и ще ударимъ най-големия, може би, ударъ на самите онѣзи, които днесъ искаме да спасимъ, именно на земеделците; защото, както казвахе и г. Таслаковъ, тѣ нѣма да намѣратъ подиръ това и най-малкия кредитъ. Всѣки, който дава въ заемъ пари, би ималъ право да каже въ такъвъ случай: азъ да му дамъ 50—100 л., но нѣма да мога да ги взема послѣ; нѣма да му дамъ, прочее, защото той дължи на земеделческата каса и тя има прѣдимство, та азъ не ще мога да си взема послѣ парите. Дѣто ще рѣче, най-големъ ударъ ще бжде това за тѣзи, които ние искаме да спасимъ ужъ съ този законъ.

На това основание азъ моля да се не приема по принципъ този законъ, защото ще повредимъ на ония, за които именно той се внася.

С. Димитровъ: Г-да представители! Азъ нѣмамъ нищо противъ даванетоъ привилегия на земеделческите каси, но този въпросъ е много сериозенъ и изисква сериозно изучаване. Мене ме е страхъ даже съ едно таково предложение да вземемъ изведнажъ да привилегираме касите и да затворимъ вратите на всички кредитори, които днеска подкрѣпять земеделците, защото всички

казваме „лихвари“, „търговци“, но забравяме, че и тѣ сж български граждани. Ние ще отворимъ вратите на касите, а ще затворимъ вратите на търговците за земеделците. Но дали ще е достатъченъ капиталътъ на касите да удовлетвори нуждите на земеделците? (Я. Забунувъ: Тѣ ще иматъ повече кредитъ!) Моля, когато говоря, не ме прѣкъсвайте. Позволи ми да ти кажа, че ти гледашъ малко панагалски и можешъ по-панагалски да говоришъ. — Ето защо, г-да народни представители, прѣди да се приеме това предложение, ако се приеме по принципъ, комисията да разиска този въпросъ най-сериозно, защото трѣбва да се ликвидиратъ и смѣтките на търговците, както и на лихварите. И тѣ сж български граждани и тѣ сж български данъкоплатци; какъ можемъ изведнѣжъ да теглимъ едно перо на тѣхното вземане-даване и да имъ вземемъ хлѣба? Може да сж лоши, може да сж грабители, може да сж алчни лихвари, но досега тѣ сж давали пари, тѣ сж подкрѣпляли тѣзи хора и трѣбва да си взематъ парите; малко-много, наполовина, но тѣ трѣбва да си взематъ парите. Ето защо, г-да народни представители, не може да се вземе едно предложение отъ два реда и да се затварятъ вратите на кредиторите за земеделците. Предложението има много добра цѣль — не отказвамъ това, — но не дѣйте мисли, че, така прието, нѣма да направимъ една втора грѣшка. Затова азъ моля да се приеме това предложение по принципъ и да се прати въ комисията, а тя да се заеме сериозно да го проучи и тогава да внесе нѣщо ново.

Г. Вулевъ: Г-да народни представители! Азъ не мога да се съглася съ г. г. Таслакова и Франгия. Тѣ казваха, че когато имали привилегия касите, тогава бѣдните земеделци не могли да иматъ кредитъ, защото тѣзи, които даватъ пари, лихварите, щѣли да имъ подбиятъ кредита. Това не е вѣрно, г-да представители, защото ние знаемъ западналите земеделци. Този селянинъ, който имъ възможность, той нѣма нужда нито отъ каса, нито отъ лихвари, а иматъ нужда само западналите земеделци. Западналите земеделци нито иматъ кредитъ, нито имъ се отпускатъ пари отъ касата, а се отпускатъ на тия, които сж близки тѣхни, или по прѣпорѣка отъ нѣкого. Западналите земеделци винаги сж били принудени да отиватъ при лихварите, които сж имъ вземали по 50% лихва. Казва се, че ако неговите ниви били отнети. Напротивъ, на тия, които нѣматъ ниви, на тѣхъ повече сж давали частните лихвари, защото, ако единъ земеделецъ нѣма ниви, на прихода му налагатъ запоръ, налагатъ му запоръ на произведенията въ време на харманъ. Заради това на тия, които се плашатъ, че щѣли да изгубятъ търговците, ще имъ кажа, че нѣма да изгубятъ. Ако иматъ прѣимущества касите и ако има такъвъ кредитъ да спомогне на земеделците, вѣроятно, ако не днесъ, то по-нататкъ ще може да ги отърве отъ лихварите, за да могатъ да се избавятъ. Иначе, ако ги оставимъ на лихварите да имъ взематъ, както сега имъ взематъ по 20, 30 и 50%, никога нѣма да дойдатъ до резултата, който се мисли, че ще се достигне съ въвеждане закона за челядните ямоти и пр. Затова съмъ на мнѣние — ако има възможность да се направи таково предложение, — щото да могатъ всичките тия, които иматъ да взематъ отъ земе-

дѣлцитѣ — търговци, лихвари и пр., — да се въведатъ подъ ревизия, да се изслѣдватъ отъ кога сж дали на земледѣлца тия пари, колко сж дали и колко иматъ да взематъ; защото вѣрвамъ, че всѣки, който е далъ 200 л., ще да вземе 1.000 л. и не е злѣ да се направи такава ревизия.

А. Филиповъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ се радвамъ на щастливата идея, която е накарала г. Забунова да внесе този законопроектъ, защото е допълнение на закона за челяднитѣ имоти, който се внесе — еднаква цѣль се прѣслѣдва съ него. Вие помните, когато ставаха генералнитѣ дебати по законопроекта за челяднитѣ имоти така и сега, съ това прѣдложение ние искаме да съсрѣдоточимъ всичкитѣ кредити на земледѣлцитѣ въ земледѣлческитѣ каси. Врѣме е вече да направимъ това нѣщо. Тамъ е спасението: да ги отървемъ отъ лихонимцитѣ, не отъ лихваритѣ — противъ лихваритѣ нѣмамъ нищо, — но ще ги отървемъ съ този законопроектъ отъ лихонимцитѣ, както и съ закона за челяднитѣ имоти. Г-нъ Страти Димитровъ казва, че не били достатъчни капиталитѣ на земледѣлческитѣ каси за селянитѣ. Доколкото азъ зная, доколкото съмъ прочелъ въ отчетитѣ на земледѣлческитѣ каси, послѣднитѣ разполагатъ съ единъ капиталъ отъ около 60—80 милиона лева. Имаме 3 милиона земледѣлческо население, селско население, значи, падатъ се по 20 л. на глава, или на къща по 100 л. Сто лева кредитъ е достатъченъ за една селска къща, отъ повече не се нуждае. Но ако дадемъ такава привилегия на земледѣлческитѣ каси, то и да имъ потребватъ повече пари, тѣ ще намѣрятъ повече срѣдства, щомъ сж обезпечени. Защо се страхуваме отъ тази мѣрка? Отдѣ намираме, че тя ще направи цѣль прѣвратъ? Това не е нѣщо ново. Тая привилегия сжествува, но не е пълна. Сжествува по отношение частната продажба на недвижимитѣ имоти. Вие знаете, че когато безъ принуждение се извършва продажбата, трѣбва най-напрѣдъ да се вземе удостовѣреніе отъ земледѣлческата каса и тогава да отиде да продаде единъ земледѣлецъ имота си. Тѣй щото, това ограничение сжествува въ полза на земледѣлческитѣ каси. Ние сега искаме да ѝ дадемъ обща привилегия, та по този начинъ да видимъ всичкия кредитъ на земледѣлца въ земледѣлческата каса; отъ друга страна, ще ги видимъ стопани на имотитѣ си, отъ трета страна... (Не се чува.) Отъ четвърта страна. Правителството ще може да се ползува отъ кредита, прѣдвиденъ за земледѣлческитѣ каси. Напомнямъ си печалнитѣ събития въ 1899 г. въ източния край на България, дѣто въ по-голтѣмата частъ отъ този край бѣше суша и Правителството се намѣри въ невъзможность да помогне на земледѣлцитѣ въ този край въ врѣме на тая суша и прибѣгна пакъ къмъ земледѣлческитѣ каси. Когато иматъ тая привилегия, земледѣлческитѣ каси ще намѣрятъ повече кредитъ и ще улеснятъ населението. Заради това азъ, като ще гласувамъ за приемането на това прѣдложение на г. Забунова, напълно съмъ убѣденъ, че правимъ съ това едно добро нѣщо.

Г. Недѣлковъ: Страхътъ, който изказватъ нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, че ще изгубятъ лихваритѣ и търговцитѣ, азъ не го съглеждамъ. Напротивъ,

азъ виждамъ най-голтѣма гаранция, ако се даде на земледѣлческитѣ каси да прибиратъ своитѣ вземания слѣдъ тия на Държавата. Прѣди всичко, съ туй се гони цѣльта да се спре продажбата на имотитѣ на земледѣлцитѣ, които отиватъ съвсѣмъ напусто, безъ пари, или, както казватъ шолитѣ „пощо-защо“. Централното управление на каситѣ е съгласно, ако му се даде тази привилегия, да вземе конверсията на всичкитѣ дългове на земледѣлческото население. Така щото, въ този случай г. г. лихваритѣ или всички търговци, които иматъ да взематъ отъ земледѣлческото население, нѣма ни най-малко да пострадатъ. Работата е, че земледѣлческото население дължи на земледѣлческитѣ каси 60.000.000 л. и, ако плаща лихва тамъ, плаща около 4—5 милиона, когато за други 30.000.000 л., които дължи на частни търговци или лихвари, плаща 5—10 пѣти повече лихва. Отъ тукъ се казва съмнѣния, че имало даже и повече отъ 10%. Въ единъ рапортъ до Министерството на Търговията и Земледѣлието земледѣлческитѣ надзиратели констатираха, че има 60—120% дѣто се даватъ пари съ лихва. Ако се даде тази привилегия на земледѣлческитѣ каси и земледѣлческитѣ каси конвертиратъ тия дългове, на земледѣлческото население ще отлекне отъ лихвитѣ, които то плаща. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Ще приематъ ли земледѣлческитѣ каси да плащатъ 120%?) Има единъ законъ за прѣглеждане на тия дългове и слѣдъ прѣглеждането имъ ще се укаже каква частъ отъ тѣхъ може да се изплаща. (А. Франгя: Ами изпълнителнитѣ листове?) Така щото, ако имъ се задържи земята, ако не оставимъ да имъ се продадатъ земитѣ, тѣ ще спечелятъ, ще иматъ храни и ще могатъ да се изплатятъ на каситѣ. Въ България земледѣлческо производство има за 400.000.000 л. Ако уредимъ дълговетѣ на земледѣлцитѣ съ 7—8% лихви въ земледѣлческитѣ каси, една малка частъ секвестрирана отъ това производство, ще може да конвертиратъ заемитѣ си въ разстояние на нѣколко години. Азъ мисля, че нѣма да има зло съ приемането на това прѣдложение, а, напротивъ, ще се направи едно добро, ще може да се спратъ именно тия продажби, които се вършатъ сега за левъ, за два единъ декаръ недвижимъ имотъ. А сжщеврѣменно, когато се задържатъ тия земи на земледѣлца, ще се здържи и производителността на земледѣлца, така щото, ще може да вземе и лихваритѣ, ще може да вземе и Държавата, ще могатъ да взематъ и земледѣлческитѣ каси. Тѣй щото, азъ моля да се приеме това прѣдложение по принципъ, да се изпрати въ комисията и послѣ да се върне по-скоро, за да се облѣче и стане законъ.

Х. Конкилевъ: Настрѣхватъ космитѣ на съвѣстния човѣкъ, казва г. Забуновъ въ своята рѣчь, казваше къмъ васъ, г-да народни прѣдставители, да ви убѣди, че това прѣдложение трѣбва да се приеме и че на земледѣлческитѣ каси трѣбва да имъ се даде привилегия. Дѣйствително, казвамъ, настрѣхватъ космитѣ на съвѣстния човѣкъ при такова едно прѣдложение, което се внася въ Камарата и за което днесъ разискваме; защото, прѣди всичко, трѣбва да знае г. Забуновъ, че земледѣлческитѣ каси не сж нищо друго, освѣнъ търговска къща, която дава паритѣ си на разни търговци и земледѣлци. Какъ

така излиза г. Забуновъ и иска да ѝ се даде привилегия прѣд другитѣ кредитори, които, може би, единѣ известни длъжници да има? Въ рѣчта си той каза даже, че трѣбва да се прѣдпочитатъ общитѣ интереси прѣдъ частнитѣ. Значи, да зедемъ на хората кеситѣ и ризитѣ и да ги дадемъ само на земледѣлческата каса затуй, че тя била прѣдставителка изключително на земледѣлцитѣ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не е така!) Това значи, г-да прѣдставители, да се прѣдпочитатъ общитѣ интереси прѣдъ частнитѣ. Какъ така? Затуй, г-да прѣдставители, това прѣдложение, споредъ мене, е едно отъ най-опаснитѣ, защото вие по-рано внесохте едно прѣдложение, съ което да узаконите на земледѣлцитѣ челяднитѣ имоти, а сега пъкъ внасяте едно прѣдложение, щото кредиторитѣ да не могатъ да взематъ отъ длъжниците своето, освѣнъ ако артиса отъ това, което има да взема касата. Тия нѣща, разбира се, не може да не повлѣкатъ лоши послѣдствия, ако ги приемѣмъ така, защото ние не сме събрали тукъ за да пазимъ само земледѣлцитѣ и да правимъ добро само на земледѣлцитѣ въ ущърбъ на търговцитѣ и еснафитѣ. Ние трѣбва да гледаме на всѣкого еднакво, защото тукъ въ Камарата никаква разлика, никакви касти не може да има. Както е длъженъ земледѣлецътъ да плати, така е длъженъ и занаятчията, така е длъженъ и търговецътъ. Ако ние по този начинъ искаме да създадемъ законъ съ особени привилегии, това значи, че искаме едни други да се съиспваме и всички да паднемъ въ ямата. Тамъ, дѣто нѣма частно добро, не може да има и общо. Слѣдователно, азъ ви моля да не гласувате по принципъ за туй прѣдложение и да го не приемаме, а да го отхвърлимъ, защото е много опасно.

Д. Петковъ: Г-да прѣдставители! За голѣмо съжаление, и азъ не мога да се съглася нито съ г. Забунова, нито съ г. Филипова и ще гласувамъ противъ това прѣдложение, макаръ че могатъ да ми кажатъ нѣкои, че и азъ съмъ лихваръ; азъ вѣрвамъ, че тѣзи, които говорятъ противъ лихваритѣ, тѣ сж най-голѣмитѣ лихвари. Такива приказки не трѣбва да се подхѣтатъ, когато говоримъ за въпроси твърдѣ сериозни. Много право забѣлѣжи г. Франга, че ако почнете да давате привилегии на земледѣлческитѣ каси, утрѣ ако се яви една банка или дружество, което иска да внесе капитали въ България — а вие знаете, че у насъ нѣма капитали, — и тѣ ще искатъ привилегии. Нѣма съмнѣние, че, щомъ турите туй начало за каситѣ, и тѣ ще искатъ. Но азъ не мога да разбера едно нѣщо. Откъдѣ нахѣдѣ смѣсватъ въпроса и мислите, че, като приемете това прѣдложение, непременно ще се прѣкрятъ злоупотребленията на лихонимцитѣ? Азъ това не мога да разбера. Тия лихвари или лихонимци, които раздаватъ пари на земледѣлцитѣ, тѣ си правятъ много добръ смѣтката, и знаятъ какво правятъ. И бѣждѣте увѣрени, че тия, които иматъ закачка съ тѣхъ, не могатъ да се откачатъ, и съ това надали ще се помогне, освѣнъ че ще създадемъ една излишна привилегия! Ако трѣгнемъ да правимъ такива привилегии, тогава дайте да оградимъ и нашитѣ дългозе прѣдъ Българската Народна Банка, за да не ни продава имотитѣ. Какъ така? Това е невъзможно. Азъ го считамъ за една опасна мѣрка и бихъ желалъ да се откажете отъ тая сева. Да ви кажа какво може да излѣзе. Прѣдставите

си, че се приеме и прати въ комисията. Ами че ония лихвари, които има да взиматъ, нѣма ли да стѣгнатъ за гушата ония хора, да имъ продадатъ още сега имотитѣ, и, вмѣсто да изпихете вѣжди, вие ще извадите очи? Азъ мисля, че ще бѣде най-умното да се отхвърли това прѣдложение, ако Забуновъ не го оттегли.

Я. Забуновъ: Най-голѣмото опасение, което намиратъ противниците на привилегията на земледѣлческитѣ каси е, че земледѣлцитѣ ще се лишатъ отъ кредитъ. Азъ съмъ убѣденъ въ противното. Азъ съмъ убѣденъ, г-да прѣдставители, че земледѣлцитѣ ще се лишатъ отъ кредитъ, но отъ онзи кредитъ, който имъ е твърдѣ солень; отъ онзи кредитъ, който имъ е даденъ съ 30, 50 и 60% лихва. Такъвъ кредитъ и ние не ще желаемъ да го има. Каситѣ, щомъ сж гарантирани, тѣ съ голѣма охота ще даватъ своитѣ капитали, нѣма да придирватъ толкова. Вънъ отъ това, съ тая привилегия азъ съмъ убѣденъ, че на нашитѣ каси ще порасне кредита вънъ; ако могатъ да обезвѣдятъ тия частни лихвари, може да направятъ още единъ заемъ. Моята цѣль бѣше, повтарямъ, тая: по възможности да отървемъ голѣма частъ отъ непродадената земя отъ ония алчни лихвари и че земледѣлецътъ собственикъ е по-полезень, отколкото земледѣлецътъ несобственикъ. Когато земледѣлецътъ знае, че нивата ще му се продаде, ще видите, че и неговото стопанство не е стопанство. Ето защо тая пѣсенъ е пѣта и другъ пѣть — азъ съмъ за пръвъ пѣть въ Народното Събрание и зная, че винаги тия, които сж имали взимане-даване, или се занимаватъ малко съ лихварство, сж били противъ. Азъ прѣдполагамъ, че, може би, вие ще отхвърлите това прѣдложение, но ви казвамъ, че наесень пакъ ще го внесемъ, докато най-послѣ се приеме. Азъ сѣ вѣрвамъ, че ще се намѣрятъ народни прѣдставители, които да сж проникнати отъ истинскитѣ интереси на населението, което храни всички ни, ако не съвсѣмъ, то поне отъ части да му се помогне.

Г. Вулевъ: Г-да прѣдставители! Азъ не мога да се съглася съ г. Конкилева. Той тукъ се обърна просто къмъ насъ и каза, че тукъ нѣма защитници на интереситѣ на съсловия. И азъ мисля, че ние нѣмаме съсловия тукъ, както и онзи денъ г. Министъръ-Президентътъ заяви, че нѣма да се дѣлимъ на съсловия. Но той тукъ каза, че щѣли сме да дадемъ привилегии или щѣли сме да защищаваме съсловието на земледѣлцитѣ, а да унищожимъ търговцитѣ. Ако е така, азъ мога да наведа единъ фактъ, че досега тукъ сж били сѣ търговци; зная, че въ една Камара се прокара единъ законъ, който съсипа земледѣлческото сдружаване и тѣхнитѣ акционерни спестовни дружества. Заради това ги съсипа, защото ги разтури тамъ, дѣто земледѣлцитѣ съставиха дружества и можеха да си помагатъ; той тури рѣжа на тѣхъ и не можеха да вирѣятъ.

Г. Шиваровъ: Азъ не зная защо има такива опасения противъ приемането на такова прѣдложение. Съ това прѣдложение не се иска да се възбуди въ Камарата въпросъ да се протежира само една класа. Всѣки знае, че всѣки прѣдставителъ е прѣдставителъ на Българския народъ, а съ туй прѣдложение просто и чисто се иска да се помогне на този, за който отъ 23 години, откакто сме заживѣли политически, позволѣте, г-да прѣдставители,

да го кажа, много малко се е работило. Всеки от вас в деня на избора ходи от село на село, от колиба на колиба и агитира, че това ще направи, онова ще направи, ще повдигне на земледелците кредита, а когато дойде тук, забравя тези обещания, които е давал. Мен ми се чини, че ние трябва да държим сметка както за казаните думи пред избирателите, така и за дълга, които вършим в Народното Събрание. Със това повтарям да кажа, както и от дъв казах, всеки ден постъпват съ по хиляди подписи скръпени заявления, съ които апелират към вашите патриотически чувства да дадете привилегия, да обезпечите капитала на земледелческите каси, а вие казвате, че щел да се опростат капиталът на лихварите.

Г-да представители! Ако искате този ропот от населението веднаж завинаги да престане, създайте закон против лихварството! Въ 1895 г. имаше закон, който внесе г. Гешовъ, тогавашен Министър на Финансите и управляющъ Министерството на Търговията и Земледелието, внесе един закон както за челядните имоти, тъй и за лихварите, но тогавашното болшинство, състоящо от предприемачи и лихвари, го отхвърли на основание сжщите тия аргументи и съображения, съ които вие възставате против днешното предложение. Вие можете съ вашия вот пак да го отхвърлите, но не забравяйте, г-да представители, че близко е деня, когато този ваш вот ще усили още повече апетита на населението да докара вието васъ други, които ще прокаратъ туй, което искате да отхвърлите.

Ю. Теодоровъ: Г-да народни представители! Вземамъ думата втори път, за да поясня работата, защото я изкривяватъ. Подъ прѣдлогъ, че имало лихонимци, имало нѣкои пиявици въ тази страна, които пили кръвта на народа, които вземали извънредно голѣми лихви, заради туй искатъ да се впускаме въ работи, които нѣматъ смисълъ и които е срамота даже да се прѣдлагатъ. Ако е работата, че има лихонимци, които взематъ голѣми лихви, казахъ по-напрѣдъ и сме се заловили съ г. Филипова въ секцията и, ако успѣемъ, ще направимъ колкото тежкъ законъ може да измисли човѣшкиятъ умъ противъ тѣхъ, нека се направи. И сега има законъ противъ тѣхъ, а именно за зеленичарите, но е слабъ, та трѣбва да направимъ другъ: да направимъ да ги арестуватъ, да поврщатъ парите, да ги шрафрираме, да направимъ каквото можемъ, за да не взематъ голѣма лихва. Втори въпросъ. За земледелците да направимъ челядни имоти, за да не изпѣждатъ дѣцата имъ на улицата и да стоятъ голи. Вие това приехте да бѣде обмислено. Третата работа е да се възпре, да се не продава стоката на сиромасите на ефтина цѣна. И това хубаво. Сега, отдѣ накѣдъ да се създаватъ нови привилегии за касите? Тѣ вече иматъ привилегии. Касите не даватъ пари безъ порѣчителства; касите не даватъ пари безъ лихви, когато търговците даватъ на селяните стока на вересия и безъ да ѝ турятъ лихва. Защо да правимъ търговците да губятъ, че даватъ стока на вересия. Послѣ, никой не може да се изсели или да продаде имота си, додѣто не се изтъкми съ касата. Това е тоже привилегия. Ако касата даде пари съ 6% и е сигурна, че ще си ги прибере, то не е малка привилегия. Но какво ще рече да уловимъ да даваме нови

привилегии? Като направихме за челядните имоти да се не продаватъ, сега да дадемъ право на касите да иматъ привилегии! Че какво остава за търговците, еснафите, които сж дали стока и пари безъ лихва? Това е социална анархия, това е социализъмъ, това ще бѣде пълно *супр д'ѣта* противъ търговците и занаятчиите. Това поне не се събира въ главата ми. Това го нѣма нийдъ по свѣта. Кой ни е далъ властъ да отидемъ да ограбваме хората. Злоупотребителите да туримъ на мѣстото имъ, разбирамъ, но кой ни е далъ властъ да съсипваме занаятчиите и търговците, да разваляме социалния строй на Държавата? Това го нѣма никѣдъ. Спасителътъ нашъ е казалъ: „Не придохъ разорити, но исполнити.“ И ние не сме дошли да разваляме, но да оправяме; защото иначе ние съсипваме, ние ограбваме едни въ ущърбъ на други. Какъ така! Хората дали стока безъ лихва, а да не взематъ нищо! Ако може такава нѣщо, както казва г. Недѣлковъ, хубаво, но менъ ми се струва, че то е една фикция. Касае се да поемете сметките на земледелческите каси. Ако е възможно такава нѣщо и, ако може да стане, приемѣте го. Но азъ не вѣрвамъ, че може да стане. Това въ моята глава не може да се събере. Говорятъ противъ лихварите, като че нѣма между тѣхъ почтени хора, като че тѣ не сж факторъ за економическото подвигане на народа. Г-нъ Иванъ Евстатиевъ Гешовъ е най-голѣмиятъ лихваръ, но той даде идеята за челядните имоти, той направи и закона противъ лихварите. А че имало нѣколко пиявици, че имало цинцари или евреи, или кой ги знае какви зеленичари, като че тѣ не могатъ да се турятъ на мѣстото имъ, та трѣбва да се съсипва цѣлъ държавенъ строй! Както щете приемѣте, но азъ прѣдлагамъ да се изхвърли този членъ.

А. Филиповъ: Г-да народни представители! Не съществува въ дѣйствителностъ този страхъ, който има г. Теодоровъ. Тази привилегия си съществува. Който направи първи дългъ въ земледелческата каса 20—30 л., съ това туря законна ипотека върху своите имоти и никой не може да ги отчуждава. Искаме да отхвърлимъ врѣменно принудително отчуждаване. А това не е голѣмо зло.

Страхътъ на г. Петкова, че съ таквъ законпроектъ създаваме само зло, защото щомъ се научатъ кредиторите щѣли да направятъ нѣщо, е напрасенъ. Менъ не ме е страхъ отъ това, защото единъ день ще дойде едно силно Прѣставителство, което ще разрѣши въпроса по таквъ начинъ, както се разрѣши въпроса за чифлишките земи. И онѣзи бѣха стопани, но Държавата имъ отне земите и ги разрѣдѣли между земледелците по известни цѣни. Тѣй щото, ще дойде единъ день въ врѣме на голѣма криза и тѣзи, които иматъ голѣми имоти, ще бѣдатъ принудени да отстъпятъ имотите. Освѣнъ това, и законътъ за поземелния налогъ ще поогради ступаните, ще накаратъ лихварите да не заграбватъ много земи. Тѣй щото, този страхъ е неоснователенъ. Въпросътъ тукъ не е за лихварите, както говори г. Теодоровъ, а за лихонимците. Това е една стѣпка напредъ, за да избавимъ населението. Азъ мисля, че нѣма да направимъ никаквъ прѣвратъ, нито пъкъ нѣщо страшно, ако се приеме това. Никой не е направилъ сметка, за да види какво ще излѣзе. Досега е съществувало, само че сега го правимъ да бѣде въ по-широкъ размѣръ; но и този размѣръ не е много голѣмъ.

А. Франя: Г-да прѣдставители! Законътъ или прѣдложението, което сега искате отъ насъ да гласуваме, ще съставлява единъ изключителенъ законъ, а пъкъ изключителнитѣ закони сж опасни, страшни даже. Въ дръвно врѣме, ако искате въ срѣднитѣ вѣкове, сж наказвали лихонимцитѣ най-строго — съ обѣсване, па даже и на търкало сж ги туряли; въ Испания сж ги сждили черковнитѣ сждилища, но знаете ли единъ лихонимецъ какво билъ измислилъ? Тамъ бѣше позволено да се даватъ пари само съ 6% лихва; лихонимецъ единъ билъ далъ веднажъ пари съ 9%. Като се прѣдставилъ на сждилището, което щѣло да го сжди, казали му: Ти си далъ съ 9% лихва. Не, отговорилъ той, не съмъ далъ съ 9%. Защо? Защото Господъ, който е горѣ и гледа отъ тамъ, 9-тѣ ги вижда, че сж 6, а не 9. Тѣй щото, искаме да кажа, че да уловишъ лихонимца и да го накажешъ, е много трудно нѣщо. Казватъ хората, че вземали по 500%. Защо отиватъ при тѣзи безчеловѣчни скубачи? Сами ли ги викатъ? Не; иматъ нужда отивашъ. Парата е както стоката. Ако стоката е скъпа, ще я вземешъ скъпо; ако е ефтина, ще я вземешъ ефтино. Ето защо казвамъ азъ, че законътъ е изключителенъ. Найсетнѣ, самитѣ каси иматъ единъ видъ привилегия, защото, както каза и г. Филиповъ, тѣ турятъ запрѣтителна статия върху имотитѣ на ония длъжници, които взематъ пари отъ тѣхъ. Но вънъ отъ това, тѣ иматъ и поржчители и, ако се прокара и приложи този законъ, каситѣ ще стѣгнатъ поржчителитѣ и така ще съспинятъ всичкитѣ платци и поржчители, които повечето сж селяни, и нашитѣ земледѣлци съ това именно ще прѣтърпятъ най-голямъ ударъ. Туй първо.

Второто е, че ние не можемъ да дадемъ никому изключителни привилегии, ако искате да бждемъ справедливи законодатели, защото привилегиятѣ сж указани вече отъ законитѣ. Такива сж, когато единъ длъжникъ падне въ несъстоятелностъ, както го казахъ и по-прѣди: слугата, наемателътъ и ипотекарния заимодавецъ; инакъ нѣма да бждемъ всички равни прѣдъ закона. Ще има да рѣчемъ 10—15 души кредитори, които ще искатъ своитѣ вземания, и касата ще се изпрѣчи и ще казва: азъ ще взема най-напрѣдъ паритѣ си! Дѣто ще рѣче, ние ще поврѣдимъ на другитѣ десетъ петнадесетъ души кредитори въ полза на единъ само — на каситѣ. Казвамъ ви, ако дадемъ привилегия на земледѣлческитѣ каси, ние ще създадемъ за тѣхъ единъ видъ монополъ, да даватъ тѣ съ 7% и съ овни процентъ още, който турятъ за ония, които не плащатъ на врѣме своитѣ дългове. Може утрѣ или други денъ да се явятъ у насъ капиталисти, които да правятъ заеми съ 5—6% и да кажатъ на земледѣлцитѣ: идѣте въ Камарата и искайте такава сжща привилегия и за насъ, и ако тѣ — капиталиститѣ — сж въ Камарата, сами ще гласуватъ такава привилегия за себе си. На туй основание мисля, че не е основателно това, което се иска, понеже ще съспинятъ коренно нашитѣ закони и ще стѣпчимъ принципа на справедливостта. Затова азъ съмъ на мнѣние това прѣдложение да се не гласува.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Отъ разискванията, които станаха досега, върху този законопроектъ, се вижда доколко той е ва-

женъ и, разбира се, изисква много сериозно разглеждане. Думитѣ, които се хвърлиха отъ едната и другата страна, трѣбва да се отстранятъ при разискването на такъвъ важенъ въпросъ. Въпросътъ не се касае нито за лихваритѣ, нито за уврѣждане на нѣкои депутати, понеже всички прѣдставляватъ Българския народъ. Още когато поехъ Министерството на Търговията и Земледѣлнето, първата работа, съ която ме интересува, или по-право съ която ме сезира Централното управление на каситѣ, бѣше тоя въпросъ. Туй прѣдложение, което е формулирано въ единъ членъ, бѣше приготвено отъ самото Централно управление, което ми даде и единъ дългъ и широкъ рапортъ върху положението на лихварството или по-добрѣ лихонимството въ България, за да подкрѣпи прѣдложението. И наистина, тоя рапортъ прѣдставлява ужасии. Хора, които сж взели отъ нѣкой лихонимецъ 100—200 л., сж платили по 1.000 л. и сж останали още да дължатъ. (Гласово: Вѣрно!) Обаче, понеже тукъ се прѣдлага единъ изключителенъ законъ, макаръ че много справедливо каза г. Филиповъ, какво нашитѣ земледѣлчески каси и тѣй иматъ извѣстни привилегии, понеже, казвамъ, работата се касае за единъ изключителенъ законъ, който трѣбва винаги сериозно да се обмисли, азъ не се рѣшихъ да го прѣдложамъ, като помолихъ каситѣ да изискатъ свѣдѣния относително задължнитѣ на земледѣлческото население. Въ България има около 500.000 земледѣлчески сѣмейства и отъ тѣхъ около 200.000 дължатъ на земледѣлческитѣ каси. Значи, почти половината отъ земледѣлческото население у насъ дължи на земледѣлческитѣ каси. Тѣй като каситѣ сж най-близо до населението, послѣдното има повече довѣрие у тѣхъ; тѣ сж, които го улесняватъ, тѣмъ то изказва и своето положение и има особено довѣрие на чиновницитѣ отъ каситѣ, та ако сж тѣ добри, анкетата, която би се направила отъ каситѣ, ще бжде много по-добра, много по-близка до истината, отколкото каквато и да е друга административна анкета, защото нашитѣ хора винаги се страхуватъ, ако се прави нѣщо отъ Правителството, да не би това да става съ нѣкаква задна цѣль, та послѣ да се облагатъ съ данѣци и пр. Тия свѣдѣния азъ съмъ искалъ затуй, за да мога да улесна друго едно начинание, което по моему ще бжде като послѣдствие отъ тоя законъ. Ако искаме да бждемъ справедливи, ние не можемъ да конфискуваме имуществата на частнитѣ лица, които, като сж кредитирали земледѣлческото население, сж имали прѣдъ видъ общата кредитоспособностъ на земледѣлцитѣ. Заради това идеята, която се носи въ Централното управление на каситѣ и която и ние можемъ да възприемемъ, то е каситѣ да конвертиратъ дълговетѣ на земледѣлцитѣ спрѣмо частнитѣ лица, за да не ставатъ несправедливости. И понеже Централното управление на каситѣ ме увѣрява — а затова и ние имаме данни да се убѣдимъ, — че не е била така голѣма задължителността на земледѣлцитѣ спрѣмо частнитѣ кредитори, освѣнъ въ извѣстни мѣста, които сж извѣстни на каситѣ и които, може би, сж извѣстни и на васъ и за които специално се прави законъ противъ лихварството, затова азъ, прѣди да се рѣши да внесе такава една сериозна мѣрка, искахъ да прѣдставамъ тия данни вамъ. Но тѣй като това прѣдложение, което е внесено днесъ, е симпатично по своята

натура, понеже има цел да помогне на една много голяма част от населението, което съставлява 75% от цялото население, аз по принцип не мога да имам нищо против него и моля ви да го приемете по принцип и да го пратите въ комисията. Там ще съберем всички възможни данни по въпроса и като ги обмислим въ по-тесен кръг и като вземем въ съображение всичко, вярвам, че ще можем да направим нещо справедливо и хубаво, понеже тук само съ едно членче, както е предложението, се засягат много важни въпроси и закони, които не ще може да бъдат разрешени току-така. Въ всеки случай, идеята е приемлива и затова аз ви моля да приемете това предложение и да се изпрати въ комисията и там съ общи сили ще се потруdim да се направи нещо добро.

Председателствующ В. Кжичовъ: Полагам на гласуване приемането по принцип на законопроекта за привилегиите на земеделските каси. Понеже има предложение от 10 души народни представители да стане гласуването поименно, то на основание чл. 55 от вътрешния правилник ще моля одного от г. г. секретарите да прочете имената на г. г. представители. (Нѣкой от представители. Защо поименно?)

Д-ръ П. Табурноуъ: Трѣбва Народното Събрание да рѣши по-напредъ, дали поименно да стане гласуването.

Председателствующ В. Кжичовъ: Моля ви се! „Поименното и тайното гласоподаване могат да стават винаги, когато това поискат най-малко 10 души представители и Събраниято одобри искането имъ.“ Значи, ще туря на гласуване предложението за поименно гласуване. Които от г. г. народните представители сж съгласни да стане поименно гласуване върху приемането по принцип на тоя законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ръката. (Едни гласове: Меншество! — Други: Болшинство!) Меншество е, г-да. Събраниято не приема. Ако има нѣкой да оспорва, нека да каже. (Гласове: Нѣма кой да оспорва!)

Турямъ на гласуване приемането по принцип на законопроекта и моля г. г. народните представители, които сж съгласни да се приеме този законопроектъ по принцип и да се проводи въ комисията на изучаване, да си вдигнатъ ръката. (Болшинство.) Събраниято приема. (Нѣкой от представители: Събраниято не приема! — Г. Шиваровъ: Да се гласува противното! — Глъчка.) Моля, г-да! Тия от г. г. народните представители, които сж съгласни да се приеме законопроекта по принцип и да се проводи въ комисията за изучаване, да си вдигнатъ ръката. Моля г. г. квесторите да проверятъ.

Квесторъ А. Влажевъ: (Слѣдъ проверяването.) 32-ма гласуватъ за. (А. Франгя: 20 души сж!) Трѣбва да имате довѣрие въ квесторите. (Глъчка.)

А. Франгя: Поименно да се гласува.

Председателъ: И. Гешовъ.

Секретаръ: Д-ръ А. Ходжевъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гължбовъ.

А. Ангеловъ: Да се гласува поименно.

Председателствующ В. Кжичовъ: Квесторътъ казва, че е болшинство. Събраниято приема. (Нѣкой от представители: Оспорваме!)

Които сж съгласни за приемането на тоя законопроектъ по принцип, да станатъ на крака. Моля г. г. квесторите да проверятъ.

Квесторъ А. Крушковъ: (Слѣдъ прѣброяването.) По-равно, по 32-ма.

Квесторъ А. Влажевъ: 32-ма сж пакъ.

Председателствующ В. Кжичовъ: Всички да се прѣброятъ.

А. Ангеловъ: Дайте противното на гласуване!

М. Златановъ: Противното не може да се гласува!

Председателствующ В. Кжичовъ: Колко сж всички представители, г-да квестор?

Квесторъ А. Крушковъ: (Слѣдъ прѣброяването.) 61 присѣтствуватъ.

Председателствующ В. Кжичовъ: Понеже 32-ма гласуватъ за, а 61 присѣтствуватъ, то сж болшинство. Събраниято приема. (Ржкоплѣскане.)

Утрѣ ще имаме на дневенъ редъ:

I. Докладъ отъ бюджетарната комисия по бюджетопроекта за разходите по Министерството на Правосъдието;
II. Второ четене законопроекта: 1) за отмянене чл. 13 отъ закона за изтрѣбление разбойничеството и 2) за възстановление общинската берия бачъ;

III. Първо четене: 1) законопроекта за измѣнение чл. 3 и 4 отъ закона за инспекцията на класните и основни училища; 2) рѣшението за приемане на държавна служба австрийския подданикъ М. Францъ; 3) законопроекта за прѣобръщане държавното рисувално училище въ художествено-индустриално училище; 4) законопроекта за отмянене закона за допълнение къмъ закона за отчетността по бюджета отъ 1897 г. и 5) законопроекта отъ народния представител г. А. Филиповъ за допълнение закона за насърчение мѣстната индустрия;

IV. Отговори отъ г. Министра на Финансите и отъ г. Министра на Войната на запитванията на народния представител г. С. Димитровъ, и

V. Второ четене предложенията отъ г. г. народните представители: 1) отъ А. Франгя за прибавление нова алинея къмъ чл. 208 отъ закона за сѣдоустройството и 2) отъ П. Кръстевъ за измѣнение чл. 4 отъ закона за общинските налози.

Засѣданието се закрива.

(Закрито въ 8 ч. вечерята.)

Подпрѣсѣдатели: { **В. Кжичовъ.**
 А. Краевъ.